

2026-02

þÿ ™ œ ' ; ÿ £ - ¨ • • • " ÿ £ : — ™ ã ä ç á ¯ ±
þÿ ä¹ â¼ ± á ä å á ¯ µ â ä é ½ ° ± ä ç ¯ ° é
þÿ (™ ¼² á ¯ é ½) à ç å² á - , · ° ± ½ ã ä ç
þÿ ¼ µ ä ± ¯ ç ¼¹ ç ä · â´¹ µ °´ ¯ ° · ã · â´ í

þÿ "¹ î ç ½ ç å , − é ®

þÿ œ µ ä ± à ä å ç¹ ± ° ì á ì³ á ± ¼ ¼ ± ™ ã ä ç á ¯ ± â , £ ç ç » ® š ç¹ ½ é ½¹ ° î ½ · à¹ ã ä · ¼ î ½ , ¨ µ
þÿ ´ ½ , á é à¹ ã ä¹ ° î ½ £ à ç å´ î ½ , ± ½ µ à¹ ã ä ® ¼¹ ç · µ ¬ à ç »¹ â ¬ æ ç

<http://hdl.handle.net/11728/13344>

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΣΤΗ ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
Εξ αποστάσεως

**ΙΜΒΡΟΣ-ΤΕΝΕΔΟΣ: Η Ιστορία μέσα από τις μαρτυρίες
των κατοίκων τους (Ιμβρίων) που βρέθηκαν στο
μεταίχμιο της διεκδίκησης δύο χωρών**

ΖΩΗ ΔΙΩΧΝΟΥ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΟΥΚΑΚΗΣ

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2026

ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ, ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΣΤΗ ΝΕΟΤΕΡΗ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ
Εξ αποστάσεως

**ΙΜΒΡΟΣ-ΤΕΝΕΔΟΣ: Η Ιστορία μέσα από τις μαρτυρίες
των κατοίκων τους (Ιμβρίων) που βρέθηκαν στο
μεταίχμιο της διεκδίκησης δύο χωρών**

**Διπλωματική Εργασία η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση
μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στη Νεότερη και Σύγχρονη
Ιστορία στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος**

ΖΩΗ ΔΙΩΧΝΟΥ

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ (16 Font Size, bold)

ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2026

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Ζωή Διώχνου, 2026

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της Διπλωματικής Εργασίας από το Πανεπιστήμιο Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη.....	1
Abstract	2
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
1.1 Το ενδιαφέρον για τη μελέτη.....	3
1.2 Βιβλιογραφική ανασκόπηση	5
1.3 Έρευνα και μεθοδολογία.....	6
1.4 Από την Οθωμανική κατοχή ως τη Μικρασιατική καταστροφή	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	17
Η Συνθήκη της Λωζάννης (24/7/1923) και η κατάφωρη παραβίασή της.....	17
2.1 Ενέργειες των νησιωτών πριν την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης	17
2.2 Η υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης	20
2.3 Η παράδοση της Ίμβρου στην Τουρκία.....	21
2.4 Ενέργειες Παπουτσιδάκι ενόψει παράδοσης της Ίμβρου	23
2.5 Η κατάσταση στην Τένεδο.....	25
2.6 Μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης.....	26
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	29
Από τη Συμφωνία της Άγκυρας στο Πρόγραμμα Διάλυσης (1963-1964)	29
3.1 Συμφωνία της Άγκυρας: 1930	29
3.2 «Δηλωτικό του 1936» και η Συνθήκη του Μοντραί.....	33
3.3 Ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος.....	34
3.4 Η Δεκαετία του 1950	36
3.5 Τα γεγονότα του 1963 - 1964	40
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	55
Πίνακας Βιβλιογραφίας.....	58

i. Σελίδα Εγκυρότητας

Ονοματεπώνυμο Φοιτητή: Ζωή Διώχνου

Τίτλος Διπλωματικής Εργασίας: Η Ιστορία μέσα από τις μαρτυρίες των κατοίκων τους (Ιμβρίων) που βρέθηκαν στο μεταίχμιο της διεκδίκησης δύο χωρών

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις 19/2/2026 από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή:

Πρώτος επιβλέπων (Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος) Δουκάκης Κωνσταντίνος, Επίκουρος Καθηγητής

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Ιακωβίδης Κυριάκος, Λέκτορας

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής: Παπαζαχαρία Αικατερίνη, Λέκτορας

Ή ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Η Ζωή Διώχνου, γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο «Η Ιστορία μέσα από τις μαρτυρίες των κατοίκων τους (Ιμβρίων) που βρέθηκαν στο μεταίχμιο της διεκδίκησης δύο χωρών», αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Η Δηλούσα

Ζωή Διώχνου

Περίληψη

Η παρούσα εργασία αναφέρεται στα νησιά Ίμβρος και Τένεδος τα οποία ύστερα από τη σύντομη ελληνική κυριαρχία την περίοδο 1912-1923 κατακυρώθηκαν με τη Συνθήκη της Λωζάννης στην Τουρκία. Η παράθεση ιστορικών προλεγόμενων κρίθηκε απαραίτητη για να διαφανεί η διατήρηση της ελληνικής ταυτότητας των νησιών παρά τη μακραίωνη οθωμανική κυριαρχία. Σκοπός της εργασίας είναι να αναδειχθεί ο ανθρώπινος παράγοντας. Ειδικότερα να αναδειχθεί ο αγώνας των Ιμβρίων και των Τενεδίων να παραμείνουν στο νησί τους παρά τις προσπάθειες αφελληνισμού και τη στέρηση των κοινοτικών, εκκλησιαστικών και εκπαιδευτικών δικαιωμάτων τους ως το 1930. Διαγράφεται το ψυχικό σθένος με το οποίο αντιμετώπισαν τα φορολογικά μέτρα, τις απαλλοτριώσεις και τους εποικισμούς στη διάρκεια του Β΄ παγκοσμίου πολέμου. Ακολούθως, παρουσιάζεται η ελληνοτουρκική προσέγγιση των δεκαετιών 1930 και 1950 που βελτίωσε τη ζωή τους. Τέλος περιγράφεται το κλίμα φόβου και ανασφάλειας των ετών 1963- 1964 που τους εξώθησε στη φυγή.

Abstract

The present study examines the historical course of the islands of Imbros and Tenedos, which, following a brief period of Greek sovereignty (1912–1923), were awarded to Turkey under the Treaty of Lausanne. Reference to the historical background is considered necessary in order to highlight the preservation of the Greek identity of the islands despite centuries of Ottoman rule.

The main aim of this study is to emphasize the human factor, and more specifically the struggle of the inhabitants of Imbros and Tenedos to remain on their native islands despite policies of dehellénization and the deprivation of their communal, moral resilience with which they confronted oppressive taxation, expropriations and settlement policies during the Second World War.

Subsequently, the Greek-Turkish rapprochement of the 1930s and 1950s is presented, which is a period that led to an improvement in their living conditions. Finally, there is a description of the ruling of fear and insecurity during the years 1963–1964, which ultimately forced a large part of the Greek population to flee the islands.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Το ενδιαφέρον για τη μελέτη

Η Ίμβρος και η Τένεδος, δύο αιγαιοπελαγίτικα νησιά, που είχαν καταφέρει να διατηρήσουν τον ελληνικό και χριστιανικό χαρακτήρα τους παρά την Οθωμανική κατοχή αιώνων αποτελούν το θέμα της παρούσης μελέτης. Η επιλογή του θέματος προήλθε από το ενδιαφέρον να απαντηθούν κάποια ερωτήματα σχετικά με τα δυο νησιά του Αιγαίου που η πολιτική και η ιστορία άλλαζαν τη μοίρα τους και την εδαφική τους κυριαρχία.

Σκοπός της παρούσης εργασίας είναι να αναδειχθεί ο ανθρώπινος παράγοντας. Να διαφανεί κυρίως το ψυχικό σθένος των νησιωτών να παραμείνουν στο νησί τους, να διατηρήσουν την πολιτιστική τους ταυτότητα και την ελληνική τους συνείδηση. Να διαφανεί όμως και το κλίμα φόβου και ανασφάλειας που εξώθησε τους περισσότερους εξ αυτών να εγκαταλείψουν τις πατρογονικές εστίες με αποτέλεσμα να αλλοιωθεί δραματικά ο ελληνικός χαρακτήρας των νησιών. Μέσα από τη μελέτη μαρτυριών και της διαθέσιμης βιβλιογραφίας διατηρείται η ιστορική μνήμη, κατανοούνται οι γεωπολιτικές εξελίξεις και δημιουργούνται οι προϋποθέσεις για τη δυναμική διεκδίκηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις επόμενες γενιές.

Οι μαρτυρίες πάνω στις οποίες στηρίχτηκε η έρευνα προέρχονται από το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών και αποτελούν συνεντεύξεις και απομαγνητοφωνήσεις της Ευγενίας Χαλκιά που προέκυψαν από το «Πρόγραμμα συλλογής υλικού προφορικής παράδοσης Ίμβρου». Οι προφορικές αυτές μαρτυρίες επιτρέπουν στον ιστορικό να αναπαραστήσει μια εικόνα της ζωής αυτών των ανθρώπων και να φωτίσει στιγμές της οικονομικής, πολιτιστικής και ιστορικής πραγματικότητας μέσα από τα μάτια και τη σκέψη λαϊκών ανθρώπων που έζησαν μια ταραγμένη εποχή (1912-1964) με σημαντικές επιπτώσεις στη ζωή τους. Οι πληροφορίες που παρέχονται είναι πολύτιμες και ανοίγουν διαύλους για περαιτέρω έρευνα και μελέτη.

Σύμφωνα με την Ελπίδα Βόγλη στο έργο της «Τι πρέπει να γνωρίζει ο ιστορικός για την επιστήμη και το επάγγελμά του», η προφορική ιστορία ως πρωτογενής πηγή του

ιστορικού στοχεύει στη διάσωση και τη διάδοση πληροφοριών.¹ Χαρακτηριστικά μεταφέρεται στο έργο της η εξήγηση του Πωλ Τόμπσον για την προφορική ιστορία ως:

«μια ιστορία που κτίζεται γύρω από τους ανθρώπους, που αναδεικνύει ήρωες όχι μόνο από τις ηγετικές τάξεις, αλλά και από τους κύκλους των πολλών και απλών ανθρώπων, η οποία συνδέει άμεσα το παρελθόν με τις σύγχρονες κοινωνίες και επίσης πολλαπλασιάζει τις δυνατότητες «επικοινωνίας» μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών τάξεων και διαφορετικών γενεών. [...] συμβάλλει στην αμφισβήτηση πολλών από τους κοινώς αποδεκτούς μύθους [...] προσφέρει ένα μέσο ριζικής μεταμόρφωσης της κοινωνικής σημασίας της»²

Η ενασχόληση με τις μαρτυρίες δημιουργεί στον ιστορικό – ερευνητή μια διαρκή αναζήτηση και αμφισβήτηση, καθώς άλλοτε παίρνει τις απαντήσεις που αναζητά και άλλοτε όχι. Έτσι, ενώ ο στόχος ήταν να βρεθούν μαρτυρίες και από τα δυο νησιά, την Ίμβρο και την Τένεδο, δεν επιτεύχθηκε αναφορικά με την Τένεδο, καθώς οι μαρτυρίες που φυλάσσονται στο Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών αφορούν μόνο Ίμβριους και όχι Τενεδίους. Παρά την υποκειμενικότητά τους, οι ιστορικοί ποτέ δεν απέρριψαν την αξία τους ως πηγές ανασύνθεσης των γεγονότων του παρελθόντος.³

Η παρούσα μελέτη επιδιώκει να αναδείξει τον ανθρώπινο παράγοντα. Στο πρώτο κεφάλαιο καταγράφεται το ενδιαφέρον για τη μελέτη αναφορικά με τα νησιά Ίμβρος και Τένεδος, η βιβλιογραφική ανασκόπηση, η μεθοδολογία της έρευνας. Απαραίτητη κρίθηκε και η παράθεση ιστορικών προλεγόμενων τα οποία καλύπτουν τη μακραίωνη Οθωμανική κατοχή η οποία καταλύθηκε με τους Βαλκανικούς πολέμους και την περίοδο του Α΄ παγκοσμίου πολέμου ως τη Μικρασιατική καταστροφή. Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι ενέργειες των Ιμβρίων και Τενεδίων να αναθεωρήσουν την απόφαση της Συνθήκης της Λωζάννης σχετικά με την παραχώρησή τους στην Τουρκία και να πετύχουν την ένωσή τους με την Ελλάδα. Επίσης παρουσιάζεται η παράδοση των νησιών και η κατάφωρη παραβίαση του «ειδικού διοικητικού καθεστώτος» που τους στέρησε την κοινοτική, εκκλησιαστική και εκπαιδευτική αυτοδιάθεση. Στο τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η κατάσταση στα νησιά από το 1930 ως το 1964. Συγκεκριμένα, ο αντίκτυπος των ελληνοτουρκικών συμφωνιών του 1930

¹ Ελπίδα Κ. Βόγλη, *Τι πρέπει να γνωρίζει ο ιστορικός για την επιστήμη και το επάγγελμά του*; Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα, Αθήνα, ΣΕΑΒ 2015, σ. 54, www.kallipos.gr

² Στο ίδιο, σ. 55

³ Στο ίδιο, σ. 56

στους νησιώτες, η επιβολή φόρου περιουσίας, οι απαλλοτριώσεις, οι δημεύσεις εκκλησιαστικής περιουσίας, η στρατολόγηση και οι στερήσεις των νησιωτών κατά τη διάρκεια του Β΄ παγκοσμίου πολέμου, η βελτίωση της θέσης τους την περίοδο 1950-1963 και τα δραματικά γεγονότα των ετών 1963-1964 που εξώθησαν τους νησιώτες σε φυγή.

1.2 Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Η υπάρχουσα επιστημονική βιβλιογραφία αναφορικά με τα νησιά Ίμβρος και Τένεδος καλύπτει ένα ευρύ φάσμα ζητημάτων που φωτίζουν ποικίλους τομείς δράσης και εξέλιξης των δυο νησιών. Η εξέλιξη των νησιών στο πέρασμα των αιώνων με τις εναλλαγές κυριαρχίας και η διατήρηση του ελληνικού χαρακτήρα τους διαγράφεται με ενάργεια και αποτυπώνεται η ιστορική πορεία τους.⁴

Η κοινοτική και εκκλησιαστική οργάνωση, το εκπαιδευτικό σύστημα, η διατήρηση της ελληνικής συνείδησης και ταυτότητας των νησιών, παρά την μακραίωνη Οθωμανική κυριαρχία αποτυπώνεται στις μελέτες και στα συγγράμματα που έχουν τη σφραγίδα των δυο σωματείων, της Ιμβριακής Ένωσης Μακεδονίας – Θράκης και του Συλλόγου Ιμβρίων Αθηνών.⁵

Η κατάληψη των νησιών από τον ελληνικό στόλο στους Βαλκανικούς πολέμους και η διατήρηση της ελληνικής διοίκησης ως τη Συνθήκη της Λωζάννης καθώς και το ειδικό διοικητικό καθεστώς που προβλέφθηκε για τους νησιώτες λόγω της αριθμητικής τους υπεροχής καλύπτονται από τη βιβλιογραφία. Η παράδοση των νησιών στην Τουρκία και οι παραβιάσεις που συντελέστηκαν από την πρώτη στιγμή της παράδοσής τους σε τουρκική διοίκηση και όχι σε τοπικούς παράγοντες εξετάζεται λεπτομερώς.⁶ Αξιόλογες μελέτες αναφέρονται και στο νομικό καθεστώς, παρουσιάζοντας τη Συνθήκη της Λωζάννης, τα μειονοτικά δικαιώματα των νησιωτών και τις προστατευτικές για αυτούς ρήτρες, όπως το 15^ο Πρωτόκολλο που εξασφάλιζε τις εγγυήσεις για την ασφάλεια των κατοίκων μετά την παράδοση των νησιών στην Τουρκία, καθώς και τις δυνατότητες

⁴ Γιώργος Ξεινός, *Ίμβρος και Τένεδος ιστορία παράλληλη*, Εταιρεία μελέτης της καθ' ημάς ανατολής, Αθήνα 2005, passim

⁵ Ιωακείμ Μπουτάρας, *η εκπαίδευση στην Ίμβρο*, ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΙΜΒΡΙΩΝ, παράρτημα, Αθήνα 2013, passim

⁶ Νίκος Σηφουνάκης, *ΙΜΒΡΟΣ- ΤΕΝΕΔΟΣ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΛΩΖΑΝΝΗΣ ΣΤΗ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΣΥΡΡΙΚΝΩΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ*, ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ ΑΒΕ, Αθήνα 2017, passim

που είχαν να προσφύγουν στο διεθνές δίκαιο σε περίπτωση κατάφωρης παραβίασης των δικαιωμάτων τους.⁷

Ιδιαίτερα διαφωτιστικές και εμπειριστατωμένες μελέτες για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις και για τους μειονοτικούς πληθυσμούς στην Τουρκία είναι οι μελέτες του Αλέξη Αλεξανδρή καθώς περιγράφουν τη δύσκολη προσαρμογή των νησιωτών στην τουρκική κυριαρχία τα έτη 1923-1930, τους τουρκικούς νόμους που στερούσαν σταδιακά τα δικαιώματα τους την περίοδο 1930 -1950 και το σύντομο διάστημα ευημερίας και ανάπτυξης στα έτη 1950-1963.⁸

Για τα συντονισμένα μέτρα αφελληνισμού των νησιών και εξόντωσης και εκριζωμού των νησιωτών την περίοδο 1963 ως 1974 παρέχονται πολύτιμες πληροφορίες από τα πρακτικά συνεδρίων των Συλλόγων σε Αθήνα και Θεσσαλονίκη, από τα περιοδικά (π.χ. Ιμβριώτικα) και από τη βιβλιογραφία.⁹

Από τα ανωτέρω συμπεραίνουμε την ανάγκη να αναδειχθεί ο ανθρώπινος παράγοντας. Ειδικότερα να διαφανούν οι αντιδράσεις και οι ενέργειες των Ιμβρίων και των Τενεδίων στις αποφάσεις της Συνθήκης της Λωζάννης και η επαλήθευση των φόβων τους σχετικά με τις παραβιάσεις του ειδικού διοικητικού καθεστώτος που όριζε η συνθήκη. Επιπρόσθετα, να αναδειχθεί ο αντίκτυπος στους νησιώτες από τις προσπάθειες της ελληνοτουρκικής προσέγγισης τις δεκαετίες του 1930 και του 1950, τις πολιτικές που υπέστησαν κατά τη διάρκεια του Β' παγκοσμίου πολέμου και το σθένος με το οποίο τις αντιμετώπισαν καθώς και τις αντιδράσεις τους στις προσπάθειες αφελληνισμού και αναγκαστικού διωγμού λόγω της στέρησης των βασικών όρων διαβίωσης που υπέστησαν μετά το 1963.

1.3 Έρευνα και μεθοδολογία

Σε πρώτο στάδιο πραγματοποιήθηκε αναζήτηση πρωτογενών και δευτερογενών πηγών. Ακολούθησε η μελέτη δευτερογενούς βιβλιογραφίας και η ανακάλυψη των προφορικών μαρτυριών που φυλάσσονται στο Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών. Οι μαρτυρίες αποτελούν απομαγνητοφωνήσεις συνεντεύξεων της Ευγενίας Χαλκιά που προέκυψαν από το «Πρόγραμμα συλλογής υλικού προφορικής παράδοσης Ίμβρου».

⁷ Γιώργος Τενεκίδης, *Ίμβρος και Τένεδος: Ιστορία – Νομικό Καθεστώς – Σύγχρονη Πραγματικότητα*, Θεσσαλονίκη 1986, passim

⁸ Αλέξης Αλεξανδρής, στο συλλογικό έργο *ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 1923-1987*, εκδόσεις ΓΝΩΣΗ, ²Αθήνα 1991, passim

⁹ Στο ίδιο

Η μελέτη τους μπορούσε να πραγματοποιηθεί μόνο στο χώρο της Βιβλιοθήκης του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, χωρίς τη δυνατότητα να φωτοτυπηθούν ή να φωτογραφηθούν. Έτσι, αποδελτιώθηκαν τα στοιχεία εκείνα που ανταποκρίνονταν στο βασικό ερώτημα, δηλαδή στον αντίκτυπο των αποφάσεων κυριαρχίας των νησιών στη ζωή των ανθρώπων της Ίμβρου.

Η παρουσίαση του θέματος βασίζεται στη χρονική ακολουθία, καταγράφοντας αρχικά σημαντικούς σταθμούς διαμόρφωσης της ιστορικής ταυτότητας των νησιών και παρεμβάλλονται ερμηνείες αποφάσεων από δευτερογενείς πηγές καθώς και περιγραφή και ανάλυση δεδομένων που προέρχονται από τις ίδιες τις μαρτυρίες.

Οι μαρτυρίες είναι ταξινομημένες σε 2 φακέλους. Ο Φάκελος 1 περιλαμβάνει τις μαρτυρίες 1 ως 25¹⁰ και ο Φάκελος 2 τις μαρτυρίες 26 ως 46.¹¹

Οι συνεντεύξεις δεν έχουν την τυπική μορφή ερώτησης – απάντησης. Πραγματοποιείται μια συζήτηση σε καλό κλίμα ανάμεσα στην αρχαιολόγο και τους πληροφορητές, που δίνει τη δυνατότητα στους νησιώτες να εκφραστούν ελεύθερα και να καταθέσουν τις εμπειρίες τους από το νησί της Ίμβρου. Οι ερωτήσεις προωθούν έναν κατευθυνόμενο διάλογο προκειμένου να καταγραφούν και να διασωθούν πολύτιμες πληροφορίες που αφορούν συνολικά τη ζωή αυτών των ανθρώπων στο νησί. Κάποιες φορές η συζήτηση γίνεται πιο προσωπική καθώς αναφέρονται και γεγονότα της καθημερινότητας τους. Οι πληροφορητές είναι ηλικιωμένοι άνθρωποι που έζησαν πολύ σημαντικά γεγονότα που καθόρισαν την τύχη του νησιού (π.χ. Συνθήκη της Λωζάνης, Α΄ παγκόσμιος πόλεμος, το πρόγραμμα διάλυσης, που οδήγησε στον εκπατρισμό τους).

Οι μαρτυρίες – συνολικά 9 – από κατοίκους στο χωριό Γλυκύ πραγματοποιήθηκαν το 1992 και προέρχονται από 7 γυναίκες και 2 άνδρες. Δεν παρατίθενται βιογραφικά στοιχεία για τους περισσότερους εξ αυτών. Μόνο στη μαρτυρία 9 πληροφορούμαστε την ηλικία της πληροφορήτριας που το 1992 ήταν 87 ετών (γεννημένη το 1905) και εγκατέλειψε την Ίμβρο για τη Θεσσαλονίκη το 1964 λόγω των απαλλοτριώσεων. Η ίδια επισκέφτηκε την Ίμβρο και τα έτη 1970 και 1991.

¹⁰ Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, *Πρόγραμμα συλλογής προφορικής παράδοσης Ίμβρου*, Ευγενία Χαλκιά, μαρτυρίες 1-25, *passim*

¹¹ Κ.Μ.Σ., φακ. ΙΙ, *Πρόγραμμα συλλογής προφορικής παράδοσης Ίμβρου*, Ευγενία Χαλκιά, μαρτυρίες 26-46, *passim*

Στο χωριό Αγρίδια, οι 8 μαρτυρίες (10-17) προέρχονται από 1 άνδρα και 2 γυναίκες και πραγματοποιήθηκαν το 1993. Ο πληροφορητής (γεννημένος το 1915) ήταν 78 ετών, η 1^η πληροφορήτρια (γεννημένη το 1909) 84 ετών και η 2^η πληροφορήτρια (γεννημένη 1918) 75 ετών όταν έδωσαν τη συνέντευξη. Ήρθαν στην Ελλάδα τα έτη 1969, 1966 και 1969 σε ηλικίες 51, 55 και 54 ετών αντίστοιχα.

Οι μαρτυρίες (18-22), 4 στον αριθμό, προέρχονται από το χωριό Σχοινούδι και πραγματοποιήθηκαν το 1994 από έναν άνδρα (άγνωστη ηλικία) και μια γυναίκα (γεννημένη το 1913), 81 ετών όταν πραγματοποιήθηκε η συνέντευξη.

Οι μαρτυρίες (23-28), 6 τον αριθμό, προέρχονται από το χωριό Άγιοι Θεόδωροι και πραγματοποιήθηκαν το 1995 από μια γυναίκα (γεννημένη το 1910 στη Ρουμανία, έζησε 1911-1965 στην Ίμβρο) και παραχώρησε τη συνέντευξη σε ηλικία 85 ετών.

Οι μαρτυρίες 30, 34, 35, 36 πραγματοποιήθηκαν το 1995 στο χωριό Σχοινούδι και προέρχονται από δυο γυναίκες. Η 1^η (γεννημένη το 1923), 72 ετών όταν γίνεται η συνέντευξη και η 2^η άγνωστης ηλικίας.

Οι μαρτυρίες 38 και 40 προέρχονται από το χωριό Κάστρο από μια γυναίκα.

Οι μαρτυρίες 41, 42, 44, 45 πραγματοποιήθηκαν το 1995 στο χωριό Άγιοι Θεόδωροι και προέρχονται από έναν άνδρα (γεννημένο το 1913) σε ηλικία 82 ετών όταν πραγματοποιήθηκε η συνέντευξη.

Τέλος η μαρτυρία 46 πραγματοποιήθηκε το 1996 από το χωριό Ευλάμπιο και προέρχεται από δυο γυναίκες. Η 1^η (γεννημένη το 1922), η 2^η (γεννημένη το 1921), 74 και 75 ετών, οι οποίες ήρθαν στην Ελλάδα το 1974 και το 1969 αντίστοιχα.

Η πλειονότητα των μαρτυριών καταγράφηκαν από το 1992 ως το 1996 διαγράφοντας μια απόσταση 30 ετών από τα γεγονότα του 1963 – 1964 που άλλαξαν άρδην τη ζωή τους και τούς εξώθησαν σε φυγή από το νησί τους. Η «προφορική ιστορία» ανέδειξε τους απλούς και καθημερινούς ανθρώπους σε πρωταγωνιστές της ιστορίας του νησιού τους.

Η γλώσσα τους είναι η ελληνική, παρά το γεγονός ότι στην εκπαίδευση το 1927 επιβλήθηκε η τουρκική γλώσσα στα σχολεία του νησιού. Η χρήση της γλώσσας δημιουργεί βέβαια κάποιες ασάφειες, χωρίς ωστόσο να δυσχεραίνεται η επικοινωνία. Η γλώσσα δεν αποτυπώνει υψηλό μορφωτικό επίπεδο. Οι πλειονότητα των

πληροφορητών είχε παρακολουθήσει κάποιες τάξεις του Δημοτικού σχολείου. Οι περισσότεροι διέκοπταν τη φοίτηση τους την άνοιξη για να βοηθήσουν την οικογένειά τους στις αγροτικές εργασίες. Επιπλέον και η ποιότητα της παρεχόμενης γνώσης κρίνεται προβληματική, καθώς οι κάτοικοι βρέθηκαν αντιμέτωποι με αλλαγές στο εκπαιδευτικό σύστημα. Η μετατροπή των σχολείων τους σε τουρκικά και η απαγόρευση χρήσης της ελληνικής μητρικής τους γλώσσας στο σχολείο συνετέλεσαν αποφασιστικά στη χαμηλή ποιότητα της παρεχόμενης παιδείας. Είναι εξάλλου εντυπωσιακό ότι παρά το γεγονός πως διδάσκονταν τουρκικά, οι πληροφορητές ισχυρίστηκαν πως δεν γνώριζαν τουρκικά (π.χ. μαρτυρίες 10,16).¹²

1.4 Από την Οθωμανική κατοχή ως τη Μικρασιατική καταστροφή

Η παράθεση ιστορικών προλεγόμενων κρίνεται απαραίτητη προκειμένου να αναδειχθεί ο ελληνικός χαρακτήρας της Ίμβρου και της Τενέδου και οι εξελίξεις που οδήγησαν τα νησιά υπό τουρκική κυριαρχία.

Ο Γιώργος Ξεινός στα προλεγόμενα του βιβλίου του «Ίμβρος και Τένεδος ιστορία παράλληλη» επισημαίνει τη σημασία της γεωγραφικής θέσης των δυο νησιών, που καθόρισε καταλυτικά την ιστορία τους, την τύχη τους,

«να μετεωρίζονται στο μεταίχμιο δύο κόσμων και να υφίστανται τους κλυδωνισμούς της σύγκρουσης αυτών».¹³

Το 1479 με τη «Συνθήκη της Σκόδρας» η Ίμβρος παραχωρήθηκε στους Οθωμανούς και υιοθέτησε το διοικητικό σύστημα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με επικεφαλής τους: αγά(=διοικητή), καδή(=ιεροδικαστή) και βεζνεδάρη(=φοροεισπράκτορα).

Το 1545 η Ίμβρος έγινε βακούφι του τεμένους Σουλεϊμανιγιέ της Πόλης. Έτσι ξεκίνησε η εξαγορά κτημάτων από τους κατοίκους του νησιού, οπότε έγιναν ιδιοκτήτες γης παρά την Οθωμανική κυριαρχία.¹⁴

Το 1893 η Ίμβρος κατοικούνταν κατά πλειοψηφία από Έλληνες. Σε σύνολο 9.456 κατοίκων, οι 9.357 ήταν Έλληνες και οι Τούρκοι 99. Στην Τένεδο, οι Έλληνες

¹² Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, *Πρόγραμμα συλλογής προφορικής παράδοσης Ίμβρου*, Ευγενία Χαλκιά, μαρτυρίες 10, 16

¹³ Γιώργος Ξεινός, *Ίμβρος και Τένεδος ιστορία παράλληλη*, Εταιρεία μελέτης της καθ' ημάς ανατολής, Αθήνα 2005, σ. 16

¹⁴ Στο ίδιο, σ. 46-47

αποτελούσαν τα δύο τρίτα του πληθυσμού. Σε σύνολο 3.835, οι Έλληνες ήταν 2.479 και οι Τούρκοι 1.247.¹⁵

Κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών πολέμων (1912-1913) πραγματοποιήθηκε η κατάληψη των δυο νησιών από τον ελληνικό στόλο. Η κατάληψη της Ίμβρου πραγματοποιήθηκε από τον υποπλοίαρχο Παντελή Χορν στις 18/31-10-1912. Σύμφωνα με τον Γ. Μ. Γρυντάκη, το Γενικό Επιτελείο Ναυτικού περιγράφει ως κάτωθι την κατάληψη της Ίμβρου:

«Το άγημα υπό τον υποπλοίαρχον Παντελίν Χορν κατέλαβεν αυθημερόν τη 18 Οκτωβρίου τα εν τω επινείω δημόσια καταστήματα μεθ' ο προχώρησε προς το εσωτερικόν της νήσου και κατέλαβε την πρωτεύουσαν Παναγίαν. Η εν αυτή φρουρά εκ 12 ανδρών παρεδόθη και κατέθεσε τα όπλα διαταγή του επί κεφαλής αυτής αξιωματικού, όστις παρεδόθη προηγουμένως μετά του αστυνόμου. Υψώθη η σημαία εις το Διοικητήριον και ενεκατέστη εν αυτώ η φρουρά. Πάσαι αι αρχαί της νήσου είχαν αναχωρήσει μεταξύ δε αυτών και ο τηλεγραφητής συναποφέρων και το τηλεγραφικόν μηχάνημα και το τηλέφωνον. Οι κάτοικοι υπεδέχθησαν το άγημα μετ' ενθουσιασμού και εξητωκραύγαζον υπέρ της ενώσεως».¹⁶

Η κατάληψη της Τενέδου έγινε από το ναύαρχο Παύλο Κουντουριώτη στις 24-10//6-11- 1912. Σύμφωνα με τον Γ. Μ. Γρυντάκη, ο ελληνικός στόλος, πλέοντας έξω από τα Δαρδανέλια, προκαλούσε τον τουρκικό σε έξοδο. Προτού διακόψει την καλωδιακή σύνδεση του νησιού με την Κωνσταντινούπολη έστειλε τηλεγράφημα στο τουρκικό υπουργείο ναυτικών με το μήνυμα:

«Σας περιμένουμε, ελάτε επί τέλους»

Το Υπουργείο Ναυτικών στο δελτίο επιχειρήσεων του ναυτικού καταχώρισε το εξής μήνυμα:

«Ραδιοτηλεγραφικώς ανηγγέλθη ημίν ότι η νήσος Τένεδος κατελήφθη σήμερον την 3^{ην} ώραν μ.μ. υπό του Στόλου του Αιγαίου»¹⁷

¹⁵ Στο ίδιο, σ. 57

¹⁶ Γιάννης Μ. Γρυντάκης, *ΙΜΒΡΟΣ και ΤΕΝΕΔΟΣ Δυο ξεχασμένα ελληνικά νησιά (1910-1930)*, ΕΚΔΟΣΗ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΙΜΒΡΙΩΝ ΑΘΗΝΩΝ, Αθήνα 1995, σ. 25

¹⁷ Στο ίδιο, σ. 26

Στις 17/30-5-1913 υπογράφηκε η Συνθήκη του Λονδίνου που τερμάτιζε τον Α΄ Βαλκανικό πόλεμο. Σύμφωνα με το 5^ο άρθρο η Οθωμανική Αυτοκρατορία εμπιστεύτηκε στις Μεγάλες Δυνάμεις όλα τα νησιά του Αιγαίου πελάγους πλην της Κρήτης και της χερσονήσου του Άθω.¹⁸ Χαρακτηριστικά αναφέρεται:

«εις τας Μεγάλας Δυνάμεις ενεπιστεύετο η φροντίς ν' αποφασίσωσι περί των τυχόν απασών των νήσων του Αιγαίου, εξαιρουμένης της Κρήτης και της χερσονήσου του όρους Άθω».¹⁹

Στο περιοδικό «Ιμβριώτικα», δημοσιεύτηκε το άρθρο του Αλέξη Αλεξανδρή «ΙΜΒΡΟΣ και ΤΕΝΕΔΟΣ: Μια μελέτη της τουρκικής στάσης απέναντι στις δύο ελληνικές κοινότητες των νησιών από το 1923» σε συνέχειες στα τεύχη 6,7,8 (1983-1984) του τόμου II (μεταφρασμένο από τον καθηγητή αγγλικής γλώσσας, Δημ. Σωφρονίου, δημοσιευμένο στο Journal of the Hellenic Diaspora της Νέας Υόρκης). Σύμφωνα με το άρθρο, μετά τους Βαλκανικούς πολέμους, τα νησιά Ίμβρος, Τένεδος και Καστελόριζο παρέμειναν στην Τουρκία, επειδή βρίσκονταν κοντά στην Ανατολική ακτή, με αντάλλαγμα από την πλευρά της Ελλάδας την εκκένωση της Βορείου Ηπείρου. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία αρνήθηκε να τα ανακαταλάβει, θεωρώντας ότι μια τέτοια κίνηση θα σήμαινε αποδοχή της Συνθήκης του Λονδίνου (30/5/1913) και πρωτοκαθεδρία της Ελλάδας στα υπόλοιπα νησιά του Αιγαίου. Με αυτόν τον τρόπο και με την έκρηξη του Α΄ παγκοσμίου πολέμου, τα νησιά έμειναν υπό ελληνική κυριαρχία για 10 χρόνια.²⁰

Σύμφωνα με την Έκθεση του Νείλου Σακελλαρίου (1882-1955, καθηγητής Μαθηματικών μετέπειτα Ακαδημαϊκός)²¹ για την κατάσταση της εκπαίδευσης στα νησιά μετά την κατάληψή τους από την Ελλάδα το 1913, στην Ίμβρο λειτουργούσαν ελληνικά σχολεία. Στην πρωτεύουσα, Παναγία, λειτουργούσε 1 σχολείο με 4 τάξεις,

¹⁸Στο ίδιο, σ. 33-34

¹⁹ Τάσος Βουρνάς, *ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ, Από την έλευση του Βενιζέλου στην Ελλάδα (1909) ως την έκρηξη του Ελληνοϊταλικού πολέμου*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΦΩΝ ΤΟΛΙΔΗ, Αθήνα 1977, σ. 137

²⁰ Αλέξης Αλεξανδρής, «ΙΜΒΡΟΣ και ΤΕΝΕΔΟΣ: Μια μελέτη της τουρκικής στάσης απέναντι στις δύο ελληνικές κοινότητες των νησιών από το 1923», *ΙΜΒΡΙΩΤΙΚΑ*, τμ. II, τχ. 6, Θεσσαλονίκη 1983, σ. 23

²¹ Λήμμα που αφορά τον Νείλο Σακελλαρίου

https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9D%CE%B5%CE%AF%CE%BB%CE%BF%CF%82_%CE%A3%CE%B1%CE%BA%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B1%CF%81%CE%AF%CE%BF%CF%85
ανακτήθηκε 27/10/2025

και νηπιαγωγείο με 280 μαθητές και 3 δασκάλους, 1 ελληνικό σχολείο με 107 μαθητές και 8 μαθήτριες και 3 δασκάλους. Στο χωριό Γλυκύ λειτουργούσε 1 μεικτό σχολείο με 4 τάξεις, 25 μαθητές και 1 δάσκαλο. Στο χωριό Αγρίδια λειτουργούσε 1 σχολείο με 4 τάξεις, 150 μαθητές και 2 δασκάλους. Στο χωριό Ευλάμπιο λειτουργούσε 1 νηπιαγωγείο με 45 μαθητές και 1 δάσκαλο. Στο Σχοινούδι λειτουργούσε 1 Αστική σχολή με 6 τάξεις, 164 μαθητές και 4 δασκάλους και 1 Παρθεναγωγείο με 4 τάξεις και 1 δασκάλα και στους Αγίους Θεοδώρους 1 μεικτό σχολείο με 4 τάξεις, 100 μαθητές και 2 δασκάλους. Τα τετρατάξια σχολεία αντιστοιχούσαν στα δημοτικά σχολεία της Ελλάδας και το τριτάξιο της Παναγίας στο ελληνικό σχολείο της Ελλάδας. Ο Ν. Σακελλαρίου κατέγραψε στην έκθεσή του πως όλα τα σχολεία, πλην των σχολείων της Παναγίας, του Κάστρου και των Αγριδίων που τα θεώρησε ανεκτά, ήταν εντελώς ακατάλληλα. Τα εποπτικά μέσα περιορισμένα, αρχείο διατηρούσε μόνο το ελληνικό σχολείο της Παναγίας. Αναλυτικό και ωρολόγιο πρόγραμμα υπήρχε δίχως να εφαρμόζεται ενώ το διδακτικό προσωπικό το χαρακτήρισε μη καταρτισμένο και δίχως παιδαγωγική επάρκεια. Ακολούθως διαπίστωσε έλλειψη καλλιτεχνικής και γυμναστικής παιδείας, ενώ η φοίτηση ήταν ανεπαρκής και η γυναικεία εκπαίδευση «νηπιώδης».

Η έκθεσή του ολοκληρώθηκε με διατύπωση προτάσεων με σκοπό τη βελτίωση της κοινωνικής θέσης και του μισθού των εκπαιδευτικών, την εφαρμογή του νόμου της υποχρεωτικής εκπαίδευσης, την επιδίωξη παιδαγωγικής κατάρτισης των υπαρχόντων εκπαιδευτικών, τον εφοδιασμό των σχολείων με εποπτικό υλικό, την ίδρυση ανώτερων «πρακτικών» σχολείων που θα υποστήριζαν την οικονομία των νησιών (τη γεωργία, την κτηνοτροφία και την αλιεία). Η κλασσική ανώτερη μόρφωση θα μπορούσε να εξυπηρετηθεί από τη Λήμνο και άλλα νησιά του Αιγαίου.²²

Παράλληλα παρουσίασε την εκπαιδευτική κατάσταση στην Τένεδο. Εκεί λειτουργούσαν δύο σχολεία: 1 Αρρένων με 7 τάξεις και 205 μαθητές και 1 Παρθεναγωγείο με 6 τάξεις και 184 μαθήτριες. Περιέγραψε την κατάσταση των σχολικών κτιρίων καλή, με μικρές αυλές και ανεπαρκή εποπτικά μέσα πλην γεωγραφικών χαρτών. Το εκπαιδευτικό προσωπικό στερούνταν παιδαγωγικής κατάρτισης και κυριαρχούσε η παραδοσιακή διδασκαλία. Η φοίτηση των μαθητών

²² Ιωακείμ Μπουτάρας, *η εκπαίδευση στην Ίμβρο*, ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΙΜΒΡΙΩΝ, παράρτημα, Αθήνα 2013, σ. 227-231

ήταν ανεπαρκής εξαιτίας της αυστηρότητας των εκπαιδευτικών και λόγω των γεωργικών εργασιών που ξεκινούσαν το Μάρτιο και ανάγκαζαν τους μαθητές να βοηθήσουν τις οικογένειές τους. Το έργο που πραγματοποιούσε το Παρθεναγωγείο ήταν πιο αποτελεσματικό και μεθοδικό. Γενικότερα, η κατάσταση των εκπαιδευτηρίων της Τενέδου χαρακτηρίστηκε καλή και συνιστούσε καλύτερη διαχείριση των εσόδων και των εισοδημάτων των κοινοτικών και εκκλησιαστικών φόρων για την περαιτέρω βελτίωση των σχολείων και την επίτευξη της μισθολογικής επάρκειας των εκπαιδευτικών.²³

Σύμφωνα με το άρθρο του Αλέξη Αλεξανδρή που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Ιμβριώτικα» «ΙΜΒΡΟΣ και ΤΕΝΕΔΟΣ: Μια μελέτη της τουρκικής στάσης απέναντι στις δύο ελληνικές κοινότητες των νησιών από το 1923» κατά τη διάρκεια του Α΄ παγκοσμίου πολέμου, και ιδιαίτερα για την εκστρατεία στα Δαρδανέλια, ο κόλπος του Κεφάλου στην Ίμβρο χρησιμοποιήθηκε ως στρατηγικό αρχηγείο για τον έλεγχο των Στενών. Παρέμειναν τα νησιά υπό βρετανική κατοχή ως την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών (10/8/1920) η οποία όμως δεν αναγνωρίστηκε ποτέ από την κυβέρνηση της Άγκυρας. Με το άρθρο 84 της συνθήκης όλα τα νησιά του Αιγαίου πλην της Δωδεκανήσου δόθηκαν στην Ελλάδα.²⁴ Οι νησιώτες μάλιστα ψήφισαν στις εκλογές της 14^{ης} Νοεμβρίου 1920.

Στις 1/14-11-1913 υπογράφηκε η «Συνθήκη των Αθηνών» με την οποία παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα τα νησιά του Αιγαίου εκτός από την Ίμβρο, την Τένεδο και το Καστελόριζο. Η συνθήκη δεν εκτελέστηκε λόγω της έναρξης του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου. Οι Αγγλογάλλοι εγκατέστησαν το αρχηγείο των επιχειρήσεων του Ελλησπόντου στην Ίμβρο.²⁵ Κατά τη διάρκεια του Α΄ παγκοσμίου πολέμου, οι Βρετανοί εγκαταστάθηκαν στον Άγιο Κήρυκο και στον Κέφαλο. Ο διοικητής τους είχε εγκατασταθεί στην πρωτεύουσα, την Παναγία.²⁶ Αρκετοί Ίμβριοι στρατολογήθηκαν κατά τη διάρκεια του Α΄ παγκοσμίου πολέμου.

²³ Στο ίδιο.

²⁴ Αλέξης Αλεξανδρής, «ΙΜΒΡΟΣ και ΤΕΝΕΔΟΣ: Μια μελέτη της τουρκικής στάσης απέναντι στις δύο ελληνικές κοινότητες των νησιών από το 1923», *ΙΜΒΡΙΩΤΙΚΑ*, τμ. II, τχ. 6, Θεσσαλονίκη 1983, σ. 23-24

²⁵ Ξεινός, ό.π., σ. 60-61

²⁶ Κ.Μ.Σ., φακ. I, *Πρόγραμμα συλλογής προφορικής παράδοσης Ίμβρου*, Ευγενία Χαλκιά, μαρτυρία 9

«Πήραν κληρωτή μια ηλικία», «Σκοτώθηκαν; Τι γίναν, χάθηκαν;» Κανείς δεν επέστρεψε. Ένας εκ των οποίων ήταν και ο πατέρας του πληροφορητή.²⁷

Η επιλογή της Ίμβρου από το βασικό εταίρο της Αντάντ κατέδειξε τη σημασία της γεωστρατηγικής θέσης του νησιού, στην είσοδο των Δαρδανελίων. Η κατάληψη του Κεφάλου από τους Άγγλους συνοδεύτηκε από τη δημιουργία αγγλικής βάσης και εγκατάσταση αξιωματικών, στρατιωτών και αεροπόρων.²⁸ Ο Κέφαλος ήταν το ιδανικό ορμητήριο για την κατάληψη των Στενών και τον έλεγχο της ελεύθερης ναυσιπλοΐας που θα εξυπηρετούσε τα δυτικά συμφέροντα. Η περιοχή μεταβλήθηκε σε σημαντική κονίστρα εκατέρωθεν βομβαρδισμών ανάμεσα σε Άγγλους και Γερμανούς, οι οποίοι είχαν ταχθεί στο πλευρό των Οθωμανών. Το μένος των Ιμβρίων προς τους Γερμανούς, τους συμμάχους των Οθωμανών και η προτίμηση τους στους Άγγλους, τους οποίους δεν αντιμετώπιζαν ως κατακτητές αλλά ως απελευθερωτές, αποκαλύπτεται στους παρακάτω στίχους. Δεδομένης εξάλλου, της προτίμησης του Ελευθερίου Βενιζέλου στις Δυνάμεις της Αντάντ, οι Ίμβριοι θεωρούσαν την παρουσία των Βρετανών στο νησί ως εγγύηση για τη διατήρηση του ελληνικού χαρακτήρα του νησιού. Ο στίχος φανερώνει την απέχθεια των νησιωτών προς τη Γερμανία, που περιφρουρούσε τα δικαιώματα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Οι γυναίκες της Ίμβρου έλεγαν:

«ανάθεμά σε Γερμανέ, το χέρι σου να πέσει,

ένα κανόνι έριξες και γέμισε ορυκτά στη μέση...»²⁹

Η κατάληψη του νησιού από τους Άγγλους δε φάνηκε να ανησυχεί τους Ίμβριους. Δεδομένης της κατάληψης της Ίμβρου και της Τενέδου από τους Έλληνες κατά τη διάρκεια των Βαλκανικών πολέμων καθώς και της έναρξης του Α΄ παγκοσμίου πολέμου που δεν επέτρεψε την εκτέλεση της «Συμφωνίας των Αθηνών», (1/14-11-1913) με την οποία δεν παραχωρούνταν τα νησιά Ίμβρος, Τένεδος και Καστελόριζο στην Ελλάδα, η τύχη των νησιών ήταν μετέωρη.

Η μάχη της Καλλίπολης δεν είχε τα αναμενόμενα αποτελέσματα για τις Δυνάμεις της Αντάντ που ηττήθηκαν με τη σύμπραξη Οθωμανών και Γερμανών. Τα μηνύματα των Νεοζηλανδών στην Ίμβρο αποτέλεσαν μαρτυρία της μεγάλης καταστροφής στην

²⁷ Κ.Μ.Σ., φακ. II, *Πρόγραμμα συλλογής προφορικής παράδοσης Ίμβρου*, Ευγενία Χαλκιά, μαρτυρία 45, σ. 8

²⁸ Κ.Μ.Σ., φακ. II, μ. 28 και μ. 35

²⁹ Κ.Μ.Σ., φακ. II, μ. 28, σ. 2

Καλλιόπολη.³⁰ Κατά τη διάρκεια του Α΄ παγκοσμίου πολέμου, αρκετοί Ίμβριοι μετανάστευσαν στην Αμερική, την Αίγυπτο και την Αφρική.³¹

Σύμφωνα με τη Συνθήκη των Σεβρών, (28/7-10/8/1920), στο τμήμα Ε΄ του μέρους Γ΄ (άρθρο 84):

«Η Τουρκία παραιτούνταν υπέρ της Ελλάδος από τα ευρωπαϊκά εδάφη της, εκτός φυσικά από εκείνα που της αναγνώριζε η Συνθήκη των Σεβρών, καθώς και από τους τίτλους της στην Ίμβρο και στην Τένεδο».³²

Το άρθρο 178, αναφερόμενο στην ελευθερία των Στενών, περιείχε και την απόφαση για αφοπλισμό και

«κατεδάφιση όλων των οχυρωματικών έργων και των πυροβολείων και στα νησιά Λήμνος, Ίμβρος, Σαμοθράκη, Τένεδος, Λέσβος, στα οποία η Γαλλία, η Αγγλία και η Ιταλία είχαν το δικαίωμα να αχρηστεύσουν τις συγκοινωνίες ή να δώσουν άδεια για κατασκευή νέων αρτηριών. Εξάλλου τα νησιά αυτά μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για στρατιωτικούς λόγους σε κοινές επιχειρήσεις των τριών Δυνάμεων».³³

Τη συνθήκη υπέγραψαν από την πλευρά της Ελλάδας, ο πρωθυπουργός Ελευθέριος Βενιζέλος και ο πρεσβευτής στην Ελλάδα στο Παρίσι, Άθως Ρωμάνος και από την πλευρά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, οι HADI, Dr. RIZA TEWFIK και RECHAD HALISS. (τα ονόματα των Οθωμανών από το κείμενο της Συνθήκης των Σεβρών)³⁴

Με τη Μικρασιατική καταστροφή τερματίστηκε βίαια η «Μεγάλη Ιδέα», η εθνική ιδεολογία διεύρυνσης των συνόρων και απελευθέρωσης των απανταχού αλύτρωτων Ελλήνων που διαβιούσαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Η κατάρρευση του μετώπου στη Μικρά Ασία τον Αύγουστο του 1922, η άτακτη φυγή του ελληνικού στρατού, η

³⁰ Κ.Μ.Σ., φακ. II, μ. 28

³¹ Κ.Μ.Σ., φακ. I, μ. 7 και μ. 16

³² Έφη Αλλαμανή – Κρίστα Παναγιωτοπούλου, «Η Μικρασιατική εκστρατεία από το Μάιο του 1919 ως το Νοέμβριο του 1920», «Η συνθήκη των Σεβρών» στο *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. 15, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1977, σ. 139-142, εδώ 141

³³ Έφη Αλλαμανή – Κρίστα Παναγιωτοπούλου, «Η Μικρασιατική εκστρατεία από το Μάιο του 1919 ως το Νοέμβριο του 1920», «Η συνθήκη των Σεβρών» στο *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. 15, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1977. σ. 139-142, εδώ 140

³⁴ Επίσημο κείμενο της Συνθήκης των Σεβρών (Διαθέσιμο <https://treaties.fcdo.gov.uk/awweb/pdfopener?md=1&did=63986> (Ανακτήθηκε 2/2/2026))

κατάληψη της Μικράς Ασίας από τα κεμαλικά στρατεύματα δημιούργησε και μεγάλο κύμα προσφύγων προς την Ελλάδα.³⁵

Η Ίμβρος δέχτηκε μεγάλο αριθμό προσφύγων μετά τη μικρασιατική καταστροφή. Οι πρόσφυγες που κατέφυγαν στο Σχοινούδι προέρχονταν κυρίως από το Αϊβαλί, τη Σμύρνη και την Προύσα. Η διαμονή τους στο νησί ήταν προσωρινή. Φιλοξενήθηκαν από τους ντόπιους που διέθεταν διπλά σπίτια και απασχολήθηκαν στις αγροτικές εργασίες του νησιού. Εγκατέλειψαν το νησί μετά την κατάληψή του από τους Τούρκους.³⁶ Πρόσφυγες βρέθηκαν και στο χωριό Γλυκύ, όμως το εγκατέλειψαν με την ανταλλαγή πληθυσμών. Παρέμειναν μόνο όσοι εν τω μεταξύ είχαν συνάψει γάμους με ντόπιους.³⁷ Στο Γλυκύ κατέφυγαν πρόσφυγες και από την Ανατολική Θράκη.³⁸ Στους Αγίους Θεοδώρους για τη στέγαση των προσφύγων επιτάχθηκαν δημόσιοι και ιδιωτικοί χώροι. Οι άνδρες- πρόσφυγες απασχολήθηκαν στις αγροτικές εργασίες ενώ οι γυναίκες- πρόσφυγες με οικοτεχνία (εργόχειρα και παρασκευή βουτύρου και καΐμακιού που δίδαξαν στις Ίμβριες). Στους Αγίους Θεοδώρους, πρόσφυγες από την Ανατολή και τον Πόντο απασχολήθηκαν στα παζάρια.³⁹ Σε κάθε περίπτωση το πέρασμα των προσφύγων από την Ίμβρο ήταν σύντομο.⁴⁰ Η οικογένεια του πληροφορητή βρισκόταν στη Μικρά Ασία (Μπαλικεσίρ) όταν έγινε η καταστροφή. Διαπεραιώθηκαν στην Ίμβρο για να γλιτώσουν τη σφαγή από τους τσέτες. Ήρθαν μόνο με τα ρούχα που φορούσαν.⁴¹

Όπως προκύπτει από τις μαρτυρίες, παρά το γεγονός πως αρκετοί Έλληνες πρόσφυγες κατέφυγαν στην Ίμβρο μετά τη μικρασιατική καταστροφή, δεν παρέμειναν στο νησί. Η τουρκική κυριαρχία αποτελούσε σημαντικό λόγο για να εγκαταλείψουν το νησί και να καταφύγουν στην Ελλάδα. Οι τρομοκρατικές ενέργειες των Τούρκων, οι λεηλασίες, οι δολοφονίες, ο ξεριζωμός από τις πατρογονικές τους εστίες, η βιαιότητα της φυγής και η εξασφάλιση της ζωής τους ακόμα και σε συνθήκες προσφυγιάς αποτέλεσαν

³⁵ Άγγελος Μ. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα 2024, σ. 33-34

³⁶ Κ.Μ.Σ., φακ. II, *Πρόγραμμα συλλογής προφορικής παράδοσης Ίμβρου*, Ευγενία Χαλκιά, μαρτυρία 35

³⁷ Κ.Μ.Σ., φακ. I, *Πρόγραμμα συλλογής προφορικής παράδοσης Ίμβρου*, Ευγενία Χαλκιά, μαρτυρία 2

³⁸ Κ.Μ.Σ., φακ. I, μ. 8

³⁹ Κ.Μ.Σ., φακ. II, μ. 27

⁴⁰ Κ.Μ.Σ., φακ. II, μ. 30

⁴¹ Κ.Μ.Σ., φακ. I, μ. 13

ικανούς λόγους να σταματήσουν να υφίστανται τη σκαιότητα της τουρκικής κυριαρχίας.

Η υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης και η κατακύρωση της Ίμβρου και της Τενέδου στην Τουρκία, εκτός από τη φυγή των προσφύγων που αποτελούσε έμπρακτη απόδειξη του φόβου που ένιωθαν για την τουρκική κυριαρχία, μετέδωσε το φόβο και την ανασφάλεια στους νησιώτες. Η άφιξη των Τούρκων στην Ίμβρο συνοδεύτηκε από τραγούδι και χορό. Η χαρά του κατακτητή ήταν έκδηλη. Την ίδια στιγμή κάποιες οικογένειες Ιμβρίων εγκατέλειπαν το νησί.⁴²

Στις 30 Ιανουαρίου 1923 υπογράφηκε η ελληνοτουρκική σύμβαση για την ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Από την ανταλλαγή εξαιρέθηκαν αφενός οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και της Τενέδου και αφετέρου οι μουσουλμάνοι της Δυτικής Θράκης.⁴³

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η Συνθήκη της Λωζάννης (24/7/1923)⁴⁴ και η κατάφωρη παραβίασή της

2.1 Ενέργειες των νησιωτών πριν την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης

Στο ψηφιοποιημένο ιστορικό Αρχείο του Ελευθερίου Βενιζέλου, μια σειρά εγγράφων αποτυπώνει τον αγώνα των Ιμβρίων και Τενεδίων να αναθεωρηθεί η απόφαση των Δυνάμεων για παραχώρησή τους στην Τουρκία. Με τα έγγραφα αυτά επεδίωξαν αντιπροσώπευση στην Διάσκεψη της Λωζάννης, με την ελπίδα να ανατραπεί η απόφαση παραχώρησής τους στην Τουρκία και να επιτευχθεί η ένωσή τους με την Ελλάδα.

Ο Αλέξης Αλεξανδρής με το τηλεγράφημα του (28/4/1923) στον Ελευθέριο Βενιζέλο, τον ενημέρωσε αναφορικά με το αίτημα των κατοίκων της Ίμβρου και της Τενέδου να στείλουν δικό τους αντιπρόσωπο στη Λωζάννη αναλαμβάνοντας οι ίδιοι τα έξοδα του,

⁴² Κ.Μ.Σ., φακ. ΙΙ, μ. 28

⁴³ Θάναος Βερέμης, *ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ 1453-2005*, Εκδόσεις Ι. Σιδέρης, Αθήνα ⁵2012, σ. 103-105

⁴⁴ Επίσημο κείμενο της Συνθήκης της Λωζάννης (Διαθέσιμο <https://geetha.mil.gr/wp-content/uploads/2019/10/3-SYNTHIKI-EIRHNHS-LWZANIS.pdf> (Ανακτήθηκε 9/1/2026))

για τη διεκδίκηση ευρύτερων δικαιωμάτων, μολονότι ο ίδιος τους εξήγησε ρητά και κατηγορηματικά πως δεν υπήρχε περίπτωση αναθεώρησης άρθρων της Συνθήκης της Λωζάννης από τις Μεγάλες Δυνάμεις.⁴⁵

Ο Αλέξης Αλεξανδρής με άλλο τηλεγράφημα του (1923) στην Ελληνική Γραμματεία στη Γενεύη, έπειτα από αίτηση της Επιτροπής Ίμβρου και Τενέδου, επιθυμούσε να ενημερωθεί τηλεγραφικά για τις ενέργειες του Ελευθερίου Βενιζέλου σχετικά με την απαλλαγή από τις στρατιωτικές υποχρεώσεις των νησιωτών στον τουρκικό στρατό, που αποτελούσε ουσιαστική επιθυμία τους.⁴⁶

Στο υπόμνημα που έστειλαν οι αντιπρόσωποι των Ιμβρίων και των Τενεδίων στη Λωζάννη, διατυπωμένο στη γαλλική γλώσσα, στις 14/5/1923 επεδίωξαν να γνωστοποιήσουν στη Συνδιάσκεψη τα αιτήματα και τους φόβους τους. Αφού αναφέρθηκαν στον αμιγή ελληνικό χαρακτήρα των δύο νησιών, εξέφρασαν τη διαμαρτυρία τους για την παραχώρησή τους στην Τουρκία και κατέθεσαν την επιθυμία τους να αποτινάξουν τον τουρκικό ζυγό και να ενσωματωθούν στη «Μητέρα – Ελλάδα».⁴⁷

Σύμφωνα με το υπόμνημα, οι νησιώτες βρίσκόμενοι υπό την προστασία της Ελλάδας από το 1912 έως το 1922, δεν σταμάτησαν με συνεχή υπομνήματα, ψηφίσματα και διαμαρτυρίες προς τις Μεγάλες Δυνάμεις να εκφράζουν τη βούλησή τους για ελευθερία και ένωση με την Ελλάδα,. Το αγωνιστικό τους φρόνημα και η πίστη τους στην ελευθερία και την αυτοδιάθεση των λαών τους ώθησαν σε κοινούς αγώνες και εθελοντική συμμετοχή στο πλευρό των Δυτικών Συμμάχων στο μακεδονικό μέτωπο, στην Ανατολική και Δυτική Θράκη, τη Μικρά Ασία, την Κριμαία και την Ουκρανία

⁴⁵Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου (εφεξής Α.Ε.Ε.), Φ. 37, Αριθμ. τεκμ. 11, *Τηλεγράφημα του Α. Αλεξανδρή προς την Ελληνική Αντιπροσωπεία στη Λωζάννη για τον Ε. Βενιζέλο σχετικά με την αποστολή αντιπροσώπου της Ίμβρου και της Τενέδου στη Λωζάννη*, 28 Απριλίου 1923, σ.1 (Διαθέσιμο <https://venizelosarchives.gr/show/11548> Ανακτήθηκε 5/12/2025)

⁴⁶Α.Ε.Ε., Φ. 42, Αριθμ. Τεκμ. 74, *Τηλεγράφημα του Α.Αλεξανδρή προς την Ελληνική Γραμματεία στη Γενεύη σχετικά με ερώτημα της Επιτροπής Ίμβρου και Τενέδου για την τουρκική στρατολογία*, 1923, σ. 1(Διαθέσιμο <https://venizelosarchives.gr/show/12985> Ανακτήθηκε 7/12/2025)

⁴⁷ Α.Ε.Ε., Φ.38, Αριθμ. Τεκμ. 20, *Υπόμνημα των αντιπροσώπων Ίμβρου και Τενέδου στη Λωζάννη σχετικά με τα δύο νησιά*, 14 Μαΐου 1923, σ.1-7 (Διαθέσιμο <https://venizelosarchives.gr/show/11737> Ανακτήθηκε 5/12/2025)

ενάντια σε κράτη, όπως η Τουρκία, που υπονόμευσαν την ανεξαρτησία και την αυτοδιάθεση των λαών.⁴⁸

Οι Ίμβριοι και οι Τενέδιοι θεωρώντας άδικη και σκληρή τη θυσία που υφίσταντο, ζήτησαν την αναθεώρηση της απόφασης και την έγκριση του συνεχούς αιτήματός τους για ένωση με την Ελλάδα. Το γεωστρατηγικό επιχείρημα της Τουρκίας και η απαίτησή της να τα κρατήσει για την ασφάλειά της, με δεδομένη την ελληνική δημογραφική τους ταυτότητα, δεν ήταν βάσιμο, καθώς τόσο τα Στενά όσο και τα νησιά έπρεπε να μείνουν αποστρατιωτικοποιημένα. Εξάλλου τίποτα δε θα εμπόδιζε την Τουρκία να τα στρατιωτικοποιήσει και να δημιουργήσει βάση άμυνας ενάντια σε κάθε Δύναμη που ενδεχομένως στρεφόταν επιθετικά εναντίον της.⁴⁹

Με δεδομένη την έλλειψη εμπιστοσύνης των νησιωτών απέναντι στην Τουρκία, Ίμβριοι και Τενέδιοι ζητούσαν εγγυήσεις και θεωρούσαν απαραίτητη την προστασία τους από την Κοινωνία των Εθνών και τον έλεγχο του καθεστώτος αυτοδιοίκησης όπως ορίστηκε με το άρθρο 14, καθώς η αιγίδα των κρατών – μελών θα αποτελούσε εγγύηση για την ασφάλεια τόσο των Στενών όσο και των νησιών. Ζητούσαν επίσης να διευκρινιστεί το ειδικό καθεστώς αυτοδιοίκησης, να απαλλαγούν από στρατιωτικές υποχρεώσεις, με εξαίρεση την υπηρεσία ως αστυφύλακες στην τοπική δύναμη και τη διάθεση των οικονομικών πόρων των νησιών στις τοπικές ανάγκες τους.⁵⁰

Ολοκληρώνοντας το υπόμνημά τους, αναφέρθηκαν στις απειλές που δέχτηκαν για τη ζωή, την τιμή και την περιουσία τους από Τούρκους των Δαρδανελλίων όταν αποφασίστηκε η επιστροφή των νησιών στην τουρκική κυριαρχία.⁵¹

⁴⁸ Α.Ε.Ε., Φ.38, Αριθμ. Τεκμ. 20, *Υπόμνημα των αντιπροσώπων Ίμβρου και Τενέδου στη Λωζάννη σχετικά με τα δύο νησιά*, 14 Μαΐου 1923, σ.1-7 (Διαθέσιμο <https://venizelosarchives.gr/show/11737> Ανακτήθηκε 5/12/2025)

⁴⁹ Α.Ε.Ε., Φ.38, Αριθμ. Τεκμ. 20, *Υπόμνημα των αντιπροσώπων Ίμβρου και Τενέδου στη Λωζάννη σχετικά με τα δύο νησιά*, 14 Μαΐου 1923, σ.1-7 (Διαθέσιμο <https://venizelosarchives.gr/show/11737> Ανακτήθηκε 5/12/2025)

⁵⁰ Α.Ε.Ε., Φ.38, Αριθμ. Τεκμ. 20, *Υπόμνημα των αντιπροσώπων Ίμβρου και Τενέδου στη Λωζάννη σχετικά με τα δύο νησιά*, 14 Μαΐου 1923, σ.1-7 (Διαθέσιμο <https://venizelosarchives.gr/show/11737> Ανακτήθηκε 5/12/2025)

⁵¹ Α.Ε.Ε., Φ.38, Αριθμ. Τεκμ. 20, *Υπόμνημα των αντιπροσώπων Ίμβρου και Τενέδου στη Λωζάννη σχετικά με τα δύο νησιά*, 14 Μαΐου 1923, σ.1-7 (Διαθέσιμο <https://venizelosarchives.gr/show/11737> Ανακτήθηκε 5/12/2025)

2.2 Η υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης

Η συνθήκη της Λωζάννης υπογράφηκε αφενός από τους νικητές του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου και αφετέρου από την ηττημένη Οθωμανική Αυτοκρατορία και καθόρισε τα σύνορα της Τουρκίας σε σχέση με τις βαλκανικές αλλά και τις αραβικές χώρες.

Αποτέλεσε μια διεθνή συνθήκη που κατοχύρωσε την πνευματική, πολιτική και κοινωνική αυτονομία των νησιωτών της Ίμβρου και της Τενέδου. Το προνομιακό αυτό καθεστώς αποτέλεσε αντιστάθμισμα για την κατίσχυση του γεωστρατηγικού κριτήριου της Τουρκίας σε βάρος της δημογραφικής και ιστορικής ελληνικής παρουσίας των νησιών.

Συγκεκριμένα το άρθρο 14 της Συνθήκης της Λωζάννης ανέφερε:

«Αι νήσοι Ίμβρος και Τένεδος παραμένουσai υπό την τουρκικήν κυριαρχίαν, θα απολαύσιν ειδικής διοικητικής οργανώσεως, αποτελουμένης εκ τοπικών στοιχείων και παρεχούσης πάσαν εγγύησιν εις τον μη μουσουλμανικόν ιθαγενή πληθυσμόν δι' ό,τι αφορά εις την τοπικήν διοίκησιν και την προστασίαν των προσώπων και των περιουσιών. Η διατήρησις της τάξεως θα εξασφαλίζεται εν αυταίς δι' αστυνομίας στρατολογουμένης μεταξύ του ιθαγενούς πληθυσμού, τη φροντίδι της ως άνω προβλεπομένης τοπικής διοικήσεως υπό τας διαταγάς της οποίας θα διατελή.

Αι συνομολογηθείσαι ή συνομολογηθισόμεναι μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας συμφωνίαι, αι αφορώσαι την ανταλλαγή των ελληνικών και τουρκικών πληθυσμών, δεν θα εφαρμοσθώσιν εις τους κατοίκους των νήσων Ίμβρου και Τενέδου»⁵²

Οι νησιώτες, λόγω της ελληνικής κυριαρχίας από το 1912 ως το 1923, είχαν ταχθεί υπέρ της Ελλάδας και των Δυτικών συμμάχων της. Η απόφαση για επιστροφή σε τουρκική κυριαρχία εγκυμονούσε κινδύνους για τους ανθρώπους που είχαν εκδηλωθεί φανερά υπέρ της Ελλάδας. Για την προστασία αυτών των ανθρώπων προβλέφθηκε το 15^ο Πρωτόκολλο που ήταν προσαρτημένο στη Συνθήκη της Λωζάννης και στην 5^η διάταξη όριζε τα κάτωθι:

«ουδείς κάτοικος του εν τη 1^η παραγράφω του παρόντος Πρωτοκόλλου μνημονευομένου εδάφους, ως επίσης ουδείς κάτοικος των εν τη παραγράφω 4 νήσων,

⁵² Γιάννης Μ. Γρυντάκης, *ΙΜΒΡΟΣ και ΤΕΝΕΔΟΣ Δυο ξεχασμένα ελληνικά νησιά (1910-1930)*, ΕΚΔΟΣΗ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΙΜΒΡΙΩΝ ΑΘΗΝΩΝ, Αθήνα 1995, σ. 82

δύναται να ενοχληθεί ή κακοποιηθεί εν Τουρκία, υφ' οιανδήποτε πρόφασιν, λόγω της στρατιωτικής ή πολιτικής διαγωγής αυτού ή της βοήθειας ην είχε τυχόν παράσχει προς ξένην τινά Δύναμιν, υπογράψασα την υπό σημερινήν ημερομηνίαν Συνθήκην Ειρήνης ή προς τους υπηκόους αυτής. Πλήρης και τελεία αμνηστεία παρέχεται εις πάντας τους κατοίκους των εν τω προηγουμένω εδαφίω αναφερομένων εδαφών και νήσων δια πάντα τα μέχρι σήμερον διαπραχθέντα πολιτικά ή κοινού ποινικού δικαίου κακουργήματα και πλημμελήματα»⁵³

Ωστόσο και αυτό το Πρωτόκολλο παραβιάστηκε, καθώς 64 Τενέδιοι που ήταν στο εξωτερικό χαρακτηρίστηκαν ανεπιθύμητοι, παρόλο που αποτελούσαν την άρχουσα τάξη - οικονομικά και κοινωνικά - στο νησί, και 1500 Ίμβριοι, που είχαν καταφύγει σε Λήμνο και Θεσσαλονίκη, δεν μπόρεσαν να πάρουν διαβατήρια για να επιστρέψουν στο νησί τους, διότι χαρακτηρίστηκαν «συνεργάτες του ελληνικού καθεστώτος στα νησιά»⁵⁴ Η Τουρκία, ενώ επέτρεψε τελικά την επιστροφή των ανεπιθύμητων, δεν τους χορήγησε διαβατήρια. Οι λίγοι που κατάφεραν να επιστρέψουν, βρήκαν τις ακίνητες περιουσίες τους κατασχεμένες με το αιτιολογικό της εγκατάλειψης.⁵⁵

2.3 Η παράδοση της Ίμβρου στην Τουρκία

Στις 4/10/1923 ο έπαρχος της Ίμβρου (διοικητικός γραμματέας), Ιωάννης Παπουτσιδάκης παρέδωσε το νησί στον επικεφαλής της τουρκικής αντιπροσωπείας, Καδρή μπέη. Η παράδοση σε τούρκο διοικητή και όχι σε εκπρόσωπο της τοπικής αυτοδιοίκησης από τον εγχώριο πληθυσμό αποτέλεσε την πρώτη παραβίαση της Συνθήκης της Λωζάννης που προέβλεπε σύμφωνα με το άρθρο 14 «ειδική διοικητική οργάνωση αποτελούμενη από τοπικά στοιχεία».⁵⁶ Η Ίμβρος, η Τένεδος, η Λέσβος, η Λήμνος και ο Αι-Στράτης αποτελούσαν το νομό Λέσβου την περίοδο 1912-1923.⁵⁷

⁵³ Γιώργος Τενεκίδης, *Ίμβρος και Τένεδος: Ιστορία – Νομικό Καθεστώς – Σύγχρονη Πραγματικότητα*, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 41

⁵⁴ Αλέξης Αλεξανδρής, «5. Ίμβρος – Τένεδος», στο συλλογικό έργο *ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 1923-1987*, εκδόσεις ΓΝΩΣΗ, ²Αθήνα 1991, σ. 52-53

⁵⁵ Αλέξης Αλεξανδρής, «ΙΜΒΡΟΣ και ΤΕΝΕΔΟΣ: Μια μελέτη της τουρκικής στάσης απέναντι στις δύο ελληνικές κοινότητες των νησιών από το 1923», *ΙΜΒΡΙΩΤΙΚΑ*, τμ. II, τχ. 7, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 46

⁵⁶ Νίκος Σηφουνάκης, *ΙΜΒΡΟΣ- ΤΕΝΕΔΟΣ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΛΩΖΑΝΝΗΣ ΣΤΗ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΣΥΡΡΙΚΝΩΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ*, ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ ΑΒΕ, Αθήνα 2017, σ. 35

⁵⁷ Σηφουνάκης, ό.π., σ. 41

Η Ελλάδα προσπάθησε παρά τη στρατιωτική ήττα και τη διπλωματική απομόνωση μετά τη μικρασιατική καταστροφή να πετύχει τις μικρότερες απώλειες. Οι νησιώτες, Ίμβριοι και Τενέδιοι προσπάθησαν να αντισταθούν στην παραχώρηση τους στην Τουρκία. Τα τουρκικά επιχειρήματα για τη γεωπολιτική και γεωστρατηγική σημασία των δύο νησιών στην πύλη του Ελλησπόντου υπερίσχυσαν σε βάρος των εθνοτήτων και της αυτοδιάθεσης των λαών.⁵⁸

Ο Γιάννης Πολίτης (Ίμβρος 1941-), μέλος της Ιμβριακής Ένωσης, πρόεδρός της κατ' επανάληψη, ιδρυτικό μέλος και της Εταιρείας Μελέτης Ίμβρου και Τενέδου, στα πρακτικά του συμποσίου «Η Λευκή Βίβλος της Ίμβρου» (Θεσσαλονίκη 1994), χαρακτήρισε «μεγάλο ιστορικό λάθος» την παραχώρηση της Ίμβρου και της Τενέδου στην Τουρκία, γιατί ο πληθυσμός τους ήταν κατά πλειοψηφία ελληνικός, 100% στην Ίμβρο, 80% στην Τένεδο.⁵⁹ Χαρακτηριστικά ανέφερε:

«Ποια άραγε είναι η πλειονότητα όταν το 100% αποτελεί μειονότητα;»⁶⁰

Σύμφωνα με τον ίδιο, δεύτερο ιστορικό λάθος υπήρξε το γεγονός της μη απαγόρευσης δυνατότητας εποίκισμού και απόκτησης περιουσίας από μη ορθόδοξους πληθυσμούς, ενώ τρίτο ιστορικό λάθος αποτέλεσε :

«η μη ρητή αναφορά στη Συνθήκη της αρχής της αριθμητικής ισορροπίας και της αμοιβαιότητας».⁶¹

Ο Αλέξης Αλεξανδρής, το «Πανιμβριακό Συμπόσιο» που διεξήχθη στην Αθήνα (22/6/1991), αναφέρθηκε στην κυβέρνηση της Άγκυρας που ποτέ δεν αποδέχτηκε τη Συνθήκη των Σεβρών καθώς και στην προσπάθεια της τουρκικής αντιπροσωπείας να ανατρέψει την ελληνική κυριαρχία με τη Συνθήκη της Λωζάνης σχετικά με την Ίμβρο και την Τένεδο. Χαρακτηριστικά ανέφερε:

«Είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον ότι ο αρχηγός της τουρκικής αντιπροσωπείας Ισμέτ Ινονού ισχυρίσθηκε στη Λωζάνη, το Νοέμβριο του 1922, ότι τα αιγαιοπελαγίτικα αυτά

⁵⁸ Σηφουνάκης, ό.π., σ. 67

⁵⁹ Γιάννης Πολίτης, « ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗΣ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΙΜΒΡΙΩΝ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ ΤΩΝ ΑΡΘΡΩΝ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΛΩΖΑΝΗΣ», στο ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ, Η ΛΕΥΚΗ ΒΙΒΛΟΣ ΤΗΣ ΙΜΒΡΟΥ, ΕΤΑΙΡΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΙΜΒΡΟΥ ΚΑΙ ΤΕΝΕΔΟΥ, Θεσσαλονίκη 1994, σ. 13

⁶⁰ Πολίτης, ό.π., σ. 14

⁶¹ Πολίτης, ό.π., σ. 13

νησιά αποτελούν μια ιδιάζουσα περίπτωση, αφού είναι αδιάσπαστο τμήμα των τουρκικών χωρικών υδάτων και ότι η εξάρτησή τους από τη Μικρά Ασία αποτελούσε οικονομική αναγκαιότητα».⁶²

Σύμφωνα με τον Α. Αλεξανδρή, η αποδοχή από την πλευρά των Δυτικών να παραχωρήσουν τα νησιά στην Τουρκία εξυπηρετούσε την απαίτησή τους να μείνουν αποστρατιωτικοποιημένα τα Στενά. Από την άλλη πλευρά προσπάθησαν να αντισταθμίσουν το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης – με δεδομένο τον ελληνικό και χριστιανικό χαρακτήρα των νησιών- περιλαμβάνοντας στη Συνθήκη της Λωζάννης το άρθρο 14 που εκχωρούσε το ειδικό καθεστώς της Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Παράλληλα τα άρθρα 37 – 44, που αφορούσαν στις μειονότητες της Τουρκίας εν γένει, εδραίωναν τα δικαιώματα που έπρεπε να απολαμβάνει ο ελληνισμός της Ίμβρου και της Τενέδου.⁶³

2.4 Ενέργειες Παπουτσιδάκι ενόψει παράδοσης της Ίμβρου

Ο Ιωάννης Παπουτσιδάκις μετατέθηκε στην Ίμβρο (18/4/1923) για την ανάληψη της διοικητικής γραμματείας και στις 28/5/1923 ενημέρωσε την ελληνική κυβέρνηση για τον πανικό που επικρατούσε στο νησί και την επιθυμία των κατοίκων να το εγκαταλείψουν.⁶⁴

Το υπουργείο των Εσωτερικών, μέσω της Νομαρχίας της Λέσβου, ζήτησε από τον έπαρχο να καθησυχάσει τους νησιώτες και να τους πείσει πως η ελληνική κυβέρνηση θα αποσπούσε από την Τουρκία εγγυήσεις για την προστασία τους κατά τη διάρκεια της υπογραφής συνθήκης.⁶⁵

Με νέο του τηλεγράφημα ο Ιωάννης Παπουτσιδάκις μετέφερε στη Νομαρχία της Λέσβου το φόβο των νησιωτών για το ενδεχόμενο της στρατολογίας τους στον τουρκικό στρατό και ζητούσαν εγγυήσεις προκειμένου να μην εγκαταλείψουν το νησί τους. Φυσικά, υπήρχαν και αυτοί που είχαν πάρει σαφή θέση υπέρ της Ελλάδας και

⁶² Αλέξης Αλεξανδρής, «Ο ΑΦΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΙΜΒΡΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΕΝΕΔΟΥ: Μια Ιστορική Αναδρομή και ορισμένες σκέψεις για το μέλλον» στο *ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΠΑΝΙΜΒΡΙΑΚΟΥ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ, Η ΙΜΒΡΟΣ ΖΗΤΑ ΔΙΚΑΙΩΣΗ*, Σύλλογος Ιμβρίων Αθηνών, Αθήνα 1992, σ.69-70

⁶³ Αλεξανδρής, ό.π., σ. 70-71

⁶⁴ Νίκος Σηφουνάκης, *ΙΜΒΡΟΣ- ΤΕΝΕΔΟΣ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΛΩΖΑΝΝΗΣ ΣΤΗ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΣΥΡΡΙΚΝΩΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ*, ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ ΑΒΕ, Αθήνα 2017, σ. 66

⁶⁵ Σηφουνάκης, ό.π., σ. 67

λειτουργούσαν υπέρ της την περίοδο της ελληνικής κατοχής (1912-1923) και φοβούνταν αντεκδικήσεις από την πλευρά της Τουρκίας. Το πρόβλημα δυναμιτιζόταν και από τους πρόσφυγες που ενέσπειραν πανικό στην είδηση της τουρκικής κυριαρχίας. Ο Νικόλαος Πλαστήρας- ο αρχηγός της Επανάστασης του 1922- με τηλεγράφημα του μια βδομάδα προ της υπογραφής της συνθήκης της Λωζάννης, προσπάθησε να διαβεβαιώσει τους νησιώτες πως δεν υπήρχε λόγος ανησυχίας, πως η Ελλάδα εξακολουθούσε να είναι κυρίαρχη στη θάλασσα και τους προέτρεπε να λάβουν τις αποφάσεις τους ενεργώντας με ψυχραιμία.⁶⁶

Στις 20/7/1923 ο Ιωάννης Παπουτσιδάκης ενημέρωσε τη Νομαρχία της Λέσβου με εμπιστευτικό τηλεγράφημα για το φόβο της στρατολογίας και την επιθυμία των ισχυρών παραγόντων (διανοουμένων και προκρίτων) του νησιού να το εγκαταλείψουν, φοβούμενοι αδυναμία εφαρμογής αμνηστείας από το τουρκικό κράτος και εγκλωβισμού τους στο νησί καθώς ο χειμώνας -ελλείψει τακτικής συγκοινωνίας- δε θα διευκόλυνε τη μεταφορά τους σε άλλα νησιά του Αιγαίου. Στις 23/7/1923 ο Διευθυντής της Νομαρχίας, Βακαλόπουλος, με εμπιστευτικό τηλεγράφημα επιβεβαίωσε την απαλλαγή των νησιωτών από τη στρατολογία ύστερα από τη δήλωση του υπουργού Υγιεινής, Δοξιάδη.⁶⁷

Στις 26/7/1923 ο Ιωάννης Παπουτσιδάκης με εμπιστευτικό έγγραφο στη Νομαρχία της Λέσβου περιέγραφε την αγωνία και την απελπισία των νησιωτών που υποδουλιζόταν από αφηγήσεις προσφύγων και υπονόμευαν την αξιοπιστία των αρχών. Για το λόγο αυτό ζήτησε πλοίο και χρηματική βοήθεια για την απομάκρυνση των προσφύγων από το νησί και την αποτροπή εγκατάλειψης από τους κατοίκους. Η απάντηση της Νομαρχίας Μυτιλήνης ήταν να δοθούν άδειες και παροχές μετακίνησης των προσφύγων σε κάθε μέρος της Ελλάδας εφόσον έχουν εξασφαλίσει κατοικία, εργασία και συγγενείς να τους φιλοξενήσουν, πλην της Λέσβου.⁶⁸

Εν τω μεταξύ ο Άγγλος υποπρόξενος, Πάρκερ, από το Μούδρο της Λήμνου, ζήτησε από τους κατοίκους των νησιών λεπτομερή έκθεση για την κατάσταση και αίτημα προστασίας προς την Αγγλία, τη μόνη δύναμη που ήταν ικανή να μετατρέψει το καθεστώς της συνθήκης για τα νησιά. Στις 3/8/1923, ο Νικόλαος Πλαστήρας και οι

⁶⁶ Σηφουνάκης, ό.π., σ. 69-70

⁶⁷ Σηφουνάκης, ό.π., σ. 72

⁶⁸ Σηφουνάκης, ό.π., σ. 75-76

υπουργοί Εσωτερικών και Εξωτερικών, Γ. Παπανδρέου και Α. Αλεξανδρής διαβεβαίωσαν την αδυναμία αλλαγής της συνθήκης από τους Άγγλους και ενέκριναν μετακινήσεις σε εκείνους που το επιθυμούσαν.⁶⁹

Για την αποφυγή εκπατρισμού των νησιωτών, το υπουργικό συμβούλιο διαβεβαίωνε την προσφυγή της Ελλάδας στην Κοινωνία των Εθνών.⁷⁰ Η παράδοση των νησιών και η αλλαγή κυριαρχίας καθυστερούσε λόγω της μη επικύρωσης της Συνθήκης από τα αρμόδια συνταγματικά όργανα των χωρών.⁷¹ Παρόλα αυτά, στις 21/9/1923 πραγματοποιήθηκε η τουρκική κατάληψη της Τένεδου χωρίς καμιά προειδοποίηση.⁷²

Ο Ι. Παπουτσιδάκης, με συνεχή τηλεγραφήματα ζητούσε οδηγίες για την παράδοση της Ίμβρου σε περίπτωση αιφνιδιαστικής κατάληψης, όπως στην Τένεδο.⁷³ Τελικά έλαβε οδηγίες στις 24/9/1923. Η παράδοση έπρεπε να γίνει με υπογραφή σχετικού πρωτοκόλλου και η αναχώρηση των πολιτικών αρχών του νησιού,⁷⁴ δηλαδή του έπαρχου, του ειρηνοδίκη και της χωροφυλακής⁷⁵ και θα γινόταν με το πλοίο «Ελευθερία». Έτσι, στις 4/10/1923 και ώρα 9:30, οι τουρκικές αρχές αποβιβάστηκαν στο Κάστρο και στις 13:00 υπογράφηκε το πρωτόκολλο παράδοσης στον Καδρή μπέη. Αυτό ήταν το πρώτο ατόπημα. Η παράδοση έπρεπε να γίνει σε αντιπροσώπους αυτόχθονες μη μουσουλμάνους.⁷⁶ Το ίδιο και στη Δικαιοσύνη, την Αστυνομία, τα τελωνεία και τα λιμάνια, που περιήλθαν στον έλεγχο των Τούρκων αντίθετα από τη Συνθήκη.

2.5 Η κατάσταση στην Τένεδο

Μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης πολλοί Τενέδιοι εγκατέλειψαν το νησί. Η φυγή του αρχιερατικού επιτρόπου, Άνθιμου, η φυγή του αντιπροσώπου των

⁶⁹ Σηφουνάκης, ό.π., σ. 77-79

⁷⁰ Σηφουνάκης, ό.π., σ. 89

⁷¹ Σηφουνάκης, ό.π., σ. 100

⁷² Σηφουνάκης, ό.π., σ. 102

⁷³ Σηφουνάκης, ό.π., σ. 104

⁷⁴ Σηφουνάκης, ό.π., σ. 105

⁷⁵ Σηφουνάκης, ό.π., σ. 109

⁷⁶ Σηφουνάκης, ό.π., σ. 111

Τενεδίων στη Λωζάνη, Ανδρέα Αντύπα και πολλών σημαντικών προσώπων του νησιού, είχε ως αποτέλεσμα να παραμείνουν «πενήντα οικογένειες Τενεδίων και ένας ιερέας, ο Παγκράτιος Γούναρης».⁷⁷ Η παλιννόστησή τους συνάντησε εμπόδια. Σύμφωνα με τον Γρυντάκη:

«Οι Τούρκοι άρχισαν να απαγορεύουν την παλιννόστηση, προβάλλοντας διάφορα προσκόμματα και απαιτώντας πλήθος διατυπώσεις, αδιαφορώντας αν έτσι παραβίαζαν τη συνθήκη της Λωζάννης»⁷⁸

«Για τους Τούρκους η εθελοντική αποχώρηση των Τενεδίων, όπως και των Ιμβρίων, από τα νησιά τους θεωρήθηκε θείο δώρο. Είδαν δηλαδή να γίνεται από την αρχή αυτό που σκόπευαν [...] να επιχειρήσουν: ο αφελληνισμός των νησιών».⁷⁹

2.6 Μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης

Μετά την υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης, με το νόμο 430/3-3-1924, τον οποίο ψήφισε η Τουρκική Εθνοσυνέλευση, τα εκπαιδευτικά ιδρύματα τέθηκαν υπό την Επιτροπή Παιδείας της Τουρκίας και επιβλήθηκαν τα τουρκικά μαθήματα. Η διεύθυνση της Κεντρικής Σχολής της Ίμβρου, σύμφωνα με την έκθεση της Μητρόπολης Ίμβρου και Τενέδου το 1927 ανατέθηκε στους Τουρκοδιδασκάλους, διότι οι Έλληνες διευθυντές, για να διατηρήσουν τη διεύθυνση των σχολείων όφειλαν να εξεταστούν στην τουρκική γλώσσα και να διατηρούν βιβλία και αλληλογραφία στην τουρκική γλώσσα, πράγμα αδύνατο. Η Σχολή οδηγήθηκε σε κλείσιμο με το αιτιολογικό ότι ισοδυναμούσε με Γυμνάσιο και απαιτούνταν διδασκαλία από πτυχιούχους.⁸⁰

Στις 25 Ιουνίου του 1927 ψηφίστηκε από την Τουρκική κυβέρνηση ο νόμος 1151/1927, «Περί τοπικής διοικήσεως των Δήμων Ίμβρου και Τενέδου». Το άρθρο 14 αφορούσε την εκπαίδευση και καθόριζε:

«Εις αμφοτέρας τας νήσους η δημοσία εκπαίδευσις να διαρρυθμισθή και να διευθύνεται συμφώνως προς τους νόμους περί “προκαταρκτικής εκπαιδεύσεως”. Η

⁷⁷Γιάννης Μ. Γρυντάκης, *ΙΜΒΡΟΣ και ΤΕΝΕΔΟΣ Δυο ξεχασμένα ελληνικά νησιά (1910-1930)*, ΕΚΔΟΣΗ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΙΜΒΡΙΩΝ ΑΘΗΝΩΝ, Αθήνα 1995, σ. 90

⁷⁸ Γρυντάκης, ό.π., σ. 92

⁷⁹ Γρυντάκης, ό.π., σ. 93

⁸⁰ Ιωακείμ Μπουτάρας, *η εκπαίδευση στην Ίμβρο*, ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΙΜΒΡΙΩΝ, Αθήνα 2013, σ. 261-262

διδασκαλία θα γίνεται εις την τουρκικήν γλώσσαν, θα παρέχεται δωρεάν και θα είναι ανεξίθρησκος. Οι γονείς οι θέλοντες να εκπαιδεύσωσι τα τέκνα των εις την θρησκείαν και την γλώσσαν των δύνανται να αναθέσωσι την διδασκαλίαν εις ειδικούς διδασκάλους οίτινες θα διδάσκουσιν εντός ιδιαιτέρων παραδόσεων των επισήμων σχολών διατελουσών υπό την διαρκή εποπτείαν της Κυβερνήσεως. Οι διδάσκαλοι ούτοι θα έχωσι σχετικήν άδειαν, θα πληρώνονται υπό των γονέων των διδασκομένων μαθητών και θα διδάσκωσιν εκτός των ωρών των αναγραφομένων εις το πρόγραμμα [...]».⁸¹

Σύμφωνα με τον Ιστορικό, Γ. Μ. Γρυντάκη:

«Το άρθρο 14, που αναφέρεται στα εκπαιδευτικά και εκκλησιαστικά πράγματα των δύο νησιών, αποτελεί την πιο σκανδαλώδη παραβίαση, όχι μόνο του άρθρου 14 της συνθήκης της Λωζάννης, αλλά και των άρθρων της ίδιας συνθήκης που αναφέρονται στις μειονότητες της Τουρκίας. [...] Έτσι, τα προνομιούχα νησιά, [...] βρίσκονται χάρη στον τουρκικό οργανικό νόμο σε μειονεκτικότερη θέση από τις άλλες χριστιανικές μειονότητες της Τουρκίας, όπου αναγνωρίζεται το δικαίωμα: να συνιστούν, να διευθύνουν και να ελέγχουν με δικά τους έξοδα κάθε είδους φιλανθρωπικά, κοινωνικά και εκκλησιαστικά ιδρύματα, σχολεία και άλλα εκπαιδευτικά κέντρα και να έχουν το δικαίωμα της ελεύθερης χρήσης της γλώσσας τους και της εκτέλεσης των θρησκευτικών καθηκόντων τους. [...]».⁸²

Με την αυστηρή εφαρμογή του νόμου αυτού (1151/1927) έκλεισαν και τα ελληνικά σχολεία στην Τένεδο.⁸³ Σύμφωνα με τον Γρυντάκη, η διακοίνωση του Υπουργείου Εξωτερικών της Τουρκίας απέναντι στη διαμαρτυρία της ελληνικής πρεσβείας στην Άγκυρα ανέφερε:

«Οι αρχές της Ίμβρου δεν έκλεισαν τα ορθόδοξα δημοτικά σχολεία. Απλά κοινοποίησαν στους διευθυντές τους ότι τα σχολεία δεν επιτρεπόταν να αρχίσουν τα μαθήματά τους το νέο σχολικό έτος, πριν να τακτοποιήσουν τα ζητήματα των τουρκοδιδασκάλων, όπου αυτά μένουν εκκρεμή. Τα συμβούλια των χωριών Ίμβρου, Σχοινουδίου και Αγριδίων, που απάντησαν ότι αναλάμβαναν τη δέσμευση να τους

⁸¹ Ιωακείμ Μπουτάρας, *η εκπαίδευση στην Ίμβρο*, ΣΥΛΛΟΓΟΣ IMBΡΙΩΝ, Αθήνα 2013, σ. 264-265

⁸² Γρυντάκης, ό.π., σ. 125-126

⁸³ Μπουτάρας, ό.π., σ. 265-266

μισθοδοτούν, πήραν την άδεια από τη διοίκηση να αρχίσουν μαθήματα. Αντίθετα, τα συμβούλια των χωριών Γλυκύ και Αγίων Θεοδώρων, που δεν απάντησαν στην κοινοποίηση και δε δεσμεύτηκαν για το μισθό των τουρκοδιδασκάλων, δεν έχουν το δικαίωμα να συνεχίσουν τα μαθήματα».⁸⁴

Σύμφωνα με τον Αλέξη Αλεξανδρή με το νόμο αυτό:

«Τα νησιά υποβιβάζονταν από διοικητική περιοχή (kaza) σε υποδιοίκηση (nahiye), [...] τα νησιά έπρεπε να απογυμνωθούν από τα τοπικά τους δικαστήρια, ο διοικητής [...] επενδύθηκε με ευρύτατες εξουσίες, [...]. Οι υποψήφιοι για το δημοτικό συμβούλιο έπρεπε να ήταν άριστοι γνώστες της τουρκικής γλώσσας. [...], ο Υπουργός Εσωτερικών διατηρούσε το δικαίωμα να διαλύσει το συμβούλιο».⁸⁵

Με το νόμο αυτό ουσιαστικά καταργήθηκε η «ειδική διοικητική οργάνωση» και τα νησιά ακολούθησαν την αυτοδιοίκηση της Τουρκίας. Τα σχολεία έγιναν τουρκικά, οι μέχρι τότε κοινοτικοί παράγοντες εξορίστηκαν στην Ανατολία και ο μητροπολίτης των νησιών δεν επιτρεπόταν να επισκεφθεί την επαρχία του.⁸⁶ Ο Α. Αλεξανδρής στο συμπόσιο (22/6/1991) χαρακτήρισε το Νόμο 1151/1927 ως «προμελετημένη παρερμηνεία» του άρθρου 14, καθώς στερούσε από τους νησιώτες δικαιώματα που μπορούσαν να απολαμβάνουν όλες οι άλλες μειονότητες στην Τουρκία.⁸⁷ Ο νόμος 1151/1927⁸⁸ και ιδιαίτερα το 14^ο άρθρο επέβαλε ένα εκπαιδευτικό καθεστώς σύμφωνο με το εκπαιδευτικό σύστημα της Τουρκίας. Ουσιαστικά, η Τουρκία εκμεταλλεύτηκε το γεγονός ότι δεν υπήρχε άμεση σύνδεση του ειδικού καθεστώτος αυτοδιοίκησης με τα άρθρα της Συνθήκης της Λωζάννης που αφορούσαν τις μειονότητες.

⁸⁴ Γρυντάκης, ό.π., σ. 131-132

⁸⁵ Αλέξης Αλεξανδρής, «5. Ίμβρος – Τένεδος», στο συλλογικό έργο *ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 1923-1987*, εκδόσεις ΓΝΩΣΗ, ²Αθήνα 1991, σ. 54

⁸⁶ Γιώργος Ξεινός, *Ίμβρος και Τένεδος ιστορία παράλληλη*, Εταιρεία μελέτης της καθ' ημάς ανατολής, Αθήνα 2005, σ. 64

⁸⁷ Αλέξης Αλεξανδρής, «Ο ΑΦΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΙΜΒΡΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΕΝΕΔΟΥ: Μια Ιστορική Αναδρομή και ορισμένες σκέψεις για το μέλλον» στο *ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΠΑΝΙΜΒΡΙΑΚΟΥ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ, Η ΙΜΒΡΟΣ ΖΗΤΑ ΔΙΚΑΙΩΣΗ*, Σύλλογος Ιμβρίων Αθηνών, Αθήνα 1992, σ. 73

⁸⁸ Αλέξης Αλεξανδρής, «ΙΜΒΡΟΣ και ΤΕΝΕΔΟΣ: Μια μελέτη της τουρκικής στάσης απέναντι στις δύο ελληνικές κοινότητες των νησιών από το 1923», *ΙΜΒΡΙΩΤΙΚΑ*, τμ. II, τχ. 8, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 62

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Από τη Συμφωνία της Άγκυρας στο Πρόγραμμα Διάλυσης (1963-1964)

3.1 Συμφωνία της Άγκυρας: 1930

Η απροθυμία της Ελλάδας να διαπραγματευτεί για τους Ίμβριους και τους Τενεδίους αποδεικνύεται και από το γεγονός ότι στη Συμφωνία της Άγκυρας δε γίνεται καθόλου λόγος για τα νησιά. Η στάση αυτή ερμηνεύτηκε ως προσπάθεια της ελληνικής κυβέρνησης να διατηρήσει την ελληνική μειονότητα της Κωνσταντινούπολης και το Οικουμενικό Πατριαρχείο στο Φανάρι.⁸⁹

Ο Π. Δημητριάδης στις 30/10/1930 έστειλε επιστολή στον Ε. Βενιζέλο με επισύναψη Σημειώματος «περί της εν Ίμβρω και Τενέδω καταστάσεως», σχετικά με την κατάσταση που επικρατούσε στην Ίμβρο και την Τένεδο, το οποίο υπέβαλε και στο Υπουργείο Εξωτερικών και με την οποία ζητούσε από τον πρωθυπουργό να επιληφθεί των ζητημάτων που αντιμετώπιζαν τα νησιά κατά την επίσκεψή του στην Άγκυρα.⁹⁰

Η αναφορά του Π. Δημητριάδη είναι απολύτως διαφωτιστική για την κατάσταση που επικρατούσε στα νησιά αναφορικά με τη στελέχωση της τοπικής αυτοδιοίκησης και ενδεικτική της παραβίασης του άρθρου 14 της Συνθήκης της Λωζάννης.

Έτσι, στο Σημείωμα παρουσιάζεται η Διοίκηση, η Χωροφυλακή, η Αστυνομία, η Δικαιοσύνη, το Τελωνείο, η Ταχυδρομική Υπηρεσία, η Υγειονομική Υπηρεσία και η Οικονομική Εφορία να είναι στελεχωμένα αποκλειστικά από Τούρκους, από τους διοικητές τους ως τους κλητήρες.⁹¹

Όσον αφορά στην Εκπαίδευση, τονιζόταν πως οι επτά κοινότητες της Ίμβρου – η Παναγία (πρωτεύουσα), το Σχοινούδι, τα Αγρίδια, οι Άγιοι Θεόδωροι, το Γλυκύ, το

⁸⁹ Αλέξης Αλεξανδρής, «ΙΜΒΡΟΣ και ΤΕΝΕΔΟΣ: Μια μελέτη της τουρκικής στάσης απέναντι στις δύο ελληνικές κοινότητες των νησιών από το 1923», *ΙΜΒΡΙΩΤΙΚΑ*, τμ. ΙΙ, τχ. 7, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 47

⁹⁰ Α.Ε.Ε., Φ.234, Αριθμ. Τεκμ. 01, *Επιστολή του Π. Δημητριάδη προς τον Ε. Βενιζέλο με την οποία του αποστέλλει αντίγραφο σημειώματός του για την Ίμβρο και την Τένεδο και τον παρακαλεί να επιδιώξει τη λύση του ζητήματος των δύο νησιών κατά την επίσκεψή του στην Άγκυρα*, 3 Οκτωβρίου 1930, σ.1 (Διαθέσιμο <https://venizelosarchives.gr/show/59863>) (Ανακτήθηκε 30/11/2025)

⁹¹ Α.Ε.Ε., Φ. 234, Αριθμ. Τεκμ. 01-02, *Σημείωμα του Π. Δημητριάδη περί της εν Ίμβρω και Τενέδω καταστάσεως*, <1930>, σ. 1-6 (Διαθέσιμο <https://venizelosarchives.gr/show/59870>) (Ανακτήθηκε 4/2/2026)

Κάστρο και το Ευλάμπιο διέθεταν αντίστοιχο αριθμό Δημοτικών σχολείων (1925-1926) με Έλληνες και Τούρκους δασκάλους που μισθοδοτούνταν από τους κατοίκους. Στην πρωτεύουσα, την Παναγία, λειτουργούσε και ημιγυμνάσιο, η Κεντρική Σχολή της Ίμβρου, η οποία εξυπηρετούσε όλες τις κοινότητες. Στη συνέχεια, ο Π. Δημητριάδης αναφέρθηκε στο σταδιακό κλείσιμο των σχολείων. Το 1926, έκλεισε το Δημοτικό του Κάστρου επειδή δεν μπορούσε να μισθοδοτήσει τον Τούρκο δάσκαλο. Το 1927-1928 έκλεισε και το Δημοτικό του Ευλαμπίου και τα παιδιά του χωριού πήγαιναν στο σχολείο της Παναγίας. Το 1926-1927, το ημιγυμνάσιο της Ίμβρου, αφού χαρακτηρίστηκε Γυμνάσιο από τους Τούρκους, έκλεισε με το αιτιολογικό ότι οι εκπαιδευτικοί του δεν είχαν τα απαιτούμενα προσόντα. Το 1928-1929, οι Τούρκοι έκλεισαν και το Δημοτικό της Παναγίας. Το ημιγυμνάσιο καταλήφθηκε και μετατράπηκε σε πεντατάξια καθαρά Τουρκική σχολή. Όλα τα μαθήματα διδάσκονταν στην Τουρκική γλώσσα και τα ελληνικά μόνο 2 ώρες την εβδομάδα και στις 5 τάξεις. Οι Τούρκοι δάσκαλοι μισθοδοτούνταν από το Τουρκικό κράτος, από τους φόρους που εισέπραττε από τους κατοίκους των νησιών.⁹²

Παράλληλα ο Π. Δημητριάδης παρουσίασε και τα τέλη που επιβάρυναν τις κοινότητες για τη λειτουργία των σχολείων. Συγκεκριμένα, η συντήρηση βάραινε αποκλειστικά τις κοινότητες που είχαν διαθέσει περισσότερες από 60.000 τουρκικές λίρες για τις εκπαιδευτικές ανάγκες.⁹³

Τα λιμενικά τέλη τα εισέπραττε ένας Τούρκος έμμισθος υπάλληλος, καθώς η Λιμενική Επιτροπή είχε διαλυθεί το 1927. Σημαντικά ποσά διατέθηκαν και για το τηλεφωνικό δίκτυο το οποίο όμως δεν επιδιορθώθηκε.⁹⁴

Παράλληλα τα έργα οδοποιίας υλοποιούνταν με αγγαρείες του ανδρικού πληθυσμού. Άνδρες από 18-60 ετών υποχρεώνονταν σε προσφορά εθελοντικής εργασίας 10 ημερών το χρόνο. Εξαιρούνταν μόνο οι πολύτεκνοι με 5 παιδιά και πάνω. Μπορούσαν μάλιστα

⁹² Α.Ε.Ε., Φ. 234, Αριθμ. Τεκμ. 01-02, *Σημείωμα του Π. Δημητριάδη περί της εν Ίμβρω και Τενέδω καταστάσεως*, <1930>, σ. 1-6 (Διαθέσιμο <https://venizelosarchives.gr/show/59870>) (Ανακτήθηκε 4/2/2026)

⁹³ Α.Ε.Ε., Φ. 234, Αριθμ. Τεκμ. 01-02, *Σημείωμα του Π. Δημητριάδη περί της εν Ίμβρω και Τενέδω καταστάσεως*, <1930>, σ. 1-6 (Διαθέσιμο <https://venizelosarchives.gr/show/59870>) (Ανακτήθηκε 4/2/2026)

⁹⁴ Α.Ε.Ε., Φ. 234, Αριθμ. Τεκμ. 01-02, *Σημείωμα του Π. Δημητριάδη περί της εν Ίμβρω και Τενέδω καταστάσεως*, <1930>, σ. 1-6 (Διαθέσιμο <https://venizelosarchives.gr/show/59870>) (Ανακτήθηκε 4/2/2026)

να την εξαγοράσουν, καταβάλλοντας 10 τουρκικές λίρες για κάθε ημέρα. Τελικά τα χρήματα δεν διατέθηκαν για έργα οδοποιίας αλλά για ανέγερση Λέσχης Υπαλλήλων.⁹⁵

Προς επίρρωση των παραπάνω οι μαρτυρίες των Ιμβρίων είναι ιδιαίτερα διαφωτιστικές. Οι πληροφορητές αναφέρονται στις αγγαρείες που τους υποχρέωνε η κοινότητα για τη διάνοιξη των δρόμων και για τα λιθόστρωτα. Ανέφεραν τον «περί χωρίων νόμο», σύμφωνα με τον οποίο οι άνδρες από 18-60 ετών έπρεπε να προσφέρουν 6 ημέρες το χρόνο υποχρεωτική εργασία, όταν δεν είχαν γεωργικές εργασίες. Κουβαλούσαν πέτρες. Έστρωναν δρόμους.⁹⁶ Εκτός από τη διάνοιξη δρόμων και η μεταφορά νερού γινόταν με προσωπική υποχρεωτική εργασία. Οι κάτοικοι όφειλαν να προσφέρουν εθελοντική εργασία 5-6 ημέρες το χρόνο.⁹⁷ Στο χωριό Αγρίδια οι δρόμοι ήταν κυρίως χωματόδρομοι με λίγα καλντερίμια.⁹⁸ Οι πολύτεκνοι, όσοι είχαν από 4 παιδιά και πάνω δεν πρόσφεραν υποχρεωτική εργασία.⁹⁹ Στο Σχοινούδι δεν υπήρχαν δρόμοι. Μόνο καλντερίμια.¹⁰⁰ Οι δρόμοι ανοίχτηκαν με αγγαρείες από τους κατοίκους του χωριού.¹⁰¹ Η μετακίνηση γινόταν με γαϊδούρια. Και στους Αγίους Θεοδώρους η διάνοιξη δρόμων πραγματοποιήθηκε με αγγαρείες των κατοίκων.¹⁰² Και στο χωριό Ευλάμπιο οι δρόμοι ήταν χωματόδρομοι ή καλντερίμια.¹⁰³

Ως προς τη φορολογία των νησιωτών ο Π. Δημητριάδης αναφέρθηκε στην τακτική αλλά και έκτακτη φορολόγηση των κατοίκων υπέρ της κρατικής τουρκικής αεροπορίας.¹⁰⁴

⁹⁵ Α.Ε.Ε., Φ. 234, Αριθμ. Τεκμ. 01-02, *Σημείωμα του Π. Δημητριάδη περί της εν Ίμβρω και Τενέδω καταστάσεως*, <1930>, σ. 1-6 (Διαθέσιμο <https://venizelosarchives.gr/show/59870> (Ανακτήθηκε 4/2/2026))

⁹⁶ Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, *Πρόγραμμα συλλογής προφορικής παράδοσης Ίμβρου*, Ευγενία Χαλκιά, μαρτυρία 4

⁹⁷ Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, μ. 7

⁹⁸ Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, μ. 10

⁹⁹ Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, μ. 12

¹⁰⁰ Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, μ. 18

¹⁰¹ Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, μ. 19

¹⁰² Κ.Μ.Σ., φακ. ΙΙ, μ. 42

¹⁰³ Κ.Μ.Σ., φακ. ΙΙ, μ. 46

¹⁰⁴ Α.Ε.Ε., Φ. 234, Αριθμ. Τεκμ. 01-02, *Σημείωμα του Π. Δημητριάδη περί της εν Ίμβρω και Τενέδω καταστάσεως*, <1930>, σ. 1-6 (Διαθέσιμο <https://venizelosarchives.gr/show/59870> (Ανακτήθηκε 4/2/2026))

Σχετικά με τη στρατολόγηση των νησιωτών, οι νησιώτες κατατάσσονταν για ένα χρόνο στα τάγματα εργασίας στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας. Υπήρχε η δυνατότητα εξαγοράς της μισής θητείας (6 μήνες) και καταβολή 750 τουρκικών λιρών, ενώ όφειλαν να φροντίσουν οι ίδιοι τη σίτιση και την ένδυσή τους. Αποτέλεσμα αυτής της πολιτικής ήταν πολλοί νησιώτες να λιποτακτούν και να καταφεύγουν στην Ελλάδα, χωρίς δυνατότητα επιστροφής λόγω βαρύτατων ποινών που έπρεπε να υποστούν.¹⁰⁵

Οι νησιώτες μπορούσαν να επικοινωνούν και να μετακινούνται μόνο στα Δαρδανέλλια. Κατ' εξαίρεση, μπορούσαν να πηγαίνουν στην Κωνσταντινούπολη με ειδική άδεια από την Άγκυρα, η οποία παρεχόταν με μεγάλη καθυστέρηση.¹⁰⁶

Ειδικότερα, στην Τένεδο είχε δημιουργηθεί ζήτημα ανεπιθύμητων Τενεδίων, επειδή οι Τούρκοι σφετερίστηκαν τις ακίνητες περιουσίες τους και δεν επιθυμούσαν να τις επιστρέψουν στους κατόχους τους. Η εκπαίδευση στην Τένεδο ήταν ανύπαρκτη. Δεν επιτράπηκε λειτουργία ελληνικού σχολείου διότι, σύμφωνα με τους Τούρκους, δεν υπήρχαν Τενέδιοι δάσκαλοι με τα απαιτούμενα προσόντα. Έτσι οι Έλληνες νησιώτες φοιτούσαν στην τουρκική σχολή.¹⁰⁷

Ολοκληρώνοντας την αναφορά του ο Π. Δημητριάδης μετέφερε στον Έλληνα πρωθυπουργό τα αιτήματα των νησιωτών. Ζητούσαν πλήρη εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 14 της Συνθήκης της Λωζάννης. Επίσης ζητούσαν απαλλαγή από τη στρατιωτική θητεία διαφορετικά θα ερήμωναν τα νησιά, συνέπεια που επιθυμούσε η Τουρκία για τον πλήρη εκτουρκισμό τους. Διαβλέποντας μάλιστα την άρνηση της Τουρκίας, στάθμιζαν το αίτημά τους με αντάλλαγμα την εξαγορά. Οι νησιώτες αιτούνταν ακόμη απόδοση αμνηστείας για την επιστροφή τους στα νησιά και ελεύθερη διαχείριση των εκκλησιαστικών, των κοινοτικών και των εκπαιδευτικών τους ζητημάτων. Παράλληλα, ζητούσαν την επιστροφή και την επαναλειτουργία των σχολείων τους, επιστροφή των τελών οδοποιίας και των λιμενικών τελών ώστε να προβούν οι ίδιοι στις αναγκαίες επιδιορθώσεις, ελεύθερη κυκλοφορία και πρόσβαση

¹⁰⁵ Α.Ε.Ε., Φ. 234, Αριθμ. Τεκμ. 01-02, *Σημείωμα του Π. Δημητριάδη περί της εν Ίμβρω και Τενέδω καταστάσεως*, <1930>, σ. 1-6 (Διαθέσιμο <https://venizelosarchives.gr/show/59870> (Ανακτήθηκε 4/2/2026))

¹⁰⁶ Α.Ε.Ε., Φ. 234, Αριθμ. Τεκμ. 01-02, *Σημείωμα του Π. Δημητριάδη περί της εν Ίμβρω και Τενέδω καταστάσεως*, <1930>, σ. 1-6 (Διαθέσιμο <https://venizelosarchives.gr/show/59870> (Ανακτήθηκε 4/2/2026))

¹⁰⁷ Α.Ε.Ε., Φ. 234, Αριθμ. Τεκμ. 01-02, *Σημείωμα του Π. Δημητριάδη περί της εν Ίμβρω και Τενέδω καταστάσεως*, <1930>, σ. 1-6 (Διαθέσιμο <https://venizelosarchives.gr/show/59870> (Ανακτήθηκε 4/2/2026))

ως πολίτες του Τουρκικού κράτους για εμπόριο και βιοπορισμό και διάθεση των φόρων που κατέβαλαν για τις ανάγκες των νησιών.¹⁰⁸ Με τα μέτρα αυτά ο Π. Δημητριάδης φρονούσε πως θα σταματούσε η διαρροή των νησιωτών στην Ελλάδα και αλλού.¹⁰⁹

Με τη Συνθήκη φιλίας του 1930, εκδόθηκαν πιστοποιητικά μη ανταλλαξιμότητας σε 7.000 Ίμβριους και 1.200 Τενεδίους.¹¹⁰ Στο Πανιμβριακό συμπόσιο ο Α. Αλεξανδρής διατύπωσε την άποψη πως με τις συμφωνίες του 1930, ο Ε. Βενιζέλος ήταν πεπεισμένος πως θα βελτιωνόταν η θέση των μειονοτήτων στην Τουρκία. Παρέβλεπε ωστόσο την ξενοφοβική και εθνικιστική ρητορική της Κεμαλικής Τουρκίας και το φόβο εν γένει των Τούρκων απέναντι στο ελληνικό στοιχείο που έπρεπε είτε να αφομοιωθεί, είτε να εξουδετερωθεί. Σύμφωνα με τον ίδιο, οι πρώτες απαλλοτριώσεις και οι πρώτοι εποικισμοί από το εσωτερικό της Τουρκίας πραγματοποιήθηκαν την περίοδο της ελληνοτουρκικής φιλίας.¹¹¹

3.2 «Δηλωτικό του 1936» και η Συνθήκη του Μοντραί

«Με το Νόμο 2762/5.6.1935¹¹² οι διοικητικές εφοροεπιτροπές των μειονοτικών ιδρυμάτων υποχρεώθηκαν να υποβάλουν στη Γενική Διεύθυνση Βακουφίων δήλωση που θα περιείχε στοιχεία για την προέλευση των κοινοτικών εσόδων και για τους όρους σύστασής τους καθώς και λεπτομέρειες για τα ευαγή ιδρύματα και ακίνητα που υπάγονταν σ' αυτά»

Με το νόμο αυτό η διαχείριση ιδρυμάτων και σχολείων θα ανατίθετο σε επίτροπο των τουρκικών αρχών.¹¹³ Μάλιστα στα 1936 – 1937 στα ελληνικά σχολεία επιβλήθηκε η

¹⁰⁸ Α.Ε.Ε., Φ. 234, Αριθμ. Τεκμ. 01-02, *Σημείωμα του Π. Δημητριάδη περί της εν Ίμβρω και Τενέδω καταστάσεως*, <1930>, σ. 1-6 (Διαθέσιμο <https://venizelosarchives.gr/show/59870>) (Ανακτήθηκε 4/2/2026)

¹⁰⁹ Α.Ε.Ε., Φ. 234, Αριθμ. Τεκμ. 01-02, *Σημείωμα του Π. Δημητριάδη περί της εν Ίμβρω και Τενέδω καταστάσεως*, <1930>, σ. 1-6 (Διαθέσιμο <https://venizelosarchives.gr/show/59870>) (Ανακτήθηκε 4/2/2026)

¹¹⁰ Αλέξης Αλεξανδρής, «3. Το μειονοτικό και η ελληνοτουρκική φιλία (1939-1945)», στο συλλογικό έργο *ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 1923-1987*, εκδόσεις ΓΝΩΣΗ, ²Αθήνα 1991, σ. 91

¹¹¹ Αλέξης Αλεξανδρής, «Ο ΑΦΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΙΜΒΡΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΕΝΕΔΟΥ: Μια Ιστορική Αναδρομή και ορισμένες σκέψεις για το μέλλον» στο *ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΠΑΝΙΜΒΡΙΑΚΟΥ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ, Η ΙΜΒΡΟΣ ΖΗΤΑ ΔΙΚΑΙΩΣΗ*, Σύλλογος Ιμβρίων Αθηνών, Αθήνα 1992, σ. 73-74

¹¹² Αλέξης Αλεξανδρής, «3. Το μειονοτικό και η ελληνοτουρκική φιλία (1939-1945)», στο συλλογικό έργο *ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 1923-1987*, εκδόσεις ΓΝΩΣΗ, ²Αθήνα 1991, σ. 97 (Ο νόμος, σύμφωνα με τον Α. Αλεξανδρή δημοσιεύτηκε στην τουρκική εφημερίδα της κυβέρνησης Resmi Gazete, αρ.3027, 13.6.1935)

¹¹³ Στο ίδιο.

τουρκική γλώσσα σε όλα τα μαθήματα, πλην του μαθήματος της Ελληνικής Γλώσσας.¹¹⁴

Η Συνθήκη του Μοντραί (20/7/1936), με την οποία η Τουρκία επανάκτησε τα κυριαρχικά της δικαιώματα στα Στενά, υπογράφηκε από την Ελλάδα και περιόρισε τους φόβους της Τουρκίας για ενδεχόμενη επίθεση της Ελλάδας στα Στενά. Μετά την υπογραφή της συνθήκης, η Τουρκία επέτρεψε εκλογή ντόπιων Ελλήνων νησιωτών σε θέσεις δημάρχων, δημογερόντων και δημοσίων υπαλλήλων, κατάσταση που διατηρήθηκε ως την έκρηξη του Β΄ παγκοσμίου πολέμου.¹¹⁵

3.3 Ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος

Κατά τη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου η Τουρκία εξαπέλυσε επίθεση κατά των μειονοτήτων με την επιβολή του φόρου περιουσίας (Varlik Vergisi) και τη στρατολόγηση στα τάγματα εργασίας (Amele Taburu).¹¹⁶ Το Μάιο του 1941 η Τουρκία πραγματοποίησε επιστράτευση ομογενών από την Κωνσταντινούπολη, την Ίμβρο και την Τένεδο. Ομογενείς, ηλικίας από 24 έως 45 ετών, μεταφέρθηκαν στα «τάγματα εργασίας»¹¹⁷ Το 1943 επιβλήθηκε και το «Βαρλίκι» που αποτελούσε φόρο περιουσίας και απευθυνόταν στους πλούσιους.¹¹⁸ Τους φόρους εισέπραττε ο «ταξιντάρης».¹¹⁹

Σύμφωνα με τον Αλέξη Αλεξανδρή:

«Ο Νόμος 4305/1942 έδινε το δικαίωμα στους εφόρους να προβούν στην κατάσχεση κάθε κινητής και ακίνητης περιουσίας του φορολογουμένου αν αυτός δεν είχε καταβάλει το ποσόν μέσα σε 15 μέρες από τη σχετική κοινοποίηση. Ο νόμος θεωρούσε ως συνυπεύθυνους αυτούς που συγκατοικούσαν, τη σύζυγο και τους συγγενείς του φορολογουμένου. Αργοπορία ενός μηνός σήμαινε εκτόπιση σε ειδικά στρατόπεδα στην

¹¹⁴ Αλεξανδρής, ό.π., σ. 101

¹¹⁵ Αλέξης Αλεξανδρής, «ΙΜΒΡΟΣ και ΤΕΝΕΔΟΣ: Μια μελέτη της τουρκικής στάσης απέναντι στις δύο ελληνικές κοινότητες των νησιών από το 1923», *ΙΜΒΡΙΩΤΙΚΑ*, τμ. II, τχ. 8, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 63

¹¹⁶ Γιώργος Ξεινός, *Ίμβρος και Τένεδος ιστορία παράλληλη*, Εταιρεία μελέτης της καθ' ημάς ανατολής, Αθήνα 2005, σ. 66

¹¹⁷ Ιωακείμ Μπουτάρας, *η εκπαίδευση στην Ίμβρο*, ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΙΜΒΡΙΩΝ, Αθήνα 2013, σ. 369

¹¹⁸ Κ.Μ.Σ., φακ. I, και II *Πρόγραμμα συλλογής προφορικής παράδοσης Ίμβρου*, Ευγενία Χαλκιά, μαρτυρία 7 και 35 αντίστοιχα

¹¹⁹ Κ.Μ.Σ., φακ. I, μ. 7, σ. 14

κεντρική Μικρά Ασία όπου οι υπόχρεοι θα εκτελούσαν έργα οδοποιίας και εκχιονισμού ως την εξόφληση του χρέους των».¹²⁰

Η επιβολή του έκτακτου φόρου περιουσίας δεν ήταν το μόνο μέτρο που πήρε η Τουρκία για την εξουθένωση των νησιωτών. Παράλληλα, από τα νησιά εξορίστηκαν ο μητροπολίτης (Ιάκωβος Παπαπαϊσίου)¹²¹ και η κοινοτική ηγεσία, ενώ δημεύτηκαν, το 1943, μοναστηριακές εκτάσεις, οι οποίες εποίκίστηκαν από Τούρκους της Ανατολίας με σκοπό τη δημογραφική αλλοίωση των νησιών.¹²² Οι εξορίες του μητροπολίτη και των προεστών της Ίμβρου έγιναν με το αιτιολογικό ανάληψης φιλελληνικής δραστηριότητας εις βάρος των εθνικών συμφερόντων της Τουρκίας.¹²³

Συγκεκριμένα το 1943, οι Τούρκοι απαλλοτρίωσαν τη μονή Ταξιαρχών στο χωριό Γλυκύ. Η μονή κατεδαφίστηκε, ενώ τα οικοδομικά υλικά, οι πέτρες της μονής χρησιμοποιήθηκαν για να κτιστούν σπίτια για εποικισμό Τούρκων.¹²⁴ Το ίδιο συνέβη και με άλλα ξωκλήσια της περιοχής. Οι κάτοικοι κατάφεραν να μεταφέρουν στα σπίτια τους και να περισώσουν εικόνες της μονής, το αντιμήνσιο της Αγίας Τράπεζας όμως δεν κατάφεραν να περισώσουν τα λείψανα της Αγίας Τράπεζας.¹²⁵ Την ίδια περίοδο αφαίρεσαν κτήματα και περιουσίες των Ιερών Μονών Μεγίστης Λαύρας και Κουτλουμουσίου και τα διένειμαν σε εποίκους που έφεραν από τον Πόντο με τη δέσμευση να μην τα πουλήσουν μέσα σε μια δεκαετία.¹²⁶

Σύμφωνα με τις μαρτυρίες κατά τη διάρκεια του πολέμου επιτάχθηκαν όλα τα προϊόντα που παρήγαγε το νησί. Στους Αγίους Θεοδώρους οι κάτοικοι έδιναν τα δημητριακά τους στο κοινοτικό γραφείο και έπαιρναν ψωμί με το δελτίο.¹²⁷ Έφτιαχναν ψωμί από φασόλια, ρεβίθια, κουκιά. Επιβίωσαν τρώγοντας χόρτα, λαχανικά και φρούτα στην

¹²⁰ Αλέξης Αλεξανδρής, «3. Το μειονοτικό και η ελληνοτουρκική φιλία (1939-1945)», στο συλλογικό έργο *ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 1923-1987*, εκδόσεις ΓΝΩΣΗ, ²Αθήνα 1991, σ. 105

¹²¹ Ξεινός, ό.π. σ. 85

¹²² Στο ίδιο, σ. 66

¹²³ Ιωακείμ Μπουτάρας, *η εκπαίδευση στην Ίμβρο*, ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΙΜΒΡΙΩΝ, Αθήνα 2013, σ. 369

¹²⁴ Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, και ΙΙ *Πρόγραμμα συλλογής προφορικής παράδοσης Ίμβρου*, Ευγενία Χαλκιά, μαρτυρίες 2,3 και 35 αντίστοιχα

¹²⁵ Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, μ. 2

¹²⁶ Μπουτάρας, ό.π., σ. 370

¹²⁷ Κ.Μ.Σ., φακ. ΙΙ, μ. 35

εποχή τους. Έφτιαχναν μάλιστα μαρμελάδες με μούστο και όποια φρούτα τους παρείχε η εποχή. Δεν υπήρχε ζάχαρη.¹²⁸ Η έλλειψη τροφίμων ήταν δεδομένη ενώ στρατολογήθηκαν κάποιοι από το νησί.¹²⁹ Στον πόλεμο επιβλήθηκε και κεφαλικός φόρος (=το 1/10 της παραγωγής) που εισέπραττε ο «ταξιμπάρης» (= Τούρκος φοροεισπράκτορας).¹³⁰ Τα κύρια χαρακτηριστικά του πολέμου για το νησί ήταν η πείνα και ο πληθωρισμός.¹³¹

Αναφορικά με τα θέματα της παιδείας, με την κήρυξη του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου και το κλείσιμο των συνόρων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, σταμάτησε και η δυνατότητα των Ιμβριών να μεταβαίνουν στη Λήμνο για σπουδές. Τα οικονομικά προβλήματα που αντιμετώπιζαν οι Ελληνικές κοινότητες έδωσαν αφορμή για το κλείσιμο των σχολείων. Το δημοτικό σχολείο της Παναγίας το μετέτρεψαν σε τούρκικο κρατικό με διδασκαλία στην τουρκική γλώσσα.¹³² Το Νοέμβριο του 1945, ο νομάρχης του Τσανάκκαλε με διαταγή που στηριζόταν στο νόμο 1151/1927, επέβαλε την τουρκική γλώσσα και κατάργησε τη διδασκαλία της ελληνικής.¹³³

3.4 Η Δεκαετία του 1950

Τη δεκαετία του 1950, ενόψει της εισόδου των δύο χωρών στο Βορειοατλαντικό Σύμφωνο (ΝΑΤΟ), τα νησιά απολάμβαναν το ειδικό διοικητικό καθεστώς του άρθρου 14. Ο νόμος 5713/1951 αντικατέστησε το νόμο 1151/1927 και τα σχολεία των νησιών ακολουθούσαν το σύστημα των μειονοτικών σχολείων της Κωνσταντινούπολης.¹³⁴ Οι προσεγγίσεις που έγιναν μεταξύ Ελλάδας Τουρκίας τόσο στη δεκαετία του 1930 όσο και τη δεκαετία του 1950 δεν κατόρθωσαν να σταματήσουν τον αφελληνισμό των νησιών.¹³⁵

¹²⁸ Κ.Μ.Σ., φακ. II, μ. 28

¹²⁹ Κ.Μ.Σ., φακ. II, μ. 35

¹³⁰ Κ.Μ.Σ., φακ. II, μ. 44, σ. 16

¹³¹ Κ.Μ.Σ., φακ. II, μ. 45

¹³² Μπουτάρας, ό.π., σ. 300

¹³³ Στο ίδιο, σ. 371

¹³⁴ Αλέξης Αλεξανδρής, «ΙΜΒΡΟΣ και ΤΕΝΕΔΟΣ: Μια μελέτη της τουρκικής στάσης απέναντι στις δύο ελληνικές κοινότητες των νησιών από το 1923», *ΙΜΒΡΙΩΤΙΚΑ*, τμ. II, τχ. 8, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 63

¹³⁵ Αλεξανδρής, ό.π., σ. 80

Η βελτίωση της θέσης των νησιωτών ενισχύθηκε και από το διορισμό του Μελίτωνος ως μητροπολίτη Ίμβρου και Τενέδου (1950) και την παραμονή του εκεί ως το 1963. Η δράση του μητροπολίτη δεν περιορίστηκε στα ζητήματα της παιδείας αλλά εξασφάλισε οικονομική υποστήριξη για την αναδιοργάνωση της γεωργίας, της αλιείας αλλά την έξοδο των νησιών από την απομόνωση που βίωναν, με δημιουργία συλλόγων και τουριστική ανάπτυξη.¹³⁶ Η δεκαετία του 1950 ξεκίνησε με τους καλύτερους οιωνούς για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Στις 18/2/1952 η Ελλάδα και η Τουρκία εντάχθηκαν στους κόλπους του Βορειοατλαντικού συμφώνου (NATO), παρά τις αντιδράσεις άλλων κρατών – μελών.¹³⁷ Όπως όμως λέει ο Αλ. Αλεξανδρής για την ελληνοτουρκική φιλία:

«[...] οι δύο φάσεις της ελληνοτουρκικής φιλίας (1930-1938 και 1947-1954)[...] δεν υπήρξαν αποτέλεσμα πηγαίας και αυτόβουλης ενέργειας, αλλά υπαγορεύτηκαν από ξένους παράγοντες».¹³⁸

Η επιλογή του αρχιεπισκόπου Βορείου και Νοτίου Αμερικής, Αθηναγόρα στη θέση του Πατριάρχη ήταν επιλογή της Ελλάδας, της Τουρκίας και των Η.Π.Α. Στόχος ήταν η πολιτική εδραίωση της ελληνοτουρκικής φιλίας, μιας πολιτικής που κλονίστηκε από την Κυπριακή κρίση και επιδείνωσε τις ελληνοτουρκικές σχέσεις.¹³⁹ Στην ίδια όμως δεκαετία με αφορμή το Κυπριακό, αποδείχτηκε η ανειλικρίνεια των ελληνοτουρκικών σχέσεων στον τρόπο αντιμετώπισης των μειονοτήτων στην Τουρκία.

Τα Σεπτεμβριανά (6-7/9/1955) φανέρωσαν το μίσος και το ανθελληνικό μένος που υπόβοσκε στην τουρκική κοινωνία και καλλιεργήθηκε από τον Τύπο, την Αγγλία, την εθνικιστική οργάνωση «Η Κύπρος είναι Τουρκική», τον Τούρκο πρωθυπουργό, Adnan Mederes και την «Εθνική Ομοσπονδία Τούρκων Φοιτητών»¹⁴⁰ Από την άλλη πλευρά, η Συμμαχία δημιουργώντας την εντύπωση ότι διατηρούσε ίσες αποστάσεις απέναντι στους δυο Συμμάχους της, την Ελλάδα και την Τουρκία, στην πραγματικότητα

¹³⁶ Αλέξης Αλεξανδρής, «Ίμβρος και Τένεδος», στο συλλογικό έργο *ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 1923-1987*, εκδόσεις ΓΝΩΣΗ, ²Αθήνα 1991, σ. 141

¹³⁷ Άγγελος Μ. Συρίγος, *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα ⁷2024, σ. 110

¹³⁸ Αλέξης Αλεξανδρής, «Γ. 1946-1954 1. Ελληνοτουρκική και νατοϊκή συμμαχία (1946-1954)», στο συλλογικό έργο *ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 1923-1987*, εκδόσεις ΓΝΩΣΗ, ²Αθήνα 1991, σ. 119

¹³⁹ Αλέξης Αλεξανδρής, «2. Η Ελληνοτουρκική φιλία και το μειονοτικό (1946-1954)» στο συλλογικό έργο *ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 1923-1987*, εκδόσεις ΓΝΩΣΗ, ²Αθήνα 1991, σ. 136

¹⁴⁰ Αλέξης Αλεξανδρής, «Το μειονοτικό ζήτημα, 1954-1987, 1. Γενικά» στο συλλογικό έργο *ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 1923-1987*, εκδόσεις ΓΝΩΣΗ, ²Αθήνα 1991, σ. 495-496

ευνοούσε την Τουρκία, καθώς λόγω της στρατηγικής της θέσης εξυπηρετούσε καλύτερα τα συμφέροντά της σε Μέση Ανατολή και σε Ανατολική Μεσόγειο.¹⁴¹

Η επιδείνωση των διακοινοτικών σχέσεων στην Κύπρο δυσχέρανε την κατάσταση των ομογενών στην Κωνσταντινούπολη που βρέθηκαν αντιμέτωποι με φυλακίσεις, κατασχέσεις, αφίσες που παρότρυναν «αποκλεισμό» στις ελληνικές επιχειρήσεις, παρατηρήσεις για τη χρήση της ελληνικής γλώσσας και ώθησε πολλούς Έλληνες να εγκαταλείψουν την Κωνσταντινούπολη.¹⁴²

«Ό,τι γίνονταν εκεί πέρα, θα γίνει και σε μας».¹⁴³

Η φράση της πληροφορήτριας εξεικονίζει emphaticά τη σύνδεση των Ελλήνων της Ίμβρου με τους Έλληνες της Κωνσταντινούπολης. Η μοίρα τους συνδέθηκε μετά την υπογραφή της Σύμβασης Ανταλλαγής και την εξαίρεσή τους από την υποχρεωτική ανταλλαγή πληθυσμών. Η επικοινωνία των δυο κοινοτήτων (Ίμβρος – Κωνσταντινούπολη) ήταν συχνή, καθώς πολλοί Ίμβριοι διατηρούσαν επιχειρήσεις ή εργάζονταν στην Κωνσταντινούπολη. Πολλές Ίμβριες εργάζονταν ως υπηρέτριες σε σπίτια πλουσίων στην Πόλη.¹⁴⁴

Βέβαια, ο αντίκτυπος του πογκρόμ της Κωνσταντινούπολης δεν απηχεί αποκλειστικά την οικονομική καταστροφή που υπέστησαν οι Ίμβριοι επιχειρηματίες, οι οποίοι αναγκάστηκαν να επιστρέψουν στο νησί τους και να ξεκινήσουν από την αρχή. Σοβαρότερη κρίνεται η τρομοκράτηση των Ελλήνων της Ίμβρου, το κλίμα φόβου και ανασφάλειας που προκάλεσαν τα γεγονότα στην Κωνσταντινούπολη και ιδιαίτερα η αναμονή παρόμοιων εκδηλώσεων και στο δικό τους νησί. Το μέγεθος της καταστροφής στα Σεπτεμβριανά του 1955 – άμεσα συνδεδεμένο με το χειρισμό του Κυπριακού στο Λονδίνο και την ανάγκη να καταστεί σαφές ότι η Τουρκία αποτελούσε βασικό εταίρο στις διαπραγματεύσεις για το Κυπριακό- αμαύρωσε την προσπάθεια που ξεκίνησε

¹⁴¹ Αλέξης Αλεξανδρής, «Το μειονοτικό ζήτημα, 1954-1987, 3. Οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης (1957-1987)» στο συλλογικό έργο *ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 1923-1987*, εκδόσεις ΓΝΩΣΗ, ²Αθήνα 1991, σ. 505

¹⁴² Αλεξανδρής, ό.π., σ. 506

¹⁴³ Κ.Μ.Σ., φακ. II, *Πρόγραμμα συλλογής προφορικής παράδοσης Ίμβρου*, Ευγενία Χαλκιά, μ. 28, σ. 4

¹⁴⁴ Κ.Μ.Σ., φακ. I, και II *Πρόγραμμα συλλογής προφορικής παράδοσης Ίμβρου*, Ευγενία Χαλκιά, μαρτυρίες 7 και 28, 30 αντίστοιχα

μετά το 1951 με την ταυτόχρονη είσοδο της Ελλάδας και της Τουρκίας στο Βορειοατλαντικό Σύμφωνο.

Το κλίμα φόβου και η αδυναμία αντίδρασης στις προκλήσεις των Τούρκων αποτυπώθηκε¹⁴⁵ στην ανοχή των ντόπιων απέναντι στις παράτολμες και παράνομες ενέργειες των Τούρκων, οι οποίοι εκμεταλλευόμενοι την τουρκική κυριαρχία, δρούσαν επιθετικά, προβάλλοντας το δίκαιο της πυγμής, το δίκαιο του ισχυρότερου. Ο φόβος ήταν το κυρίαρχο συναίσθημα στις ψυχές των Ιμβριών:

«Τι να [...] καταγγείλω; [...] Να ανοίξω δικαστήριο μ' αυτούς;»¹⁴⁶

Αυτή ήταν η απάντηση ιδιοκτήτη καφενείου, όταν μεθυσμένος Τούρκος απαίτησε το κλείσιμο της τηλεόρασης – την έσπασε μάλιστα- εμποδίζοντας τους θαμώνες να ενημερωθούν για τα γεγονότα στην Κωνσταντινούπολη. Η αντίδραση του καταστηματάρχη μαρτυρά το αδιέξοδο στο οποίο είχαν περιέλθει οι Ίμβριοι. Ήταν εφικτό να αναμετρηθεί με τον κυρίαρχο (Τούρκο) και να προσφύγει στα δικαστήρια που ήταν υπό τον έλεγχο του και να προσδοκά δικαιοσύνη; Πώς μπορούσε να σταματήσει τη βία, όταν είχε φανερώσει το πρόσωπό της με τον πιο σκληρό και αδυσώπητο τρόπο στα Σεπτεμβριανά το 1955; Ποια δικαιοσύνη υπήρξε σε αυτή την εξόφθαλμη τραγωδία;

Οι συνθήκες Ζυρίχης και Λονδίνου, με τη λύση του Κυπριακού το 1959, βελτίωσαν προσωρινά τις ελληνοτουρκικές σχέσεις και τη θέση των μειονοτικών πληθυσμών.¹⁴⁷ Η αναζωπύρωση του Κυπριακού, το Δεκέμβριο του 1963, λειτούργησε πάλι κατά του μειονοτικού ζητήματος με απειλές από την πλευρά της Τουρκίας τόσο για απομάκρυνση του Πατριαρχείου όσο και για απελάσεις Ελλήνων μη ανταλλάξιμων της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και της Τενέδου.¹⁴⁸ Στις 16/3/1964, η Τουρκία κατήγγειλε την «Ελληνοτουρκική Σύμβαση Εγκατάστασης» του 1930, αιτιολογώντας την καταγγελία ως «αντίποινα» για τη στάση της Ελλάδας στο Κυπριακό.¹⁴⁹ Στις

¹⁴⁵ Κ.Μ.Σ., φακ. II, μ. 45

¹⁴⁶ Κ.Μ.Σ., φακ. II, μ. 45, σ.5

¹⁴⁷ Αλεξανδρή, ό.π., σ. 507

¹⁴⁸ Αλεξανδρή, ό.π., σ. 509-510

¹⁴⁹ Αλέξης Αλεξανδρή, «Το μειονοτικό ζήτημα, 1954-1987, 3. Οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης (1957-1987)» στο συλλογικό έργο *ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 1923-1987*, εκδόσεις ΓΝΩΣΗ, 2^η Αθήνα 1991, σ. 510

16/9/1964 ξεκίνησαν μαζικές απελάσεις από την Κωνσταντινούπολη, ενώ δεν είχε παράλληλα καταγγελθεί η Σύμβαση της Λωζάνης για την ανταλλαγή πληθυσμών.¹⁵⁰

Το «Πρόγραμμα Διάλυσης» (Eritme programmi), όπως ονομάστηκε στόχευε στον αφελληνισμό των νησιών. Η Ίμβρος μετονομάστηκε σε Gökçeada¹⁵¹ και η Τένεδος σε Bozcaada. Η αλλαγή των ονομάτων των νησιών κατέδειξε τον αγώνα εκτουρκισμού και αποτέλεσε το επιστέγασμα της προσπάθειας αφελληνισμού τους. Η πληροφορήτρια αποτύπωσε εύστοχα τον αντίκτυπο που είχε η αλλαγή ονόματος της Ίμβρου για τους νησιώτες. Η λαϊκή μούσα εξέφρασε την πίκρα και την αγανάκτηση των νησιωτών για την συνεχή και ολοκληρωτική αλλοτρίωση του τόπου και των ανθρώπων.

« Με φερετζέ σε ντύσανε Ίμβρο μου την ομορφιά σου,

και αυτό το καταπώσανε ν' αλλάζουν το όνομά σου».¹⁵²

3.5 Τα γεγονότα του 1963 - 1964

Η περίοδος 1963-1964 αποκάλυψε ουσιαστικά το τρίπτυχο της τουρκικής πολιτικής απέναντι στα νησιά, Ίμβρο και Τένεδο. Η ελληνική παιδεία καταργήθηκε, οι νησιώτες απώλεσαν τα μέσα συντήρησης και βιοπορισμού τους, ενώ η άσκηση από την πλευρά της Τουρκίας κάθε μορφής βίας, σωματικής και ψυχολογικής, οδήγησε τους νησιώτες στην εξουθένωση και τη φυγή.¹⁵³ Σύμφωνα με τον Αλέξη Αλεξανδρή, την ίδια εποχή ξεκίνησε και η κατάφωρη αδικία προς την Ίμβρο και την Τένεδο. Τα κυριότερα μέτρα που οδήγησαν στον εκτουρκισμό της Ίμβρου και της Τενέδου ήταν η κατάργηση της ελληνικής παιδείας με τη δήμευση των μειονοτικών σχολείων, οι απαλλοτριώσεις και οι εποίκισμοί.¹⁵⁴

α) Οι Βαρυποινίτες:

¹⁵⁰ Στο ίδιο

¹⁵¹ Αλέξης Αλεξανδρής, «Ο ΑΦΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΙΜΒΡΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΕΝΕΔΟΥ: Μια Ιστορική Αναδρομή και ορισμένες σκέψεις για το μέλλον» στο ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΠΑΝΙΜΒΡΙΑΚΟΥ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ, Η ΙΜΒΡΟΣ ΖΗΤΑ ΔΙΚΑΙΩΣΗ, Σύλλογος Ιμβρίων Αθηνών, Αθήνα 1992, σ. 78

¹⁵² Κ.Μ.Σ., φακ. ΙΙ, μ. 46, σ. 15

¹⁵³ Αλεξανδρής, ο.π., σ.78

¹⁵⁴ Αλέξης Αλεξανδρής, «Το μειονοτικό ζήτημα, 1954-1987, 4. Ίμβρος – Τένεδος (1964-1987)» στο συλλογικό έργο ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 1923-1987, εκδόσεις ΓΝΩΣΗ, ²Αθήνα 1991, σ. 516-517

Σύμφωνα με τον Αλέξη Αλεξανδρή, η απαλλοτρίωση 8.000 στρεμμάτων καλλιεργήσιμης γης στο Σχοινούδι για τη δημιουργία ανοικτής αγροτικής φυλακής το Μάιο του 1964, για βαρυποινίτες από την ηπειρωτική Τουρκία, επέτεινε τη φυγή των Ιμβριών λόγω της βίας και του φόβου. Οι βαρυποινίτες ήταν ελεύθεροι να κυκλοφορούν στο νησί με αποτέλεσμα να τρομοκρατηθούν οι κάτοικοι και να αναζητήσουν σωτηρία στη φυγή. Η αποζημίωση για την απαλλοτρίωση ήταν 1 τουρκική λίρα (=2 δραχμές) το τετραγωνικό μέτρο.¹⁵⁵

Οι απαλλοτριώσεις συνεχίστηκαν σε όλο το νησί από το 1966 για την υλοποίηση αγροτικού κρατικού κτήματος. Το 1975-1976 πραγματοποιήθηκαν νέες απαλλοτριώσεις για φράγμα στους Αγίους Θεοδώρους. Οι τελευταίες πραγματοποιήθηκαν το 1984. Οι Ίμβριοι βρέθηκαν σε οικονομική αδυναμία καθώς το εισόδημά τους στηριζόταν στην αγροτική παραγωγή. Η στροφή στην κτηνοτροφία αποτελούσε μονόδρομο. Όμως ούτε και αυτό τους επιτράπηκε.

«Το 1983-1984, 43.000 στρέμματα βοσκοτόπων του νησιού χαρακτηρίστηκαν δάση ή αναδασωτέες περιοχές, με αποτέλεσμα το τουρκικό Υπουργείο Γεωργίας να απαγορεύσει τη βοσκή στους παραδοσιακούς αυτούς βοσκότοπους των νησιωτών».¹⁵⁶

Ιδιαίτερως διαφωτιστική για τα γεγονότα που αποτέλεσαν χαριστική βολή για τους Ίμβριους είναι η μαρτυρία 21. Ο πληροφορητής υπήρξε αυτόπτης μάρτυρας της αποβίβασης των Τούρκων βαρυποινιτών στην Ίμβρο. Στις 16/6/1963, ημέρα Παρασκευή, οι Τούρκοι έφεραν με καΐκι βαρυποινίτες στο νησί. Οι Ίμβριοι είδαν να τους αποβιβάζουν στον Πύργο και να τους αφήνουν ελεύθερους εκεί που βρίσκονταν τα εξοχικά σπίτια. Στις 11 η ώρα το πρωί κυκλοφορούσαν ντυμένοι στα κίτρινα με «κασκέτο και παντελόνι».¹⁵⁷ Δεν υπήρξε καμιά ειδοποίηση. Ούτε ο Πρόεδρος γνώριζε. Οι κάτοικοι ετοιμάζονταν για το θερισμό. Οι εργασίες διακόπηκαν. Οι βαρυποινίτες έμπαιναν στα καφενεία, έπιναν, μεθούσαν, ζητούσαν μουλάρια για να πάνε στον Πύργο. Κάποιοι από αυτούς εγκαταστάθηκαν στα «ντάμια»,¹⁵⁸ στα εξοχικά

¹⁵⁵ Αλεξανδρή, ό.π., σ. 517-518

¹⁵⁶ Αλεξανδρή, ό.π., σ. 518

¹⁵⁷ Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, μ. 21, σ. 4

¹⁵⁸ Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, μ.21, σ. 5

σπίτια, στο Σχοινούδι. Ο Πρόεδρος προέτρεψε τους κατοίκους να τους δώσουν μουλάρια να ανέβουν. Καταχράστηκαν αιγοπρόβατα. Οι φυλακές δεν είχαν κτιστεί.¹⁵⁹

Η απόφαση της Τουρκίας να λειτουργήσει ανοικτή φυλακή βαρυποινιτών στην Ίμβρο, σε ένα κατοικημένο νησί με δεδομένη την υπεροχή του ελληνικού στοιχείου, καταδεικνύει την εμμονή της τουρκικής ηγεσίας να αφανίσει και το τελευταίο ελληνικό στοιχείο στο νησί. Ακραίος εθνικισμός και πάγια πολιτική της Τουρκίας να εξωθείται σε μέτρα εξόντωσης των Ελλήνων, όταν αισθανθεί απειλή, και μια τακτική αντίποινων λόγω της επιδείνωσης των διακοινοτικών σχέσεων στην Κύπρο με τα «13 σημεία του Μακαρίου». Οι βαρυποινίτες μεταφέρθηκαν στο νησί δίχως να υπάρχουν στοιχειωδώς καταλύματα για την εγκατάστασή τους.

Αυτοσυντήρηση και επιβίωση: δυο στόχοι που επιδιώχθηκαν εκατέρωθεν. Οι βαρυποινίτες έπρεπε να συντηρηθούν και να επιβιώσουν. Εφόσον δεν υπήρξε καμία μέριμνα από το τουρκικό κράτος, ούτε για καταλύματα, ούτε για τη διατροφή τους – στοιχειώδη ανθρώπινα δικαιώματα- που πρέπει να απολαμβάνουν ακόμα και αυτοί που στερούνται το δικαίωμα της ελευθερίας, ήταν αναπόφευκτο να προβούν σε βιαιοπραγίες και λεηλασίες. Η ανοικτή φυλακή τους καθιστούσε προνομιούχους ως προς το δικαίωμα της ελευθερίας. Μια ελευθερία που μετατράπηκε σε ασυδοσία, για να εξυπηρετηθεί το ένστικτο της αυτοσυντήρησης. Ο πληροφορητής παρουσίασε χαρακτηριστικά τη συμπεριφορά τους:

«σφάζανε, ρημάζανε, τρώγανε, γυρνούσαν μες στον κάμπο έτσι ελεύθεροι, χωρίς να τους πει κανείς, να μπορείς να τους μιλήσεις[...].»¹⁶⁰

Σύμφωνα με τη μαρτυρία, οι βαρυποινίτες έφτασαν στο νησί σε εποχή θερισμού, καλοκαίρι δη, και επιδόθηκαν σε λεηλασίες σοδειών και ζώων.

«Δεν ήταν σπίτια, δεν ήταν χωράφια... Τα μάζευαν όλα και έφευγαν. Κι ο κόσμος, οι άνδρες δηλαδή [...], δεν τολμούσαν να τους πειράξουν»¹⁶¹

Πώς και ποιος μπορούσε να αντισταθεί σε μια ανθρώπινη εισβολή, που η φήμη της, «βαρυποινίτες», κατανικούσε κάθε δύναμη αντίστασης; Ελλείπει καταλυμάτων,

¹⁵⁹ Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, *Πρόγραμμα συλλογής προφορικής παράδοσης Ίμβρου*, Ευγενία Χαλκιά, μ. 21

¹⁶⁰ Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, μ. 21, σ. 5

¹⁶¹ Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, μ. 21, σ. 5

καταλήφθηκαν τα εξοχικά σπίτια, τα «ντάμια», τα σπίτια που χρησιμοποιούσαν οι Ίμβριοι από την άνοιξη ως το καλοκαίρι, για να ασχοληθούν με τις αγροτικές εργασίες. Ο φόβος λειτούργησε ανασταλτικά για την αποτροπή κάθε παθογένειας – βίας, ληστειών, καταχρήσεων.

Οι Τούρκοι ιθύνοντες, οι υποκινητές αυτής της κατάστασης ανέμεναν αντίδραση από τους Ίμβριους, όπως πίστευαν οι νησιώτες.¹⁶² Δημιούργησαν προϋποθέσεις «επανάστασης»¹⁶³, επιδίωκαν τη σφαγή, μια επανάληψη των γεγονότων της Κύπρου. Οι κάτοικοι του Σχοινουδίου δεν το προκάλεσαν, μπορούσαν να προβλέψουν τις συνέπειες. Η ανεκτικότητα των κατοίκων στην παθογένεια κλιμακωνόταν με νέες λεηλασίες, με καταστροφές εξοχικών σπιτιών και καταχρήσεις χιλιάδων αιγοπροβάτων. Οι Ίμβριοι έφτασαν στο σημείο να δείξουν στους βαρυποινίτες το άρμεγμα και το κούρεμα των ζώων τους!!! Παράλληλα οικοδομούνταν και οι αγροτικές φυλακές. Οι βαρυποινίτες κυκλοφορούσαν ελεύθεροι, ασχολούνταν με τη συγκομιδή της ελιάς.

«Νησί, σου λέει, πού θα πάνε;»¹⁶⁴

Οι αγροτικές φυλακές χτίστηκαν στο Μαλάχι του Σχοινουδίου διότι εκεί βρίσκονταν πολλά «ντάμια», τα οποία χρησιμοποιήθηκαν ως καταλύματα των κατάδικων. Η περιοχή ονομαζόταν Αϊ Ντρύφος (= Τρύφοντας)¹⁶⁵

Ο Captain Nottingham Palmer (1925) είχε πει:

«Κανένας δεν κατάλαβε γιατί ένα νησί (Ίμβρος), χωρίς ούτε έναν Τούρκο παραδόθηκε στην Τουρκία»¹⁶⁶

Η ανοχή και η ανεκτικότητα των Ιμβρίων ήταν πάλι αποτέλεσμα της ανάγκης για αυτοσυντήρηση και επιβίωση. Ο φόβος και η ανασφάλεια οδήγησε τους νησιώτες να συγκροτήσουν ομάδες επιφυλακής. Πραγματοποιούσαν άοπλοι βάρδιες τις νύκτες για την προστασία της παρουσίας τους. Επιπρόσθετα, οι άνδρες δεν μπορούσαν πλέον να

¹⁶² Στο ίδιο

¹⁶³ Στο ίδιο

¹⁶⁴ Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, μ. 21, σ. 6

¹⁶⁵ Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, μ. 18, σ. 17

¹⁶⁶ Αλέξης Αλεξανδρή, «ΙΜΒΡΟΣ και ΤΕΝΕΔΟΣ: Μια μελέτη της τουρκικής στάσης απέναντι στις δύο ελληνικές κοινότητες των νησιών από το 1923», *ΙΜΒΡΙΩΤΙΚΑ*, τμ. ΙΙ, τχ. 8, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 80

υπολογίζουν στη βοήθεια των γυναικών τους στις αγροτικές εργασίες. Ο φόβος τους στέρησε πολύτιμα χέρια. Οι γυναίκες έπρεπε να προστατευτούν.¹⁶⁷

Η βία, ο εξαναγκασμός, ο εκφοβισμός, η απειλή εξώθησαν τους νησιώτες στον εκπατρισμό. Πουλούσαν τα υπάρχοντά τους και αναζητούσαν τη σωτηρία στη φυγή. Οι κάτοικοι «αγριεύτηκαν» από την άφιξη των κατάδικων. Οι βαρυποινίτες εισέβαλλαν σε «μπαχτσέδες» και επιδίδονταν σε κλοπές για να επιβιώσουν. Σκότωσαν μάλιστα και έναν ιδιοκτήτη αμυγδαλιών στο Σχοινούδι, γιατί τόλμησε να τους σταματήσει.¹⁶⁸ Ο ξεριζωμός των Ιμβρίων κορυφώθηκε το 1964. Κλοπές, καταστροφές μελισσιών, ανεξιχνίαστη δολοφονία μιας γυναίκας.¹⁶⁹

Στο Διακηρυκτικό κείμενο του συλλόγου Ιμβρίων Αθηνών καταγράφηκαν ονόματα ανθρώπων που δολοφονήθηκαν από το 1973 ως το 1990. Συγκεκριμένα:

«Το Σεπτέμβριο του 1973 βαρυποινίτες σκοτώνουν στην Παναγία τον έμπορο Στέλιο Καβαλιέρο [...]. Το καλοκαίρι του 1975 δολοφονείται και στη συνέχεια βιάζεται, από φανατικό Τούρκο στρατιώτη,[...], η Στυλιανή Ζούνη, [...] Τον Ιούλιο του 1980 κατακρεουργείται από βαρυποινίτες [...], ο Γεώργιος Βιγλής. Το 1984 [...], ο Ευστράτιος Στυλιανίδης και ο Νίκος Λαδάς δολοφονούνται, ο πρώτος στο Σχοινούδι από βαρυποινίτες και ο δεύτερος στην Παναγία από εποίκους. Στις 19 Νοεμβρίου 1990 δολοφονείται στο χωριό Γλυκύ ο Ζαφείρης Δελικωσταντής από εποίκους του γειτονικού χωριού. Κανένας από τους δολοφόνους δεν έχει καταδικαστεί μέχρι σήμερα. (1991)»¹⁷⁰

Το 1966 οι περισσότεροι εγκατέλειψαν το νησί. Πούλησαν την ακίνητη περιουσία τους σε συγγενείς που παρέμειναν στο νησί σε εξευτελιστικές τιμές και έφυγαν.¹⁷¹

β) Οι Απαλλοτριώσεις:

¹⁶⁷ Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, μ. 21

¹⁶⁸ Κ.Μ.Σ., φακ. ΙΙ, μ. 35

¹⁶⁹ Κ.Μ.Σ., φακ. ΙΙ, μ. 28

¹⁷⁰ «ΔΙΑΚΗΡΥΚΤΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΙΜΒΡΙΩΝ ΑΘΗΝΩΝ» στο *ΠΑΝΙΜΒΡΙΑΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ, ΠΡΑΚΤΙΚΑ*, Αθήνα, 22 Ιουνίου 1991, Η Ίμβρος ζητά Δικαίωση, Σύλλογος Ιμβρίων Αθηνών, Αθήνα 1992, σ. 159-160

¹⁷¹ Κ.Μ.Σ., φακ. ΙΙ, μ. 35

Ο εκπατρισμός των Ιμβρίων ενισχύθηκε από τις απαλλοτριώσεις που πραγματοποιήθηκαν μετά το 1964.¹⁷² Όλα τα κτήματα του κάμπου απαλλοτριώθηκαν σε εξευτελιστικές τιμές.

«όσο ένα αβγό, 5 γρόσια το στρέμμα»¹⁷³

Κάποιοι δεν καταδέχτηκαν να πάρουν το αντίτιμο της παραχώρησης.¹⁷⁴ Αρχικά απαλλοτριώθηκε ο κάμπος, στη συνέχεια οι ελαιώνες. Ο πληροφορητής έδωσε 8 στρέμματα στο ¼ της αξίας τους.

«για ένα κομμάτι ψωμί»¹⁷⁵

Δεν απέμεινε πλέον μέσο επιβίωσης για τους κατοίκους. Ακόμα και τα μελίσσια – 30 τουρκικές λίρες την κυψέλη – πούλησαν για να φύγουν.¹⁷⁶ Στο Διακηρυκτικό κείμενο του συλλόγου Ιμβρίων Αθηνών, οι σύνεδροι καταδίκασαν τη συνέχιση των απαλλοτριώσεων. Συγκεκριμένα αναφέρθηκαν στις απαλλοτριώσεις που έγιναν στο χωριό Αγρίδια το 1987 για εγκατάσταση ραντάρ και μονάδων αεροπορίας που αλλοίωσαν τον ελληνικό χαρακτήρα του νησιού και ανέτρεψαν την ισορροπία του οικοσυστήματος της Ίμβρου.¹⁷⁷ Οι προκλήσεις όμως δεν σταμάτησαν. Τούρκοι στρατιώτες και κατάδικοι λεηλατούσαν τα εναπομείναντα ελάχιστα κτήματα των νησιωτών. Διαπράχθηκαν και φόνοι. Μια γυναίκα ατιμάστηκε και δολοφονήθηκε από Τούρκο στρατιώτη- λιποτάκτη.¹⁷⁸

Οι τρομοκρατικές αυτές ενέργειες της Τουρκίας από το 1963 και μετά, έκλειναν βίαια το διάλειμμα ηρεμίας, ελευθερίας και ευημερίας που είχε ξεκινήσει τη δεκαετία του 1950 στις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Οι Τούρκοι απαλλοτρίωσαν κάθε καλλιεργήσιμο κτήμα στο νησί.¹⁷⁹ Σαράντα χρόνια μετά τη Συνθήκη της Λωζάννης, οι νησιώτες

¹⁷² Κ.Μ.Σ., φακ. II, μ. 28

¹⁷³ Κ.Μ.Σ., φακ. II, μ. 35, σ. 7

¹⁷⁴ Κ.Μ.Σ., φακ. II, μαρτυρίες 35,45

¹⁷⁵ Κ.Μ.Σ., φακ. II, μ. 45, σ. 10

¹⁷⁶ Κ.Μ.Σ., φακ. II, μ. 45

¹⁷⁷ «ΔΙΑΚΗΡΥΚΤΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΙΜΒΡΙΩΝ ΑΘΗΝΩΝ» στο *ΠΑΝΙΜΒΡΙΑΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ, ΠΡΑΚΤΙΚΑ*, Αθήνα, 22 Ιουνίου 1991, Η Ίμβρος ζητά Δικαίωση, Σύλλογος Ιμβρίων Αθηνών, Αθήνα 1992, σ. 161

¹⁷⁸ Κ.Μ.Σ., φακ. II, μ. 45

¹⁷⁹ Κ.Μ.Σ., φακ. I, μ. 21

δοκιμάζονταν ξανά με μέτρα ειδεχθή και απάνθρωπα. Ο αφελληνισμός του νησιού ήταν δεδομένος, καθώς οι νησιώτες στερήθηκαν τη βασική πηγή εσόδων και επιβίωσής τους, τα κτήματά τους. Στερήθηκαν όμως και την πιο ουσιαστική μορφή ελευθερίας, αυτή που εδρεύει στην ψυχή και το πνεύμα. Ο φόβος, η ανασφάλεια, η ανοχή της κατάφωρης αδικίας και της βιαιοπραγίας αποτελούν τα ισχυρότερα δεσμά ανελευθερίας. Η απαλλοτρίωση αποτέλεσε προμελετημένη, σχεδιασμένη και καλά οργανωμένη απόφαση που πέτυχε τελικά το στόχο της. Απογύμνωσε το νησί από τους γηγενείς κατοίκους του, αλλοτρίωσε τον τόπο, αποξενώνοντας τους ανθρώπους του. Η πληροφορήτρια αποτυπώνει με αφοπλιστικό ρεαλισμό το αποτέλεσμα της άφιξης των Τούρκων και της απαλλοτρίωσης της γης των νησιωτών με τη χαρακτηριστική φράση:

«...σε απαλλοτρίωναν»¹⁸⁰

Η απαλλοτρίωση δεν αφορούσε μόνο τη γη των Ιμβρίων που είχαν ποτίσει με το μόχθο και την εργασία τους, με την υπομονή και την εγκαρτέρησή τους, αφορούσε κυρίως τους ανθρώπους, οι οποίοι αποξενώνονταν από την ίδια τους τη ζωή, από τα μέσα βιοπορισμού τους.

Το αντίτιμο της απαλλοτρίωσης διατίθετο από την Αγροτική Τράπεζα. Παραχωρούνταν προθεσμία μιας πενταετίας για να λάβουν οι δικαιούχοι την αποζημίωσή τους. Με την πάροδο της προθεσμίας, η αποζημίωση επέστρεφε στο τουρκικό κράτος.¹⁸¹ Το τουρκικό κράτος κάλυπτε έτσι τα νώτα του και η απαλλοτρίωση φαινόταν ως νόμιμη αγοραπωλησία. Στο χωριό Γλυκύ, οι Τούρκοι πήραν τα πιο εύφορα κτήματα. Άφησαν στους κατοίκους τα άγονα. Η φυγή ήταν μονόδρομος.¹⁸²

Οι εκφοβιστικές αυτές ενέργειες της Τουρκίας δοκίμαζαν και τις αντοχές του ελληνικού κράτους. Οι γηγενείς δεν είδαν καμία αντίδραση από την πλευρά της Ελλάδας. Η ενδοτικότητα της Ελλάδας άφηνε το περιθώριο στην Τουρκία να συνεχίζει τις προκλήσεις και να απαλλοτριώνει περισσότερη γη.¹⁸³ Όπως αποκάλυψε ο Α. Αλεξανδρής στο «Πανιμβριακό συμπόσιο»:

¹⁸⁰ Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, μ. 22^α, σ. 1

¹⁸¹ Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, μ. 21

¹⁸² Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, μ. 9

¹⁸³ Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, μ. 21

«Η βασική μεθοδολογία της πολιτικής αυτής περιγράφεται αναλυτικά σε μια μυστική απόφαση του Εθνικού Συμβουλίου της Τουρκίας με αριθμό 7/9421, με ημερομηνία 10 Φεβρουαρίου 1975, η οποία βγήκε στο φως της δημοσιότητας σε αθηναϊκή εφημερίδα στις 26 Απριλίου 1988».¹⁸⁴

Στο «Eritme programmi» αναφέρθηκε και ο Γ. Πολίτης στα πρακτικά του συμποσίου «Η Λευκή Βίβλος της Ίμβρου» (Θεσσαλονίκη 1994), χαρακτηρίζοντάς το ως «χαριστική βολή» για τον ελληνισμό των νησιών. Χαρακτηριστικά ανέφερε:

«Η Υπηρεσία Εθνικής Ασφαλείας της Τουρκίας με την υπ' αριθμ. 35 της 27 Μαΐου 1974 απόφασή της θέτει σε εφαρμογή σχέδιο το οποίο αποφάσισε κρυφά η Κυβέρνηση και το οποίο ουδέποτε είδε το φως της δημοσιότητας».¹⁸⁵

Εντούτοις, ο εκτουρκισμός δεν ήταν ο μόνος στόχος που επιδιωκόταν με την κατάργηση της ελληνικής παιδείας και τον εποικισμό των νησιών με τουρκικούς πληθυσμούς. Η εκδίωξη από την πατρογονική γη ήταν και αποτέλεσμα του φόβου και της αποστέρησης των μέσων διαβίωσης και συντήρησης. Στο περιοδικό *IMBRIΩΤΙΚΑ*, ΤΟΜΟΣ VI, τεύχος 23, 23/3/1988, δημοσιεύτηκε το άρθρο της Κύρας Αδάμ στην εφημερίδα «Ελευθεροτυπία» που αναφερόταν στη μυστική απόφαση του Εθνικού Συμβουλίου της Τουρκίας το 1975, για πλήρη ξεριζωμό και εκτουρκισμό του ελληνικού πληθυσμού της Ίμβρου. Σύμφωνα με τη μυστική απόφαση, επειδή ο εκτουρκισμός δεν είχε επιτευχθεί παρά τις προσπάθειες από το 1934 έως το 1975, απαιτούνταν σκληρότερα μέτρα για την οικονομική, πολιτιστική, κοινωνική και διοικητική αλλοτρίωση του ελληνικού πληθυσμού και τον αφανισμό του.¹⁸⁶

Σύμφωνα με την απόφαση, αρ. 35, (27/3/1964) και την απόφαση, αρ. 206, (28/1/1975) της Υπηρεσίας Εθνικής Ασφάλειας της Τουρκίας, ο εκτουρκισμός ήταν αναπόφευκτος λόγω της στρατηγικής σημασίας του νησιού και της εθνικής ασφάλειας της Τουρκίας

¹⁸⁴ Αλέξης Αλεξανδρής, «Ο ΑΦΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΙΜΒΡΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΕΝΕΔΟΥ: Μια Ιστορική Αναδρομή και ορισμένες σκέψεις για το μέλλον» στο *ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΠΑΝΙΜΒΡΙΑΚΟΥ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ, Η ΙΜΒΡΟΣ ΖΗΤΑ ΔΙΚΑΙΩΣΗ*, Σύλλογος Ιμβρίων Αθηνών, Αθήνα 1992, σ. 77-78

¹⁸⁵ Γιάννης Πολίτης, « ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗΣ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΙΜΒΡΙΩΝ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ ΤΩΝ ΑΡΘΡΩΝ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΛΩΖΑΝΗΣ», στο *ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ, Η ΛΕΥΚΗ ΒΙΒΛΟΣ ΤΗΣ ΙΜΒΡΟΥ*, ΕΤΑΙΡΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΙΜΒΡΟΥ ΚΑΙ ΤΕΝΕΔΟΥ, Θεσσαλονίκη 1994, σ. 16

¹⁸⁶ Κύρα Αδάμ, «ΤΟ ΑΝΑΤΡΙΧΙΑΣΤΙΚΟ ΤΟΥΡΚΙΚΟ ΕΓΓΡΑΦΟ ΤΟΥ 1975 ΓΙΑ ΙΜΒΡΟ-ΤΕΝΕΔΟ: Μυστική απόφαση για εκτουρκισμό Ελλήνων», *ΙΜΒΡΙΩΤΙΚΑ*, τμ. VI, τχ. 23, Θεσσαλονίκη 1988, σ. 382

καθώς βρισκόταν στην είσοδο των Δαρδανελλίων. Με δεδομένη την αποτυχία εκτουρκισμού και ξεριζωμού του ελληνικού στοιχείου από το 1934 έως το 1962, αποτελούσε επιτακτική ανάγκη να προχωρήσουν σε περισσότερα δραστικά μέτρα κατά του ελληνισμού και να μεταστρέψουν την εικόνα του νησιού σε αμιγώς τουρκική.

Σύμφωνα με το άρθρο, στις 31/3/1964 το υπουργικό συμβούλιο της Τουρκίας ενέκρινε απόφαση 27 άρθρων (No. 6/2887) που προέβλεπε απαλλοτριώσεις για απώλεια κάθε μέσου βιοπορισμού, εκπαίδευση στην τουρκική γλώσσα, απαγόρευση λαθρεμπορίου για την αποκοπή κάθε εξάρτησης από την Ελλάδα, κατασκευή και ανακατασκευή τουρκικών κτιρίων για νέους εποίκισμούς από Τούρκους και στελέχωση της διοίκησης αποκλειστικά από τους νέους κατοίκους.

Τα αποτελέσματα αυτού του απηνούς διωγμού δεν ήταν τα αναμενόμενα, γι' αυτό η απόφαση του 1964 ενισχύθηκε με συμπληρωματικά μέτρα. Αποφασίστηκε πλήρης αναδιοργάνωση του «αγροκτήματος κρατικής παραγωγής» και εγκατάσταση νέου τουρκικού πληθυσμού από το CANAKKALE ή το BELIKESIR λόγω της γεωφυσικής και κλιματικής αναλογίας των περιοχών αυτών με το νησί της Ίμβρου. Αποφασίστηκε το κλείσιμο της αγροτικής φυλακής καθώς απέτυχε στην απομάκρυνση του ελληνικού πληθυσμού και ενοχλούσε και τους Τούρκους του νησιού με παράλληλη αξιοποίηση των υπαρχόντων εγκαταστάσεων από 300 νέους εποίκισμούς.¹⁸⁷

Επιπλέον οι πλουτοπαραγωγικές πηγές του νησιού θα αξιοποιούνταν για την επαγγελματική αποκατάσταση των νέων εποίκων με την ίδρυση βιομηχανιών τσιμέντου, αμμοχάλικου, εκμετάλλευση αλυκών, αλιείας και σφουγγαριών. Παράλληλα αποφασίστηκε ο αποκλεισμός των Ελλήνων από εμπορικές και μεταφορικές δραστηριότητες με τερματισμό των τραπεζικών πιστώσεων και διάθεση των υπαρχουσών στην ανάπτυξη μιας τουρκικής εμπορικής τάξης. Τέλος θα εντείνονταν τα μέτρα για περιορισμό του ελέγχου και της παρέμβασης της εκκλησίας στον ελληνικό πληθυσμό του νησιού, θα απαγορεύονταν εορτασμοί ελληνικών εθνικών επετείων και θα υποχρεώνονταν σε συμμετοχή των τουρκικών εθνικών εορτών, ενώ θα

¹⁸⁷ Αδάμ, ό.π., σ. 383

συνεχίζονταν οι απαλλοτριώσεις ελληνικών περιουσιών με παράλληλη απαγόρευση στους Έλληνες να αγοράζουν τη γη από τους εποίκους που έφευγαν.¹⁸⁸

γ) Τα σχολεία

Οι εκλογές στην Τουρκία το 1950 και η στήριξη από τους νησιώτες, Ίμβριους και Τενεδίους του Δημοκρατικού κόμματος οδήγησε σε μεταβολή του εκπαιδευτικού καθεστώτος. Με το νόμο 5713/1951 καταργήθηκε το άρθρο 14 του 1151/1927 και αποκαταστάθηκε η μειονοτική εκπαίδευση.¹⁸⁹ Σύμφωνα με τον ιστορικό Γρυντάκη, οι συνθήκες ζωής των Ιμβρίων και Τενεδίων βελτιώθηκαν την περίοδο 1950 έως 1963.¹⁹⁰ Το 1964 με αφορμή το Κυπριακό, οι Τούρκοι εφάρμοσαν πολιτικές αφελληνισμού των δύο νησιών. Στο ζήτημα της εκπαίδευσης:

«Έκλεισαν σταδιακά όλα τα ελληνικά σχολεία και έκαναν κατάσχεση σε κτίρια, έπιπλα και όργανα. Επανέφεραν το Νόμο 1151 και απαγόρευσαν τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας. Απέλυσαν δασκάλους και καθηγητές (1966) και απαγόρευσαν τον επαναδιορισμό τους σε άλλα μειονοτικά σχολεία».¹⁹¹

Στο μοναδικό μειονοτικό σχολείο της Τενέδου απαγορεύτηκε η λειτουργία στις 15/8/1964.¹⁹²

Η στέρηση της μητρικής γλώσσας σηματοδότησε την απαρχή του μεγάλου διωγμού και της φυγής των Ιμβρίων.¹⁹³ Την απόφαση των Ιμβρίων να εγκαταλείψουν το νησί τους ενίσχυσε και η μετατροπή των σχολείων τους σε τουρκικά το 1964. Τους πήραν «τα γράμματα» όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν.¹⁹⁴

¹⁸⁸ Αδάμ, ό.π., σ. 384

¹⁸⁹ Γιώργος Ξεινός, *Ίμβρος και Τένεδος ιστορία παράλληλη*, Εταιρεία μελέτης της καθ' ημάς ανατολής, Αθήνα 2005, σ. 67

¹⁹⁰ Γιάννης Μ. Γρυντάκης, *ΙΜΒΡΟΣ και ΤΕΝΕΔΟΣ Δυο ξεχασμένα ελληνικά νησιά (1910-1930)*, ΕΚΔΟΣΗ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΙΜΒΡΙΩΝ ΑΘΗΝΩΝ, Αθήνα 1995, σ. 158

¹⁹¹ Στο ίδιο

¹⁹² Αλέξης Αλεξανδρής, «Το μειονοτικό ζήτημα, 1954-1987, 4. Ίμβρος – Τένεδος (1964-1987)» στο συλλογικό έργο *ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 1923-1987*, εκδόσεις ΓΝΩΣΗ, ²Αθήνα 1991, σ. 517

¹⁹³ Κ.Μ.Σ., φακ. II, μ. 45

¹⁹⁴ Κ.Μ.Σ., φακ. I, μ. 17, σ. 2

Η ανάγκη τους να διατηρήσουν τη γλώσσα τους εξώθησε σε φυγή όχι μόνο προς την Ελλάδα αλλά και το εξωτερικό. Απαγόρευσαν στα παιδιά να χρησιμοποιούν τη μητρική τους γλώσσα στο σχολείο.¹⁹⁵ Ωστόσο, πριν το 1964 υπήρχε καλή προαίρεση, συνεννόηση και διάθεση επικοινωνίας, γι' αυτό χρησιμοποιούνταν και οι δυο γλώσσες, για να καλυφθούν οι ανάγκες της επικοινωνίας και της αρμονικής συμβίωσης ανάμεσα στους Έμβριους και τους Τούρκους που βρίσκονταν στο νησί είτε για να υπηρετήσουν στρατιωτική θητεία είτε για τις ανάγκες υπηρεσίας σε κάποια άλλη διοικητική θέση (π.χ. δάσκαλοι)¹⁹⁶

Στα Αγρίδια υπήρχε δημοτικό σχολείο. Στην αρχή είχαν μόνο Έλληνες δασκάλους μετά το 1923 και Τούρκους. Διδάσκονταν και τις δυο γλώσσες. Όμως η αλλοίωση της ποιότητας της παρεχόμενης ελληνικής παιδείας αποδεικνύεται από την απόφαση που πήρε η οικογένεια του πληροφορητή να μετακομίσει στη Σμύρνη για να μάθουν τα παιδιά τους ελληνικά.¹⁹⁷

Στο Σχοινούδι υπήρχε σχολείο, δωρεά του ευεργέτη Αθανασίου Λαγόπουλου, ενώ η κατασκευή του υλοποιήθηκε με προσφορά εργασίας από τους κατοίκους του χωριού.¹⁹⁸ Πριν το 1923 και την κατάληψη του νησιού από τους Τούρκους λειτουργούσε στο Σχοινούδι νηπιαγωγείο και Παρθεναγωγείο. Το Παρθεναγωγείο μετατράπηκε σε καρακόλι (=χωροφυλακή) με την άφιξη των Τούρκων.¹⁹⁹ Το 1963 οι Τούρκοι

«πήραν και τα σχολεία».²⁰⁰

Στο Σχοινούδι λειτουργούσε μόνο Δημοτικό σχολείο. Τα παιδιά που συνέχιζαν τις σπουδές τους έπρεπε να πάνε στην Παναγία για να συνεχίσουν στο Γυμνάσιο. Παρέμεναν εκεί και επέστρεφαν το Σάββατο στο χωριό τους.²⁰¹ Απαγόρευαν στους

¹⁹⁵ Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, μ. 17

¹⁹⁶ Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, μ. 16

¹⁹⁷ Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, μ. 13

¹⁹⁸ Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, μ. 19

¹⁹⁹ Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, και ΙΙ *Πρόγραμμα συλλογής προφορικής παράδοσης Έμβρου*, Ευγενία Χαλκιά, μαρτυρίες 19 και 35 αντίστοιχα

²⁰⁰ Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, μ. 21, σ. 4

²⁰¹ Κ.Μ.Σ., φακ. ΙΙ, μ. 30

μαθητές τη χρήση της μητρικής γλώσσας τους γλώσσας στο σχολείο. Η απαγόρευση αυτή λειτούργησε ως σήμα κινδύνου για τους Σχοινοδιώτες.²⁰²

Η στέρηση του δικαιώματος χρήσης της ελληνικής γλώσσας δεν μπορούσε παρά να ερμηνευθεί ως απόπειρα εκτουρκισμού και αφελληνισμού του γηγενούς στοιχείου καθώς και τερματισμού μιας μακραίωνης παρουσίας του ελληνισμού στην Ίμβρο. Η αφαίμαξη του ελληνισμού – η στέρηση μέσω βιοπορισμού με τις απαλλοτριώσεις, η απειλή κατά της ζωής και της περιουσίας με τους ελεύθερους βαρυνιοίτες – κορυφώθηκε με την απαγόρευση της ελληνικής γλώσσας. Ο πνευματικός αφοπλισμός των Ιμβριών, η στέρηση του ελεύθερου στοχασμού, γιατί η γλώσσα είναι πρωτίστως σκέψη, αποτέλεσε το μεγαλύτερο πλήγμα για αυτούς τους ανθρώπους. Στερήθηκαν κάθε μορφή ελευθερίας, με αποκορύφωμα την πνευματική τους ελευθερία. Στο Σχοινούδι, από το 1963 ως το 1977, μια δασκάλα παρέδιδε κρυφά μαθήματα στα παιδιά, με τους Τούρκους να κάνουν τα

«στραβά μάτια»²⁰³

Παρά το γεγονός ότι τα παιδιά διδάσκονταν τουρκικά, δεν ήξεραν τουρκικά.²⁰⁴ Στο Σχοινούδι δε μιλούσαν τουρκικά.²⁰⁵ Στους Αγίους Θεοδώρους λειτουργούσε ελληνικό σχολείο πριν το 1923. Με την άφιξη των Τούρκων το σχολείο είχε μόνο Τούρκους δασκάλους όσο ήταν τριτάξιο. Όταν έγινε πεντατάξιο είχε τρεις Τούρκους και δύο Έλληνες. Οι Τούρκοι δάσκαλοι και δασκάλες έρχονταν από την Κρήτη.²⁰⁶ Όταν τη Διεύθυνση του σχολείου πήραν οι Τούρκοι

«ούτε Ιστορία, ούτε Γεωγραφία, ούτε τίποτα»²⁰⁷

Στα 1930 – 1931 χτίστηκε καινούριο σχολείο με χρηματοδότηση από τις Αδελφότητες Αιγύπτου και Αμερικής. Η μισθοδοσία των δασκάλων πραγματοποιούνταν από την κοινότητα και τις δωρεές που έκαναν οι Αδελφότητες.²⁰⁸ Η μισθοδοσία δασκάλων και ιερέων γινόταν και από τη εκκλησιαστική επιτροπή που διαχειριζόταν χρήματα από

²⁰² Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, μ. 21

²⁰³ Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, μ. 21, σ.10

²⁰⁴ Κ.Μ.Σ., φακ. ΙΙ, μ.30

²⁰⁵ Κ.Μ.Σ., φακ. ΙΙ, μ. 36

²⁰⁶ Κ.Μ.Σ., φακ. ΙΙ, μ. 26 και 41

²⁰⁷ Κ.Μ.Σ., φακ. ΙΙ, μ. 26, σ. 14

²⁰⁸ Στο ίδιο

ενοικιαζόμενα κτήματα.²⁰⁹ Στους Αγίους Θεοδώρους υπήρχε και νηπιαγωγείο.²¹⁰ Από τους Αγίους Θεοδώρους καταγόταν ο πρώην αρχιεπίσκοπος Βορείου και Νοτίου Αμερικής, Ιάκωβος και ο Οικουμενικός Πατριάρχης, Βαρθολομαίος.²¹¹

Στο χωριό Κάστρο, το παλιό λιμάνι της Ίμβρου δεν υπήρχε σχολείο. Όλοι οι κάτοικοί του (40 οικογένειες) μιλούσαν ελληνικά.²¹² Στο χωριό Γλυκύ λειτουργούσε σχολείο. Οι Έλληνες δάσκαλοι το εγκατέλειψαν μετά την κατάληψη του νησιού από τους Τούρκους.²¹³ Οι μαθητές διδάσκονταν και τις δυο γλώσσες πριν το 1964, όμως οι κάτοικοι μιλούσαν ελληνικά.²¹⁴ Η κοινότητα προσέφερε ένα βοήθημα για τη λειτουργία το σχολείου, όμως το σχολείο κυρίως συντηρούνταν από το εκκλησιαστικό συμβούλιο που υπήρχε μετά το 1950. Ο μόνος Τούρκος στο χωριό Γλυκύ ήταν ο δάσκαλος.²¹⁵ Τα σχολεία λειτουργούσαν όλα μέχρι τη Συνθήκη της Λωζάνης.²¹⁶ Στα Αγρίδια μόνο οι τρεις δάσκαλοι ήταν Τούρκοι. Οι κάτοικοι μιλούσαν ελληνικά. Στο σχολείο διδάσκονταν τα τουρκικά. Η πληροφορήτρια δε γνώριζε τουρκικά παρά το γεγονός ότι πήγε στο σχολείο ως την 4^η τάξη.²¹⁷

Στο Ευλάμπιο, παρόλο που υπήρχε σχολείο και χρήματα για τη συντήρηση του, δε λειτούργησε, επειδή βρισκόταν κοντά στην Παναγία και ο δήμαρχος δεν έδωσε την άδεια.²¹⁸

Η απαγόρευση της ελληνικής εκπαίδευσης που στόχευε στον εκτουρκισμό των νησιών εξώθησε τους κατοίκους σε μαζική φυγή προς την Κωνσταντινούπολη και το εξωτερικό, οπουδήποτε θα μπορούσαν να απολαμβάνουν ελληνική παιδεία. Σύμφωνα

²⁰⁹ Κ.Μ.Σ., φακ. ΙΙ, μ. 28 και 45

²¹⁰ Κ.Μ.Σ., φακ. ΙΙ, μ. 41

²¹¹ Κ.Μ.Σ., φακ. ΙΙ, μ. 45

²¹² Κ.Μ.Σ., φακ. ΙΙ, μ. 35

²¹³ Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, μ. 2

²¹⁴ Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, μ. 3

²¹⁵ Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, μ. 7

²¹⁶ Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, μ. 8

²¹⁷ Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, μ. 10

²¹⁸ Κ.Μ.Σ., φακ. ΙΙ, μ. 46

με τον Αλέξη Αλεξανδρή, φοιτούσαν 83 Έλληνες μαθητές στο ημιγυμνάσιο της Ίμβρου πριν το 1964, ενώ το 1973 οι Έλληνες μαθητές ήταν μόνο 7.²¹⁹

Είναι εντυπωσιακό ότι οι κάτοικοι της Ίμβρου, παρά το γεγονός πως η εκπαίδευση διεξαγόταν στην τουρκική γλώσσα δεν έμαθαν, σύμφωνα με τα λεγόμενά τους, την τουρκική γλώσσα. Δεν είναι ξεκάθαρο αν αυτό ήταν απόρροια της χαμηλής ποιότητας διδασκαλίας που παρεχόταν από τους Τούρκους δασκάλους ή αν ήταν μια εσωτερική αντίδραση στην αλλοτρίωση από τη μητρική τους γλώσσα, ηθική αντίσταση και μια εσωτερική φωνή και δύναμη απώθησης στην υποταγή και τον πνευματικό εξανδραποδισμό που υφίσταντο οι γηγενείς κάτοικοι. Χαρακτηριστικά αναφέρεται από το Γ. Ξεινό:

«[...] όταν ο Γενικός Πρόξενος της Ελλάδας στην Κωνσταντινούπολη Ν. Καρανδρέας, φτάνει – πρώτη φορά από το 1923 – στην Ίμβρο το 1966, οι 2.000 άνθρωποι, που βγήκαν να τον υποδεχτούν στο Σχοινούδι να φωνάζουν ασταμάτητα: «Πάρτε μας, σώστε μας» και δείχνοντας τα μικρά παιδιά τους να συμπληρώνουν «Δεν τα λυπάστε τούτα;» [...] την Ίμβρο θα επισκεφθεί και ο έλληνας πρέσβης στην Άγκυρα Μίλτος Δεληβάνης, τον Αύγουστο της ίδιας χρονιάς. [...] Λίγο μετά, αρχίζει και ο εποικισμός της Ίμβρου, με τη δημιουργία του πρώτου εποικιστικού χωριού δίπλα στο Σχοινούδι, όπου εγκαθίστανται πληθυσμοί από τον Πόντο».²²⁰

Οι επισκέψεις αυτές κάθε άλλο παρά ωφέλιμες στάθηκαν για τους νησιώτες. Η τόλμη τους να εκθέσουν τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν, δηλαδή τις απαλλοτριώσεις, τις μηδαμινές αποζημιώσεις, τα εκπαιδευτικά ζητήματα, στον Πρόξενο και στον Πρέσβη, ενώπιον των τουρκικών αρχών, φανέρωναν την απελπισία στην οποία είχαν περιέλθει, αδιαφορώντας για τις συνέπειες των αποκαλύψεων. Αποτέλεσμα αυτής της αντίδρασης, η αποφυγή κάθε επαφής των νησιωτών με διπλωματικούς παράγοντες στα επόμενα χρόνια.²²¹

²¹⁹ Αλέξης Αλεξανδρής, «Το μειονοτικό ζήτημα, 1954-1987, 4. Ίμβρος – Τένεδος (1964-1987)» στο συλλογικό έργο *ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 1923-1987*, εκδόσεις ΓΝΩΣΗ, ²Αθήνα 1991, σ. 517

²²⁰ Γιώργος Ξεινός, *Ίμβρος και Τένεδος ιστορία παράλληλη*, Εταιρεία μελέτης της καθ' ημάς ανατολής, Αθήνα 2005, σ. 71

²²¹ Γιώργος Τενεκίδης, *ΙΜΒΡΟΣ ΚΑΙ ΤΕΝΕΔΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑ – ΝΟΜΙΚΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ*, Σύλλογος Ιμβρίων Αθηνών, Ιμβριακή Ένωση Μακεδονίας – Θράκης, Θεσσαλονίκη 1986, σ. 74-75

Σύμφωνα με το Γ. Ξεινό:

«Το 1970 από τους 6.100 (95% του πληθυσμού) Έλληνες, μόνιμους κατοίκους της Ίμβρου, είχαν μείνει μόνο 2.571 (39% του πληθυσμού), ενώ οι Τούρκοι από 200 (5%) είχαν φτάσει στους 4.020 (61%)». ²²²

Στο «Πανιμβριακό Συμπόσιο» που διεξήχθη στην Αθήνα (22/6/1991), ο Ιάκωβος Τενεδιός τόνισε την αδιαφορία των αρχών για την κατάσταση που επικρατούσε σε περιοχές που οι Τούρκοι επιθυμούσαν έλεγχο επικυριαρχίας ή συγκυριαρχίας.

«Σε κρίσιμες ώρες για το Έθνος, και ενώ διακυβεύονται τόσα πολλά στη Θράκη, το Αιγαίο, την Κύπρο, από τη βουλμία των Τούρκων, που επιδιώκουν πέρα πάσης αμφιβολίας, τουλάχιστον επικυριαρχία επάνω στους λαούς της περιοχής, συνήλθαμε να διασκεφθούμε για την τύχη των ιδιαίτερων πατρίδων μας. [...] Υπήρξε [...] πλήρης αδιαφορία και δε δέχομαι το δικαιολογητικό των δύσκολων περιστάσεων, ή της ανάπτυξης των φιλικών σχέσεων με την Τουρκία. Έπρεπε να προβλεφθεί και η παραμικρή κίνηση των δακτύλων της Τουρκίας, όπως π.χ. η ανορθόδοξη απαγόρευση της διδασκαλίας της Ελληνικής στην Τένεδο, και να μην σταματήσουν οι κατάλληλες ενέργειες, μέχρις ότου αποκατασταθεί το δίκαιο». ²²³

²²² Ξεινός, ό.π., σ. 72

²²³ Ιάκωβος Τενεδιός, «Η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας» στο *ΠΑΝΙΜΒΡΙΑΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ, ΠΡΑΚΤΙΚΑ*, Αθήνα, 22 Ιουνίου 1991, Η Ίμβρος ζητά Δικαίωση, Σύλλογος Ιμβρίων Αθηνών, Αθήνα 1992, σ. 66

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο πολυτάραχος και πολυσήμαντος 20^{ος} αιώνας υπήρξε και για τους κατοίκους της Ίμβρου και της Τενέδου καθοριστικός για την τύχη τους όπως αποκαλύπτουν τόσο οι μαρτυρίες των Ιμβρίων όσο και η διαθέσιμη επιστημονική βιβλιογραφία.

Η Οθωμανική κυριαρχία αιώνων δεν αλλοίωσε τον ελληνικό χαρακτήρα των νησιωτών, που φρόντισαν επιμελώς να απολαμβάνουν την ελληνική παιδεία ιδρύοντας σχολεία στην Ίμβρο και την Τένεδο χάρη στη συμβολή των κοινοτικών και εκκλησιαστικών αρχών.

Οι Βαλκανικοί πόλεμοι έδωσαν την ευκαιρία στους νησιώτες να βρεθούν στην ελληνική πλευρά και να πανηγυρίσουν με ενθουσιασμό την απελευθέρωσή τους από τον υποπλοίαρχο Παντελή Χορν και το ναύαρχο Παύλο Κουντουριώτη το φθινόπωρο του 1912. Η μη κατακύρωση των συνθηκών που υπογράφηκαν μετά το τέλος των Βαλκανικών πολέμων και η επακόλουθη κήρυξη του Α΄ παγκοσμίου πολέμου πρόσφερε τη δυνατότητα παραμονής των νησιών υπό ελληνική κυριαρχία που διατηρήθηκε για δέκα χρόνια.

Σύμφωνα με τις μαρτυρίες, η χρησιμοποίηση της Ίμβρου ως στρατηγικό αρχηγείο των Βρετανών για την κατάληψη των Στενών στον Α΄ παγκόσμιο πόλεμο δεν ανησύχησε τους νησιώτες. Με δεδομένη την επιθυμία της ελληνικής κυβέρνησης να ενταχθεί η Ελλάδα στον πόλεμο στο πλευρό της Αντάντ, οι Βρετανοί κυρίαρχοι αποτελούσαν εγγύηση για την παραμονή των νησιών σε ελληνική κυριαρχία. Με τη Συνθήκη των Σεβρών, η Τουρκία παραιτήθηκε από τα κυριαρχικά της δικαιώματα στα νησιά, μια ρήτρα που δεν αποδέχτηκε η κυβέρνηση της Άγκυρας, παρά το γεγονός πως η «Εθνική Σύμβαση» της Άγκυρας διεκδικούσε κυριαρχία όπου το μουσουλμανικό στοιχείο υπερετερούσε.

Η Μικρασιατική καταστροφή έδωσε το πλεονέκτημα για την απόφαση της τύχης των νησιών στον Κεμάλ. Τα στρατηγικά συμφέροντα των Τούρκων παραμέρισαν το δημογραφικό πλεονέκτημα των νησιών. Ωστόσο, όπως αποκαλύπτει το Αρχείο του Ελευθερίου Βενιζέλου, οι νησιώτες συνέχισαν τον αγώνα για την αναθεώρηση των αποφάσεων στη Διάσκεψη της Λωζάννης και με συνεχή τηλεγραφήματα και υπομνήματα επεδίωξαν γνωστοποίηση των αιτημάτων και το φόβο τους σε επικείμενη παράδοση τους στην Τουρκία. Σταθερό και αμετακίνητο αίτημά τους υπήρξε η ένωση με τη μητέρα Ελλάδα. Εντούτοις, μόνη θετική εξέλιξη στον αγώνα των νησιωτών ήταν

το άρθρο 14 της Συνθήκης της Λωζάννης, που αναγνώριζε «ειδικό διοικητικό καθεστώς» καθώς και το 15^ο πρωτόκολλο που παραχωρούσε αμνηστία σε όσους είχαν λάβει στρατιωτική και πολιτική δράση υπέρ Δύναμης αντιπάλου της Τουρκίας. Οι διατάξεις όμως παραβιάστηκαν κατάφωρα από την Τουρκία. Το κλίμα φόβου και ανασφάλειας που επικρατούσε στα νησιά και το οποίο ενίσχυαν οι πρόσφυγες που είχαν καταφύγει εκεί μετά τη Μικρασιατική καταστροφή, σύμφωνα με τις μαρτυρίες, ενίσχυσαν την επιθυμία των νησιωτών να εγκαταλείψουν το νησί τους.

Η αιφνιδιαστική κατάληψη και η υποχώρηση των ιθυνόντων της Τενέδου καθώς και η παράδοση της Ίμβρου σε Τούρκο διοικητή και όχι σε αυτόχθονες, μη μουσουλμάνους επέτρεψε στην Τουρκία να ξεκινήσει την προσπάθεια αφελληνισμού των νησιών με εκπαιδευτικά μέτρα. Από το 1924 τα εκπαιδευτικά ιδρύματα τέθηκαν υπό την Τουρκική Επιτροπή Παιδείας, ενώ το άρθρο 14 του νόμου 1151/1927 υποχρέωνε τους Ίμβριους και τους Τενεδίους να συντηρούν εκπαιδευτικά ιδρύματα με τη δέσμευση να μισθοδοτούν και τους Τούρκους δασκάλους. Ταυτόχρονα τους στερούσε τα δικαιώματα που απολάμβαναν οι άλλες μειονότητες, καθώς δεν υπήρχε άμεση σύνδεση του «ειδικού καθεστώτος» με τα άρθρα που αφορούσαν τις μειονότητες, γεγονός που εκμεταλλεύτηκε επιμελώς η Τουρκία.

Το 1930, παρά τη βελτίωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων και τη Συμφωνία της Άγκυρας, τα νησιά, Ίμβρος και Τένεδος, δεν ωφελήθηκαν καθόλου. Σύμφωνα με την επιστολή του Π. Δημητριάδη στο Βενιζέλο και τις μαρτυρίες των Ιμβρίων, όλες οι διοικητικές υπηρεσίες βρίσκονταν στον έλεγχο των Τούρκων, τα περισσότερα σχολεία είχαν κλείσει, η διδασκαλία γινόταν στην τουρκική γλώσσα και τα έργα υποδομής βάρυναν τους ίδιους τους κατοίκους που υποχρεώνονταν σε προσφορά «εθελοντικής» εργασίας. Παρά τις διαβεβαιώσεις από την ελληνική κυβέρνηση το 1924, οι νησιώτες στρατολογούνταν στα τάγματα εργασίας στο εσωτερικό της Μικράς Ασίας, ενώ στην Τένεδο δεν επετράπη η λειτουργία κανενός ελληνικού σχολείου. Με αυτά τα δεδομένα η διαρροή των νησιωτών ήταν δεδομένη. Παρά την ελληνοτουρκική φιλία, η διάθεση των Τούρκων απέναντι στους Έλληνες της Ίμβρου και της Τενέδου ήταν να τους αφομοιώσουν ή να τους εξουδετερώσουν. Μόνο με τη Συνθήκη του Μοντραί (20/7/1936) επετράπη η εκλογή τοπικών κοινοτικών αρχών που διήρκεσε ως το Β' παγκόσμιο πόλεμο. Η Τουρκία αναγνώριζε τα αυτονόητα δικαιώματα των νησιωτών μόνο όταν εξυπηρετούσε τα συμφέροντά της.

Ο Β΄ παγκόσμιος πόλεμος εγκαινίασε νέες επιθέσεις κατά των μειονοτήτων. Οι μαρτυρίες των Ιμβρίων επιβεβαίωσαν την επιβολή φόρου περιουσίας, τις απαλλοτριώσεις εκκλησιαστικών περιουσιών, τις επιτάξεις και τις ελλείψεις αγαθών, το κλείσιμο σχολείων και την κατάργηση διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας.

Τη δεκαετία του 1950 σημειώθηκε βελτίωση των ελληνοτουρκικών σχέσεων λόγω της εισόδου των δύο χωρών στο Βορειοατλαντικό Σύμφωνο. Τα σχολεία επαναλειτούργησαν με το σύστημα των μειονοτικών, ο μητροπολίτης Μελίτωνας ανέλαβε τη Μητρόπολη Ίμβρου και Τενέδου και σημειώθηκε σημαντική οικονομική ανάπτυξη. Όμως η προσέγγιση έγινε και πάλι έξωθεν και δεν ήταν ούτε αυθόρμητη, ούτε ουσιαστική. Τα Σεπτεμβριανά εγκαινίασαν νέο κύκλο ανθελληνισμού τον οποίο υπέστησαν κυρίως οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης και ο οποίος πυροδότησε κλίμα φόβου και ανασφάλειας για τους νησιώτες της Ίμβρου και της Τενέδου σύμφωνα με τις μαρτυρίες τους. Οι ίδιοι έγιναν και πάλι αποδέκτες μιας πολιτικής ισχύος από την πλευρά της Τουρκίας προκειμένου να διαφανεί η τουρκική κυριαρχία.

Η δεκαετία του 1960 πυροδότησε και πάλι εντάσεις στο μειονοτικό. Η αναζωπύρωση του Κυπριακού τα έτη 1963-1964 επανάφερε απειλές για απελάσεις στην Κωνσταντινούπολη, την Ίμβρο και την Τένεδο, δίχως να έχει προηγουμένως καταγγελθεί η Σύμβαση Ανταλλαγής πληθυσμών του 1923. Ακολούθησε το «Πρόγραμμα Διάλυσης» που επέφερε αλλαγές ονομάτων στα νησιά, κατάργηση της ελληνικής παιδείας και απαγόρευση χρήσης της ελληνικής γλώσσας, χρήση βίας και εξώθηση των νησιωτών σε φυγή από τις πατρογονικές τους εστίες. Οι μαρτυρίες των Ιμβρίων είναι ιδιαιτέρως διαφωτιστικές αναφορικά με τον εκτουρκισμό των νησιών με την επιβολή της τουρκικής παιδείας, με απαλλοτριώσεις γης και εποικισμούς, με δημεύσεις των μειονοτικών σχολείων. Η δημιουργία όμως ανοικτής φυλακής για βαρυποινίτες από το εσωτερικό της Μικράς Ασίας επέτεινε το φόβο και την ανασφάλεια των νησιωτών και επέτρεψε νέο κύκλο τρομοκρατίας, βιαιοτήτων, κλοπών και καταστροφών με αποτέλεσμα ένα νέο κύμα φυγής.

Πίνακας Βιβλιογραφίας

Οι τίτλοι των πηγών έχουν διατηρήσει τη γραφή του πρωτοτύπου.

Πρωτογενείς πηγές

Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών:

Κ.Μ.Σ., φακ. Ι, *Πρόγραμμα συλλογής προφορικής παράδοσης Ίμβρου*, Ευγενία Χαλκιά, μαρτυρίες 1 ως 25

Κ.Μ.Σ., φακ. ΙΙ, *Πρόγραμμα συλλογής προφορικής παράδοσης Ίμβρου*, Ευγενία Χαλκιά, μαρτυρίες 26 ως 46

Διαδικτυακές

Ψηφιακό αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου

Αρχείο Ελευθερίου Βενιζέλου (εφεξής Α.Ε.Ε.), Φ. 37, Αριθμ. τεκμ. 11, *Τηλεγράφημα του Α. Αλεξανδρή προς την Ελληνική Αντιπροσωπεία στη Λωζάννη για τον Ε. Βενιζέλο σχετικά με την αποστολή αντιπροσώπου της Ίμβρου και της Τενέδου στη Λωζάννη*, 28 Απριλίου 1923, σ.1 (Διαθέσιμο <https://venizelosarchives.gr/show/11548>

Ανακτήθηκε 5/12/2025)

Α.Ε.Ε., Φ. 42, Αριθμ. Τεκμ. 74, *Τηλεγράφημα του Α.Αλεξανδρή προς την Ελληνική Γραμματεία στη Γενεύη σχετικά με ερώτημα της Επιτροπής Ίμβρου και Τενέδου για την τουρκική στρατολογία*, 1923, σ. 1(Διαθέσιμο <https://venizelosarchives.gr/show/12985> Ανακτήθηκε 7/12/2025)

Α.Ε.Ε., Φ.38, Αριθμ. Τεκμ. 20, *Υπόμνημα των αντιπροσώπων Ίμβρου και Τενέδου στη Λωζάννη σχετικά με τα δύο νησιά*, 14 Μαΐου 1923, σ.1-7 (Διαθέσιμο <https://venizelosarchives.gr/show/11737> Ανακτήθηκε 5/12/2025)

Α.Ε.Ε., Φ.234, Αριθμ. Τεκμ. 01, *Επιστολή του Π. Δημητριάδη προς τον Ε. Βενιζέλο με την οποία του αποστέλλει αντίγραφο σημειώματός του για την Ίμβρο και την Τένεδο και τον παρακαλεί να επιδιώξει τη λύση του ζητήματος των δύο νησιών κατά την επίσκεψή του στην Άγκυρα*, 3 Οκτωβρίου 1930, σ.1 (Διαθέσιμο <https://venizelosarchives.gr/show/59863> (Ανακτήθηκε 30/11/2025)

Α.Ε.Ε., Φ. 234, Αριθμ. Τεκμ. 01-02, *Σημείωμα του Π. Δημητριάδη περί της εν Ίμβρω και Τενέδω καταστάσεως, <1930>*, σ. 1-6 (Διαθέσιμο <https://venizelosarchives.gr/show/59870> (Ανακτήθηκε 4/2/2026))

Δευτερογενείς πηγές

Αδάμ, Κύρα «ΤΟ ΑΝΑΤΡΙΧΙΑΣΤΙΚΟ ΤΟΥΡΚΙΚΟ ΕΓΓΡΑΦΟ ΤΟΥ 1975 ΓΙΑ ΙΜΒΡΟ-ΤΕΝΕΔΟ: Μυστική απόφαση για εκτουρκισμό Ελλήνων», *ΙΜΒΡΙΩΤΙΚΑ*, τμ. VI, τχ. 23, Θεσσαλονίκη 1988, σ. 382-384

Αλεξανδρής, Αλέξης, «ΙΜΒΡΟΣ και ΤΕΝΕΔΟΣ: Μια μελέτη της τουρκικής στάσης απέναντι στις δύο ελληνικές κοινότητες των νησιών από το 1923», *ΙΜΒΡΙΩΤΙΚΑ*, τμ. II, τχ. 6, Θεσσαλονίκη 1983, σ. 22-24

Αλεξανδρής, Αλέξης, «ΙΜΒΡΟΣ και ΤΕΝΕΔΟΣ: Μια μελέτη της τουρκικής στάσης απέναντι στις δύο ελληνικές κοινότητες των νησιών από το 1923», *ΙΜΒΡΙΩΤΙΚΑ*, τμ. II, τχ. 7, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 44-47

Αλεξανδρής, Αλέξης, «ΙΜΒΡΟΣ και ΤΕΝΕΔΟΣ: Μια μελέτη της τουρκικής στάσης απέναντι στις δύο ελληνικές κοινότητες των νησιών από το 1923», *ΙΜΒΡΙΩΤΙΚΑ*, τμ. II, τχ. 8, Θεσσαλονίκη 1984, σ. 62-65

Αλεξανδρής, Αλέξης, «5. Ίμβρος–Τένεδος», στο συλλογικό έργο *ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 1923-1987*, εκδόσεις ΓΝΩΣΗ, ²Αθήνα 1991, σ. 52-57

Αλεξανδρής, Αλέξης, «3. Το μειονοτικό και η ελληνοτουρκική φιλία (1939-1945)», στο συλλογικό έργο *ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 1923-1987*, εκδόσεις ΓΝΩΣΗ, ²Αθήνα 1991, σ. 90-108

Αλεξανδρής, Αλέξης, «Ίμβρος και Τένεδος», στο συλλογικό έργο *ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 1923-1987*, εκδόσεις ΓΝΩΣΗ, ²Αθήνα 1991, σ. 140-142

Αλεξανδρής, Αλέξης, «Γ. 1946-1954 1. Ελληνοτουρκική και νατοϊκή συμμαχία (1946-1954)», στο συλλογικό έργο *ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 1923-1987*, εκδόσεις ΓΝΩΣΗ, ²Αθήνα 1991, σ. 109-126

Αλεξανδρή, Αλέξης, «2. Η Ελληνοτουρκική φιλία και το μειονοτικό (1946-1954)» στο συλλογικό έργο *ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 1923-1987*, εκδόσεις ΓΝΩΣΗ, ²Αθήνα 1991, σ. 126-136

Αλεξανδρή, Αλέξης, «Το μειονοτικό ζήτημα, 1954-1987, 1. Γενικά» στο συλλογικό έργο *ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 1923-1987*, εκδόσεις ΓΝΩΣΗ, ²Αθήνα 1991, σ. 495-497

Αλεξανδρή, Αλέξης, «Το μειονοτικό ζήτημα, 1954-1987, 3. Οι Έλληνες της Κωνσταντινούπολης (1957-1987)» στο συλλογικό έργο *ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 1923-1987*, εκδόσεις ΓΝΩΣΗ, ²Αθήνα 1991, σ. 504-515

Αλεξανδρή, Αλέξης, «Το μειονοτικό ζήτημα, 1954-1987, 4. Ίμβρος – Τένεδος (1964-1987)» στο συλλογικό έργο *ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 1923-1987*, εκδόσεις ΓΝΩΣΗ, ²Αθήνα 1991, σ. 515-523

Αλεξανδρή, Αλέξης, «Ο ΑΦΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΙΜΒΡΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΤΕΝΕΔΟΥ: Μια Ιστορική Αναδρομή και ορισμένες σκέψεις για το μέλλον» στο *ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΠΑΝΙΜΒΡΙΑΚΟΥ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ, Η ΙΜΒΡΟΣ ΖΗΤΑ ΔΙΚΑΙΩΣΗ*, Σύλλογος Ιμβρίων Αθηνών, Αθήνα 1992, σ. 68-85

Αλλαμανή, Έφη – Παναγιωτοπούλου, Κρίστα, «Η Μικρασιατική εκστρατεία από το Μάιο του 1919 ως το Νοέμβριο του 1920», «Η συνθήκη των Σεβρών» στο *Ιστορία του ελληνικού έθνους*, τ. 15, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1977. Σ. 139-142

Βερέμης, Θάνος, *Ιστορία των ελληνοτουρκικών σχέσεων 1453-2005*, 5^η έκδοση, Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2012

Βόγλη, Ελπίδα Κ., *Τι πρέπει να γνωρίζει ο ιστορικός για την επιστήμη και το επάγγελμά του*; Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα, Αθήνα, ΣΕΑΒ 2015, www.kallipos.gr

Βουρνάς, Τάσος, *ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ, Από την έλευση του Βενιζέλου στην Ελλάδα (1909) ως την έκρηξη του Ελληνοϊταλικού πολέμου*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΦΩΝ ΤΟΛΙΔΗ, Αθήνα 1977

Γруντάκης, Γιάννης, Μιχαήλ, *ΙΜΒΡΟΣ και ΤΕΝΕΔΟΣ Δυο ξεχασμένα ελληνικά νησιά (1910-1930)*, ΕΚΔΟΣΗ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΙΜΒΡΙΩΝ ΑΘΗΝΩΝ, Αθήνα 1995

Μπουτάρης, Ιωακείμ, *η εκπαίδευση στην Ίμβρο*, ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΙΜΒΡΙΩΝ, Αθήνα 2013

Ξεινός Γιώργος, *Ίμβρος και Τένεδος ιστορία παράλληλη*, Εταιρεία Μελέτης της καθ' ημάς Ανατολής, 2011

Πολίτης, Γιάννης, « ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΙΑΣΗΣ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΙΜΒΡΙΩΝ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΟΤΕΡΑ ΤΩΝ ΑΡΘΡΩΝ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΛΩΖΑΝΗΣ», στο *ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ, Η ΛΕΥΚΗ ΒΙΒΛΟΣ ΤΗΣ ΙΜΒΡΟΥ*, ΕΤΑΙΡΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΙΜΒΡΟΥ ΚΑΙ ΤΕΝΕΔΟΥ, Θεσσαλονίκη 1994, σ. 13-18

Σηφουνάκης, Νίκος, *ΙΜΒΡΟΣ- ΤΕΝΕΔΟΣ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΛΩΖΑΝΝΗΣ ΣΤΗ ΔΡΑΜΑΤΙΚΗ ΣΥΡΡΙΚΝΩΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ*, ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ ΑΒΕ, Αθήνα 2017

Συγγραφείς: Αλεξανδρής, Αλέξης, Βερέμης, Θάνος, Καζάκος, Πάνος, Κουφουδάκης, Βαγγέλης, Ροζάκης, Χρήστος, Λ., Τσιτσόπουλος, Γιώργος, *ΟΙ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ 1923-1987*, 2^η έκδοση, ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΝΕΟΤΕΡΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΝΩΣΗ, Αθήνα 1991

Συρίγος, Άγγελος, Μ., *Ελληνοτουρκικές σχέσεις*, 7^η έκδοση, Πατάκης, Αθήνα Απρίλιος 2024.

Τενεδιός, Ιάκωβος, *Η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας*, στο ΠΑΝΙΜΒΡΙΑΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ, ΠΡΑΚΤΙΚΑ, Αθήνα, 22 Ιουνίου 1991, Η Ίμβρος ζητά Δικαίωση, Σύλλογος Ιμβρίων Αθηνών, Αθήνα Δεκέμβριος 1992

Τενεκίδης, Γιώργος, *Ίμβρος και Τένεδος: Ιστορία – Νομικό Καθεστώς – Σύγχρονη Πραγματικότητα* (Θεσσαλονίκη, 1986)

Πρακτικά Συνεδρίων

ΠΑΝΙΜΒΡΙΑΚΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ, ΠΡΑΚΤΙΚΑ, Αθήνα, 22 Ιουνίου 1991, Η Ίμβρος ζητά Δικαίωση, Σύλλογος Ιμβρίων Αθηνών, Αθήνα Δεκέμβριος 1992

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΜΠΟΣΙΟΥ, *Η ΛΕΥΚΗ ΒΙΒΛΟΣ ΤΗΣ ΙΜΒΡΟΥ*, ΕΤΑΙΡΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΙΜΒΡΟΥ ΚΑΙ ΤΕΝΕΔΟΥ, Θεσσαλονίκη 1994

Διαδικτυακές

Λήμμα που αφορά το Νέιλο Σακελλαρίου (Διαθέσιμο
<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9D%CE%B5%CE%AF%CE%BB%CE%BF%CE>

[%82 %CE%A3%CE%B1%CE%BA%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B1%CF%81%CE%AF%CE%BF%CF%85](#) ανακτήθηκε 27/10/2025

Επίσημο κείμενο της Συνθήκης των Σεβρών (Διαθέσιμο

<https://treaties.fcdo.gov.uk/awweb/pdfopener?md=1&did=6398> (Ανακτήθηκε 2/2/2026)

Επίσημο κείμενο της Συνθήκης της Λωζάννης (Διαθέσιμο <https://geetha.mil.gr/wp-content/uploads/2019/10/3-SYNTHIKI-EIRHNHS-LWZANIS.pdf> (Ανακτήθηκε 9/1/2026)